ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • KASIM' 99 • 750.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

109

CİNAYETLER ZİNCİRİ...

- TARİH BİLİNCİ VE TARİH FELSEFESİ
- DİRENİŞLE GEÇEN BİR ÖMÜR
- AKLIN EKSİK VE YANLIŞ TANIMI
- AMATÖRLERİN ÇAĞRIYA YANITI
- TÜRKÇENİN ZENGİNLEŞTİRİLMESİ... KURULTAYI
- NİHAT BEHRAM İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	CİNAYETLER ZİNCİRİ	1
Afşar TİMUÇİN	TARİH BİLİNCİ VE TARİH FELSEFESİ	2
Hasan YÜKSEL	KABALA SOKAĞI (ŞİİR)	12
Molla DEMİREL	DİRENİŞLE GEÇEN BİR ÖMÜR	13
H.Tuğrul ATASOY	AKLIN EKSİK VE YANLIŞ TANIMI	15
Anıl MERİÇELLİ	YÜREĞİMDE AŞK SESİ VAR (ŞİİR)	19
Mehmet ESATOĞLU	AMATÖRLERİN ÇAĞRIYA YANITI	20
Süleyman Sırrı KAZDAL	OYUNCAK (ŞİİR)	24
Ali FİL	TÜRKÇENİN "ZENGİNLEŞTİRİLMESİ" KURULTAYI	25
Bilgesu ERENUS	BALKAN TERTİBİ	28
Mustafa TURAN	MUTLULUĞUN FELSEFESİ	36
A.Tuna ÇÖRDÜK	ŞİİRLER	42
Coşkun BÜKTEL	FİKİR "YÜRÜTMEK"	43
Server ACİM	"MÜZİKSEL FORMASYON" SEMİNERİ ÜZERİNE	46
Ekrem ATAER	HEPİMİİZ GARDEŞÜÜÜZ!	47
Asım GÖNEN	KALAN (ŞİİR)	48
Kürşad KIZILTUĞ	GOTİK EDEBİYATTAN KORKU SİNEMASİNA BİR DENEME	49
Mustafa TABAK	ŞİİRLER	51
Günel ALTINTAŞ	FINDIK KIRAN SÖZLER:3'ten	52
Hayri ERDOĞDU	O HAYRİS İME...	53
Fikret TUNCER	AF (ŞİİR)	54
Mehmet AKKAYA	NİHAT BEHRAM "Ben yüreğinde isyan duygusu taşıyan bir insanım" (SÖYLEŞİ)	55
Özgürel ÖZDEMİR	BEN NE DEDİĞİMİ BİLİYOR MUYUM? (ÖYKÜ)	58
Mustafa GÖKSOY	BÖYLE BİLİNE (ŞİİR)	59
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	60

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kapak Resmi
Fevzi ALİ

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: İstiklal Cad. İpek Sok. No.10 Zafer Han Beyoğlu-İstanbul Tel./Fax: (0212) 249 80 19
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul
İlan Koşulları: Arka kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (iç) 140 milyon TL.
İç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ila (5 cm.x5cm.) 20 milyon TL.

ABONE KOŞULLARI **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 9.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul Hesap No.148 6002323-6
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)
Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6101756/6 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

CİNAYETLER ZİNCİRİ

Cengiz GÜNDOĞDU

Ahmet Taner Kışlalı katledildi.

Türkiye'yi baştan başa saran bir Cinayetler Zinciri düşünüyorum. Bu zinciri, devletin bekası için, oğul, kardeş katlini meşru gören Osmanlı padişahlarından birinden başlatabilirim. Daha yakına geldikte 1905'de katledilen Tevfik Nevzat var... 1948'de katledilen Sabahattin Ali var... 1992'de katledilen Musa Anter var.

Cinayetler Zinciri bu kez Ahmet Taner Kışlalı'yı vurdu.

Neden.

Kimi iyimser yazarlara göre, tam AB yolu açılmışken... tam demokrasiye girilirken, Türkiye'de karışıklık yaratmak isteyenlerin işi bu.

Bu iyimser bakış Türkiye gerçekliğini göremiyor. Türkiye'nin AB'ye girip girmeyeceğini bir yana bırakıyorum. Ama demokrasi, bir bakanın demokrasi komisyonu kurması ya da siyasi iktidarın belirli yasaları kaldırması işi değildir. Dolayısıyla tam demokrasiye girilirken katledilmedi Ahmet Taner Kışlalı.

İnsanın içini burkan bir yoruma göre de Ahmet Taner Kışlalı "en hoşgörülü" yazarmış.

Bir kez daha söylüyorum. Şu bilinmeli. Türkiye'nin siyasal, ekonomik, kültürel yapısı ancak cinayetlerle ayakta durabilir. Yoksa "milyar dolar"la dillendirilen o paralar nasıl kazanılır. Bu yapı Türkiye'nin en küçük ilişkisine kadar girmiştir. Bu yapının ilişkileri, İstiklal Caddesi'nde tanesi 100 liradan "on çorap, bir milyon" diyenle topa iyi vuruyor diye triliyonlar alanı aynı çizgide birleştirir. Kapitalizmde artı değer sömürüsü normaldir. Ama Türkiye'de sömürü, aldatmaya, kandırmaya, zor alıma dayanır. Kirasını denkleştiremeyen memurun, harç parası için sağdan soldan borç alan öğrencinin yaşadığı bu ülkede bir devlet ihalesinden milyar dolarlar cebe indirilir.

Bu yapı katliamla ayakta durabilir. Bir tek damla alınteri akıtılmadan kazanılan bu servetler kurşunla elde edilir. Sonra o servet kurşunla el değiştirilir.

Peki Ahmet Taner Kışlalı niye katledildi.

Türkiye'nin iyimser aydını, Susurluk'ta kamyona çarpan arabayı unuttu. Bu arabanın içinde bir milletvekili, bir polis müdürü, bir de katliamdan aranan biri vardı.

Unuttu bunu Türkiye'nin iyimser aydını. Yer sarsıntısından sonra her şey iyiye gidiyordu. "Ezeli düşman" yunanlılarla barış havası başlamıştı. AB'ye giriş yolu açılmıştı. Galatasaray Avrupa'da başarıdan başarıya koşuyordu. Hükümet istikrarlıydı. Gerçi Ankara Ulucanlar'da 10 kişi öldürülmüştü. Ama onlar teröristti. Adana'da polis, yanlışlıkla terörist olmayan birini öldürmüştü... Ama bunlar düzelecekti. Savcılar Merve hanımdan sonra gece ev basmayacaklardı.

O gece bütün arabalar hazırlanmıştı. Silahlar doldurulmuştu. Çünkü Avrupa fatihi Galatasaray, İngiliz takımını topa tutacaktı.

Türkiye değişmişti.

O gecenin karanlığında tek bir silah patlamadı. Tek bir ses çıkmadı sokaklardan. Tam beş gol yemişti Avrupa fatihi Galatasaray. Yenme sevincini, faşist gösteriye çeviren kitle, hamur yutmuş gibi evine yollandı.

Türkiye değişti diyenler, daha n'olduğunu anlamadan Ahmet Taner Kışlalı, bir bombayla katledildi.

Bu, bir anımsatma... "Bizi unuttunuz. Biz burdayız." dediler.

Derme çatma futboluyla faşizm gösterisine hazırlananlarla... zor alım ekonomisinden, faşist kafalardan demokrasi çıkarmaya heveslenenler, Türkiye'nin sert, acımasız gerçekliğiyle yüzyüze geldiler.

Hürriyet'in yazarı Tufan Türenç, "Ne zaman Türkiye'nin ufkunun aydınlanmasına katkıda bulunacak gelişmeler olsa" diyor. Hayır. Türkiye aydınlanmıyordu. Türkiye'nin üstünde "bazı oyunlar da" oynanmıyor.

Türkiye bu. Unuttunuz. Anımsattılar. Türkiye'de nasıl elde edildiği bilinmeden bir çorap yüzbin liraya satılır... zor alımla zengin olanlar zırhlı asansör yaptırır. Avrupa fatihi beş gol yer. Korsan yayını önleyemezsin.

Bütün bunları koruyan Cinayetler Zinciri birkaç berduşun yakalanmasıyla kırılamaz. Bütün bunlar Türkiye'nin ekonomik, siyasal, kültürel değişimiyle önlenir. Yoksa Cinayetler Zinciri durmaz.

İnsancıl okuru, sen, sakın unutma. Ordalar. Bize bakıyorlar. Unutma. Korkma. Dik dur.

Onlara söylüyorum. Kaç kişiyi katledersen katlet bu mücadeleyi sen kazanamayacaksın.

TARİH BİLİNCİ VE TARİH FELSEFESİ

Afşar TİMUÇİN

"Dönüşsüz değişim" kavramı bizi doğrudan tarih fikrine bağlar. Geriye gidiş yoktur, yaşanmışı bir kere daha yaşayamayız, her şey bir defa olur. Bir şeyin aynısını ya da hatta kopyasını oluşturmaya çalışmak çılgınlıktır. Geriye dönüşleri arzulayabilir insan, o her zaman geçmişte dönüp alınması gereken bir şeyler bıraktığı duygusunu yaşayabilir. Geçmiş el süremeyeceğimiz yerdedir, çok uzaktadır, onu bilmek olası da olsa yeniden yaşamak olası değildir.Yeniden yaşamak diye bir şey yoktur zaten. Geçmişin bilgisinde insan kendini görür. Tarih insanın tarihidir: insan varolduğu için tarih vardır. Tarihte her şey insana göredir, insan açısındandır. İnsan tarihe kendini bilmek için yönelir. Tarih bilinci tarih üzerine temellenir, tarih de bilinç koşullarında gerçekleşir. Bilinç zorunlu olarak tarihseldir, tarih bu tarihsel bilincin bir ürünüdür. Bilinçsiz varlıkların tarihi yoktur, onlar ancak bizim tarihimizde yer alabilirler. Her bilinç kendi tarihselliği içinde vardır ve kendi tarihini yaşar. Her bilinç tarihi kendi koşullarına göre kavrar ya da kurar. Kurulmuş, gösterilmiş, belirlenmiş tek bir tarih yoktur. Tarih her kişiye göre değişik özellikler gösterir. Tarih yazmak bir açıdan yorum yapmaktır.Tarihe her bakış kendi bilinç koşullarımız çerçevesinde insanla ilgili bir değerlendirmedir. Her bilinç bir özel tarih olarak genel tarihin içinde yer alır, genel tarihin içine yerleşir, genel tarihi kendinde içselleştirir ve genel tarih dediğimiz şey bir tasarımdan başka bir şey değildir.

Tarih yok tarihler vardır. Her bilinç kendi tarihiyle genel tarih içinde bir anlam ve bir genişlik kazanır. Tarih bilinci tarih kadar eski değildir. Önce yaşanmış vardır sonra yaşanmışın bilinci vardır. Tarih yaşanmışa sonradan dönmekle kurulur. Evrensel düzeyde bilincin kendine dönmesi de diyebiliriz buna. Bilinç kendine dönmeden tarih yazamaz. Kaba veriler ya da somut veriler dışta da olsa bileştirici ve yorumlayıcı güçler içtedir. Bilinç güçleri işe karışmadan tarih yazılamadığı gibi insani başka bir eylem de gerçekleştirilemez. Evet, insan önce yaşamış sonra yaşadıklarını ya da yaşadıklarında kendini tanımak istemiştir. Daha doğrusu insan tarihsel bir varlık olduğunun tam bilincine oldukça geç ulaşmıştır, tarih bilinci edinecek olgunluğa yeni yeni ermiştir. Eskinin insanları belirgin bir tarih fikrine ulaşmış değillerdi: elbet tapınaklarda olayları yazanların tarihi kavramak açısından yetkin bir bilinçlilikte olmadığı kesindir. O zaman her olan, üst bir gücün ya da tanrısallığın belirleyiciliğinde gerçekleşmektedir. Bugün bizim tarihten anladığımızı örneğin Eskiçağ'ın insanı da Ortaçağ'ın insanı da hatta Yeniçağ başlarının insanı da anlayamazdı. Her çağ kendi tarihini kendi bilinç koşulları içinde kavrayabilmiştir. Geleceğin insanı bugünkü tarih kavrayışımızdan çok daha değişik bir tarih kavrayışına ulaşmış olacaktır.

Biz bugünün insanları bir tarihin sonucu olduğumuzu , ama son durağı ya da sonuncu uğrağı olmadığımızı, bir şeylerin en sonu olmadığımızı biliyoruz. Sonu olmayan bir akışın geçit yerleri olarak duyuyoruz kendimizi ve insan için bir son düşünemiyoruz. Böyle bir son evrendeki bir devrimin sonucu olarak kendini gösterebilir ancak, böylesi bir devrim de milyar yıllarla ilgili bir sorundur. İnsanlık uzun süre hep bir sona göre düzenlenmiş bir yaşam tasarlamıştır. İnsan için bir son düşünememek ya da tarih için bir son düşünememek olgusu oldukça yenidir. Tarihe biz ne dünün insanı gibi bakabilirdik ne yarının insanı gibi bakabiliriz. Yarının tarih kavrayışı bugünün tarih kavrayışını yoksayan değil aşan bir kavrayış olacaktır. Evrim dışlamalarla değil aşmalarla gerçekleşiyor. Bir şeyi aşmak aynı zamanda o şeyi içermektir. Yarın her zaman dünü içerir, düne göre kurulur ve dünü aşar. Yarının tarih kavrayışı bugünün tarih kavrayışında bir tasarı olarak ya da bir taslak olarak elbette vardır ama biz onu açık açık görüp okuma şansına ulaşamayız. Bu taslak insan ürünüdür, bugünkü yaşam koşullarının bir sonucudur, bir yazgı değildir, sonuçsal nedenlere inanmak için bir neden yoktur. Bir sonraki biçimler bir önceki biçimlerin yabancısı değil türevidir, yabancı gibi duruşu özel özellikleri olmasındandır, ancak bir yeniyi ayrıştırdığınızda onda bir öncekinin ya da öncekilerin izlerini rahatça bulabilirsiniz. Zaten bir yeniyi kavramak bu yüzden zorunlu olarak kaynaklara inmeyi gerektirir. En yeni-

de en eskinin varlığını rahatça sezebilirsiniz. Hiçbir yeni bir kendinde varlık değildir,

Bugünün yarına katılacak ya da yarını oluşturacak ögeleri kalıcılıklarını pek belli etmeden geçici ögelerle yan yana dururlar, hatta öbür ögelerle yani geçici ögelerle doğal bir bütün oluştururlar. Öbürleri olmadan onlar da olmaz gibidirler. Onların herbiri öbür ögelerle ayrılmaz bir biçimde kaynaşmıştır ya da daha doğrusu öbür ögelerle iyiden iyiye kenetlenmiştir. Kaynaşmışlığın ya da kenetlenmişliğin en sağlam yerinde ayrımlaşma başlayacaktır. Bu bütün, karşımızda duran bütün, şimdi'nin bütünü tüm çelişkili görümlerine karşın biryapılı bir dokudur, onu ancak ve ancak zaman ayrıştıracaktır. Yarına katılacak ögeler henüz oluşmuş olmadığından, henüz ayrı bir özelliği duyuracak biçimde ayrışmış olmadığından, henüz bir yeninin temelini kuracak kadar olgunlaşmış olmadığından, bir tohumdan, bir taslaktan, bir tasarımdan başka bir şey olmadığından onun ne olup ne olmadığını tartışmak zaten olası değildir. Bazı üstün bilinç koşullarında bulanık bir biçimde sezilebilen ama asla görünmeyen bir gerçekliktir o. Bir gerçeklik olmaktan önce bir olumsallıktır. Bugünden yarını görmeye, bugünden yarını sezmeye çalışırız ancak bu yoldaki tüm girişimlerimiz sonuçsuz kalacaktır. İnsan yarını elbette düşünür ve hatta tasarlar ancak kuramaz yani istediği gibi oluşturamaz. Yarına ayrılacak ögeyi bir el olağanüstü bir güçle öbür ögelerden ayırmaya başlamış olsa bile, bu ayrılan şey henüz bir gerçeklik değildir, zaten henüz tam bir ayrılma da sözkonusu değildir, o doğmakta olan ya da zaten var olup da yeni bir bileşime katılacak olan şey gelecekle ilgili bütün bir yaşamı bize açıklayacak yapıda değildir, ayrıca doğrudan doğruya ussal bir biçimde kavranılır gibi değildir. Gelecekle ilgili gerçeklik onun görünmez yanlarında, derinlerindedir. Bu çerçevede insan tarihini geçmişteki verilere göre şimdide, geçmişin basit bir özeti gibi görünen şimdide yaşayan bir varlıktır, tarihsel bir varlıktır, ama geleceği bildiği gibi okuyabilen ve bildiği gibi kurabilen bir varlık değildir. Bir buğday tohumunda bizler buğday başağını görebilir miyiz?

Tarih üç beş öngörülü kişinin tasarılarıyla gerçekleşmez. Tarih insanlığın ortak eyleminin sonucudur. Bu yüzden en ussal yolları izleyerek değil en genel koşulları izleyerek gelişir. Onun gelişiminde en sıradan bir bilincin bile katkısı vardır. Tarih büyük adamların tarihi gibi görünür bize, çünkü çok zaman birilerince öyle gösterilir. Tarihi büyükler yazar ya da yapar diye düşünürüz. Büyük diye gösterilenlerin büyük olup olmadıkları bir yana (insanlığın büyük adam görünümünde pekçok küçük insanı vardır), tarih herkesin katılımıyla gerçekleştiği için onda büyük küçük ayrımı yapma olasılığımız yoktur. Tarih herkesin tarihidir, yalnız dürüstlerin tarihi değil alçakların da tarihidir. O bütün bir insanlığın zamana göre değişiklikler gösteren değerlerini ve eylemlerini kapsar, onlarla ilgili yorumları, bakış açılarını, hatta onlarla ilgili doğruları ve yanlışları içerir. Tarihin içine çok şey sığar ya da daha doğrusu her şey sığar. O yüzden tarihe sağlıklı bir bakış her zaman süzücü, ayıklayıcı, olaylardan anlamlara yükselebilen bir zihni gerektirir. Yoksa olaylar arasında yitip gitmek, ölmüş gitmiş bir takım insanların elinde oyuncak olmak işten bile değildir. Tarihin içinde çalkalanmak, tarihin içinde bir o yana bir bu yana savrulmak, ölenle ölmek dirilenle dirilmek işten bile değildir.

Tarih en genel anlamda gerçekliğin tarihidir. Gerçekliğin tarihi olmayan bir tarih tarih değildir. İnsan için tarihin dışında gerçeklik yoktur ve gerçekliğin dışında tarih yoktur. Gerçekliğin dışında bir tarih bir yanılsamalar dizgesidir ya da karmaşığıdır. Sağlıklı bir bilinç gerçekliğe ulaşmak için tarihe yönelir, gerçekliği en belirgin biçimde en yoğun anlamıyla tarihte bulacağını bilir. Kendini bilen biri yanılmak için ya da göz göre göre kendini kandırmak için tarihe yönelmez. Tarih gerçekliğe göre oluşur, buna karşılık gerçeklik de tarih içinde gelişimini kazanır ya da daha doğrusu doluştukça tarihselleşir. Gerçeklik oluşumunu tarihte sürdüren şeydir. Gerçeklik yalnızca gökler, gezegenler, ağaçlar, sular değildir, o insan gerçeğini hatta tüm bireysel çeşitlilikleriyle içine alacak ölçüde bir bütün oluşturur, bu bütün tüm varolanların ve hatta olası olanların bütünüdür. Gerçeklik bir varlık temelinde anlamını kazanır. Varlık bir genel kavrayıştır, gerçekliğin bilinçte en genel görünümüdür, gerçekliğin bilinçlerde açılımıdır. Buna göre varlığın tarihinden değil gerçekliğin tarihinden sözederiz. Tarihi varlığın kıvrımları arasından sezdiğimiz gibi bilincin en genel görünümünden ya da bazı bilgilerinden de bir sonuç olarak çıkarabiliriz. Bilincimiz silme tarihseldir. Bilinç kendiyle ilgili en genel kavrayışında varlık'a kavuşur. Varlık bilincin dayanağı ya da yastığı gibidir. Bilinç kendi sınırlarının gerisinde bir boşluğu ya da bir hiçliği değil varlığın genel görünümünü ya da zaten bir genel görünüm olarak varlığı bulur. Varlık bizde boşluk duygusunu giderir: o bildiklerimizle olduğu kadar bilmediklerimizle de ilgilidir, uzaktan şöyle bir sezdiklerimizle de ilgilidir. Varlık vardır, hatta tarihsel olarak vardır, o bize bilinç gibi baştan sona tarihsellik duygusu vermez ama tarihten soyutlanmış da değildir. Varlık tüm gerçekliğin korkunç ya da görkemli görünümünün bizdeki şemasıdır. Bilincin arka planında varlık temeli oluşmuştur. Gerçeklik varlık'ın gerçekliğidir. Varlık bir olan ' dır.

O kendini bize bir oluşan'dan çok bir olan olarak duyurur. Bilinç bütününü bizden ya da kendinden korur ya da kendi gözünden uzak tutar. Bilinç anlığımıza parça parça açılır, dar açılardan kendini gösterir, kalan yanı hiç yokmuş gibi durur. Buna karşılık varlık buğulu bir bütünsellikte görünür. Parçalı bir varlık fikri kendi içinde çelişiktir, ayrıca tasarlanması olanaksız bir şeydir. Kimse bir anda bilincinin tam bilincine ulaşamaz ama varlık'ın sezgisine her an ulaşabilir. İnsan bilinçte en genel gerçekliği kendiyle görür, kendi ekranında görür, parçalı olarak görür. Varlık bize bu parçalılığın bir bütünsellikte kökel anlamını bulduğunu gösterir.

İnsan geçmişi olan bir varlıktır, geçmişi bugününü belirleyen bir varlıktır. Bu kendimizle ilgili ilk sezgimizde ortaya çıkar. O ayrıca kendini geçmişe göre kuran bir varlıktır. Geçmiş zamanlarımız bugünümüzü koşullamasaydı, geçmişiyle açıklanan bir dünyamız olmasaydı gerilere bakma isteği duymayacaktık. İnsan dünyasında her şey ancak geçmişe götürülerek kavranılabilir. Tarihe zorunlu olmak budur işte. Tarihselliğimiz bir zorunluluk olmasaydı, gerilere bakma isteğimiz boş bir merak olurdu. Boş bir merak için ya da bir kişilik arayışı için geçmişe bakanlar gerçekte tarihe değil geçmişteki pırıltılı cansızlığın şehvetine takılırlar. Çok çekici, çok ilginç oyunlar kurarlar tarihte ya da tarihle, tarihi bir düşler alanı olarak bildikleri gibi görürler, onunla ilgili masallar uydururlar. Düş görmek biraz da bildiği gibi görmektir. Oysa tarih doğrudan doğruya kendi gerçeğimizi tanımak için başvurduğumuz bir alandır: şimdi geçmişimizde kendimizi arıyoruz ve buluyoruz, geçmişimizle kendimizi tanıyoruz. İnsan kendini tanıdıkça yetkinleştiğini biliyor. Onun durağan bir varlığı olsaydı bu kendini tanıma işlemi elbette bir yerde bitmiş olacaktı. İnsan sürekli olarak kendini yeniden kuruyor ve bu yüzden kendini tanıması her zaman yeni bir zorunluluk ve elbette yeni bir zorluk olarak karşısına çıkıyor.

Tarih bir bilim olarak geç zamanlarda oluştu, tarihsel kavrayışın önemi yeni yeni anlaşıldı. Tarihin bir bilim olması için yaşamda sürekli bir dönüşümün varolduğu düşüncesine ulaşmak gerekiyordu. Eski uygarlıklarda vakanüvisler gündelik olayları bir yere yazarken elbette bizim bugün ulaşmış olduğumuz tarih kavrayışına ulaşmış değillerdi. Eskinin insanı için tarih yoktur tarihler vardır ya da geçmiş zaman içine dağıtılmış insan etkinlikleri vardır. İnsan şu ya da bu koşulda neyin ne zaman olduğunu merak ettiğinde tarihsel bir bakış ortaya koymuş olmuyor. Tarihsele yönelmek doğrudan evrimlenen insanın en genel ve en temel bilgisine yönelmektir. Tarihte biz insanın özünü yakalarız. Aralıksız büyüyen, sürekli gelişen gerçekliği yakalarız. Tarihsellik bilinci bilincin tarihselliği üzerine temellenir: insan kendini bilincinin koşullarından giderek tarihsel bir varlık olarak algılar ve bilincinin koşullarıyla tarihsel kılar. Kendini gerçek anlamda varetmek tarihe yerleşmekle ya da daha doğrusu tarihle bütünleşmekle olacaktır. Kabaca söylersek, bizde ne kadar tarih varsa biz o kadar insanızdır, kendimizi ne ölçüde tarihsel kılmışsak o ölçüde insanızdır. İnsan oluşun koşullarına ve değerlerine ilgisiz kalabilen kişi bilincinin tarihselliğini bulanık bir biçimde sezse de tarihe ulaşma, tarihle bütünleşme gereksinimi duymayacaktır. Kimileri tarihi geçmişte kalmış olaylar dizisi olarak görürler. Tarihte kendileri için bir şeyler arayanlar ya da tarihte kendilerini arayanlar insanı en geniş ve en köklü biçimde ele geçirmek isteyenlerdir. İnsan tarihsel insanı ele geçirdikçe ya da daha somut olarak söylersek insanın evrimini oluşturan etkinliklerini öğrendikçe kendiyle ilgili geniş bilgiye ulaşmış olur.

İnsan kendini bilmek zorunda olan bir varlıktır, çünkü doğallığından, doğallığının kesin belirlenim koşullarından kurtulmuş, bilinçli yani seçici bir varlık olarak kendini ortaya koymuştur. O bu gerçeği, kendini bilerek yaşamak gerçeğini, dünü ve yarını olan bir varlık olmanın, dününü bilerek yarınını kurmak zorunda olan bir varlık olmasının sorumluluğunda değerlendirecektir. Kendimi bilmezsem yarınımı nasıl belirleyebilirim, daha doğrusu yarının, yarınımın, yarınımızın kurulmasına nasıl katılabilirim? Yarın dediğimiz şey elbette yalnızca benim tasarımlarım üzerine kurulacak değildir, kendi yarınım bile kendi tasarımlarımın ve eylemlerimin ötesinde bir şeyleri gerektirir, ne var ki yarının varlığında benim en küçük bir edimim, en küçük bir eylemim bile söz sahibi olacaktır. Hiçbir bilinç yoktur ki insani akışa şu ya da bu biçimde en küçük bir katkıda bulunuyor olmasın. Bu katkı olumlu katkı olabileceği gibi olumsuz katkı da olabilir. Önemli olan yaşama katılmaktır ve yaşama her kişinin kendi bilinci ölçüsünde katılacağı kesindir. İnsan ne ölçüde bilinçliyse o ölçüde kendidir ve o ölçüde bütünün bir parçasıdır, başkalarının bir parçasıdır. İnsan olmak tüm anlamını bilinçte bulur. İnsan bir bilinç varlığıdır. Bilinçlilikten kaçamaz o. Ayrıca olabildiğince bilinçli olmak zorundadır, gelişigüzel edimleri onu dünyada varetmeye yetmeyecektir. Bilinçli yaşamın gerekleri ya da bir başka deyişle seçimler yapmak zorunluluğu insanı bilgiye, kendi bilgisine, kendiyle ilgili her şeyin bilgisine bağlı ya da hatta bağımlı kılar. İnsan bilinci kadar insandır, insan olduğu için bilinçli eyleme zorunludur. Dünyanın bu tek bilinçli yaratığı, öğrendikçe insana ve dolayısıyla kendine yaklaştığını, bilgi edindikçe in-

sanlığın ve kendinin olduğunu, bilinçlendikçe kendiyle arasındaki uzaklığın ve insanla arasındaki uzaklığın kapandığını pek güzel görmüştür, çeşitli deneylerle pek güzel kavramıştır. O durumda onun tarihte aradığı şey tarihin kaba bilgisi değil, tarihsel olguların sıralı öyküsü değil, insan gerçeğinin özüdür. Kimileri tarihle oynarlar, tarihle eğlenir tarihle oyalanırlar. Bizim tarihle ilişkimiz kendimizle ilişkimizdir. Biz hepimiz insan gerçeğine ulaşabilmek için tarihin küllerini eşeliyoruz. Bu yüzden hepimiz gerçek anlamda düşünmenin ancak ve ancak tarihsel boyutta gerçekleşebileceğini biliyoruz ya da bilmek durumundayız.

Gerçekliği yakalayabilmek ve yaşayabilmek, demek ki, ancak tarihsel yönelim içinde olasıdır. Gerçeklik önümüzde durup duran şey değildir, onu da yani önümüzde durup duranı da içeren büyük bir genişlik ortaya koyar. Yaşadığımız gerçekliğin bilgisi bize önceden verilmiş olsaydı, insan olma serüvenimiz kolay bir serüven olacaktı. İnsan gerçeği çıplak gözle kavranılamayacak kadar derin ve karmaşıktır, onu gündelik yaşamın kıvrımlarında bulabilsek bile onun temel bilgisine daha değişik bir biçimde ulaşmaya çalışmamız gerekir. Ben insanı tanıyorum, çünkü onu gündelik yaşamda çok iyi gözlemliyorum diyen kişi bilgiyle görüntüyü birbirinden ayıramayan kişidir. Hiçbir köklü insan gerçeği kendini gündelikte açıklamaz, gündelikte örnekler ortaya koymakla birlikte kendini gündelikte ele vermez. Öte yandan gündelik bilinç ya da gündeliğe göre kurulmuş bilinç ince insan gerçeğini yakalayabilecek yatkınlıkta değildir. Gündeliği gözlemleyen insan bir şeylerin bilgisine ulaştığını sanır ve çok zaman sanılardan ve önyargılardan giderek yanlış bilgi edinme serüveninin içine dalar. Korkunç olan bilmemek değil bildiğini sanmaktır. Kaba yönelimle sağlanan bilginin ancak ve ancak yanıltıcı olacağını söyleyebiliriz. Demek ki gerçek anlamda düşünmek dediğimiz etkinliği tarihsellikte gerçekleştirebileceğiz. Tarihselin dışında düşünmek ancak ve ancak gündelik gereksinimleri belirlemek anlamına gelecektir. Gündelik bilinçler çok zaman kendilerini tantanalı görünümlerle ortaya koysalar da onların ürettikleri fikirler insan gerçeğini açınlama açısından çokça geçerli fikirler değillerdir. Gerçekliğin temel bilgisine bizler ancak belli bir bilgi alanı içinde ve belli bir yöntemlilikle tarihselin kıvrımlarında dolaşırken ulaşabiliriz.

***

Gerçeklik dediğimiz şey, tarihte ya da tarihle ulaşabildiğimiz şey en geniş anlamında insan gerçeğidir. İnsanla ilgili olan her şey tarihte insan açısından görülür. İnsan kendi dışında, kendi bilinç koşulları dışında herhangi bir gerçekliğe ulaşamayacağını bilir, ona bu bilgiyi sağlayan özellikle tarih bilincidir. Bilgi bilincin bir ürünü ya da etkinliğidir, insana bilincin dışından bilgi gelmez. Gerçek bilgi gerçekliği karşılayan, gerçekliğin bir yüzünü karşılayan bir bilinç ögesidir. İşitilmiş olan şey hatta görülmüş olan şey değil bilincine varılmış olan şey gerçek bilgidir. Düşünmek gerçekliğe bilinçle yönelmektir. Bilincimize kattığımız inanç ögeleri bir yana, düşünme düzeneğimiz neye elveriyorsa biz ancak onu düşünebiliriz. Gerçekliği aşan bilinç koşulları dışında, ama gene de bilincimizin belirleyiciliğinde elde ettiğimiz inanç nesneleri bizi doğaüstünün ya da bilinmezin üst sınırlarına kadar götürebilir. İnanç ögeleri ne ölçüde gerçeği karşılıyor ya da karşılamıyor olursa olsun her türlü inanç sorunu insanla ilgilidir. İnsan dilekleriyle ve düşleriyle de insandır. Ancak hiçbir bilinç kendi uzanımının ötesine geçebilecek biçimde bilgi üretemeyecektir. Kendi sınırlarını ya da kendi olanaklarını aşan bilinç gerçeklikte karşılığı olmayan kurgular üretmek durumunda kalır. Olumsallık da bilinç koşullarında olumsallıktır, olumsallık hiçbir zaman bir olağanüstülük değildir. Olası olan her şey bilincin güçleri çerçevesinde olasıdır. Sağlıklı bilinç olağanüstünden kaçar ya da olağanüstüne açılsa bile gerçeklikle gerçekdışılık arasında kesin bir ayrım olduğunun duygusunu yaşar.

Genel oluşum şeması içinde bir bilinmezi bir bilinire çevire çevire ilerleyen bilinç bize gelecek zamanlar için hiç ummadığımız bilgileri elde edebileceğimiz umudunu vermesine verir de kendini aşan bir nesnenin bilgisini bir sıçrayışta ele geçiremeyeceğini de çok iyi bilir. Bu yüzden gerçekçi dediğimiz kişi her şeyden önce kendi sınırlarını bilen kişidir, düşlerini bile gerçeklikten türetmeye çalışan kişidir, her çekici imgenin arkasına takılıp gitmek yerine imgelerini gerekçeli taslaklar olarak kuran kişidir ve sonunda neyi bilip neyi bilemeyeceğini bilen kişidir, ama aynı zamanda bilinmezi bilinir kılmak için sürekli olarak çaba gösteren kişidir. Gerçek bilinç etkinliği atılgandır, yönelgendir, tuttuğunu koparmak istercesine kesinlikli bir tutum içindedir. Bilinç etkinliği üst düzey arayışlarında yürekliliği gerektirir. Felsefe yapmak yüreklinin işidir, tarihi yorumlamak yüreklinin işidir, bir bilgi bütününden bir öğretiye ulaşmak yüreklinin işidir. Gerçekçilik bilgiye yönelimde hiçbir zaman yürekliliği gidermez, hiçbir zaman uydurma bir alçakgönüllülük içinde kendine aşılmaz sınırlar çekmeye çalışmaz. Her sağlıklı düşünce etkinliği yürekli olmayı gerektirir. Yanlışa düşmek korkusu bilgiye yönelişi eksikli kılar. Tarih biraz da ya da büyük ölçüde yanlışların ya da yanılgıların tarihi değil midir? Yanlışı doğruya açılmanın bir olanağı olarak değerlendirebilmek düşüncenin verimi-

ni artıracaktır. Düşünmekten korkmamaktır bu, yoksa yanlıştan korkmamak değildir. Yanlıştan korkmamak bilgi sorunlarında da ahlak sorunlarında da insanı yarı yolda bırakabilir. Buna göre her bilgi ya da daha doğrusu her sağlıklı bilgi gerçekliğin bilgisi olacaktır, böylesi bir bilgi her şeyden önce tarihselliğiyle ya da tarihe katılımıyla bilgidir. Tarihsel olmayan bilinç olmadığı gibi tarihten kopuk, tarihten bağımsız bilgi yoktur.

Gerçekliği bilincimizin nesnellik ve öznellik koşullarında yakalarız. Nesnellik öncelikli gibidir, ama öznellik pekçok koşulda nesnellikten daha belirleyici gibidir. Gene de gerçekliğin tam bilgisine ulaşırken, ulaşmaya çalışırken öznelliği dindirmeye ya da aralamaya çalışırız. Özellikle tarihe bakışımız bunu gerektirir. Salt nesnellik bir soyutlamadır. Bilinç bilgiyi kendi olanaklarıyla elde eder, onu kendinden türetse de kendi dışından getirse de kendi olanaklarıyla sağlar. Bilgi bilincimizi aşan şey değildir. Bilgi bilincimize görünen şeydir, bilincimizde yerini alan şeydir. Bilinç ancak bakışının elverdiği şeyi görebilir. Hiçbir bilinç kendi olanakları dışında etkin olamaz yani mucize gerçekleştiremez. "Biliyorum" demek "bilincindeyim" demektir. Bir bilgi araştırmacısı için önemli olan bilincin koşulları dışında bilgi derlenemeyeceğinin bilincine ulaşmış olmaktır. Bu çerçevede araştırmacı için en önemli tutum bilginin bilgiyle denetlenmesi tutumudur. Bilginin bilgiden başka denetleyicisi yoktur. Salt us yalnızca tutarlılığı denetler, doğruyu güvence altına alamaz. Doğru gerçekliğin doğrusudur, doğrunun ölçütleri gerçekliğin bilgisindedir. Doğru gerçekliğin yansısıdır ya da bilgisidir ve başka doğruların ürünüdür. Doğrular gerçekliğin anlatımı olarak bir dizge oluştururlar. Bu dizge bir birikim konusu olduğu kadar bir dönüşüm nesnesidir. Her şey dönüşür, doğrular bile. Us doğruyu üreten bir aygıt değildir, doğruyu sağlayan bir düzenektir. Bilinçte tüm bilgileri kendince doğrulayacak bir düzenek yoktur. Doğru ancak doğru olarak varsa doğrudur, o da doğruluğunu doğrudan doğruya gerçekliğe uyarlı oluşundan alır ve başka doğrularla birlikte ortaya koyar. Doğrular gerçekliğin doğruları olmakla özerk bütünlükler değildir, bir doğrunun dönüşümü bazı başka doğruların değişimini gerektirir. Doğru doğruyu, yanlış yanlışı doğurur. Bilinç en güçlü denetimini kendi içinde kurar ya da bir başka deyişle bilinç kendi güvencesini doğrularının belirleyiciliğinde kendinde arar bulur.

Zihnimize birden doğmuş olan doğruları ya da kulağımıza şuradan buradan çalınmış olan doğruları, bilinç koşullarımızda irdelenmemiş olan ya da kimin ya da neyin ürünü olduğu bilinmeyen doğruları bir çırpıda yasallaştırmak doğru değildir. Böyle bir tutum tarihe yönelişi de başka alanlara yönelişi de tehlikeye düşürür. Bilgiye kuşkuyla yönelmek ve kesinlik noktası belirene kadar kuşkuyu elden bırakmamak gerekir; bu konuda bir Bacon kadar, bir Descartes kadar tutarlı olmak gerekir. Kuşku doğrunun en büyük koruyucusudur hatta güvencesidir. Bir doğru doğruysa başka doğrularla doğrudur. Doğrular birbirlerinin doğruluğuna katılırlar ve doğruluklarını birbirleriyle güvence altında tutarlar. Her doğru tüm bağımsız görünümüne karşın bilincin temel dayanakları olan doğrular ülkesinin bir üyesidir. Çünkü yalnız temel doğrularımız değil, tüm doğrularımız, tüm doğru bilgilerimiz, tüm fikirler düzenimiz belli bir dizge oluşturur, belli bir dizgesel yapı oluşturur. Kavramlar da bilincin doğruluğuna ya da bilinçteki doğrulara kendi doğruluklarıyla katılırlar. Doğruluğun temel güvencesi kavramların sağladığı güvencedir, nesnellik güvencesidir. Kavramları yanlış ya da yetersiz olan bir bilincin doğruları doğru olabilir mi? Kavramlar gerçekliği ortaya koyan doğruların temel taşlarıdırlar. Ancak kavramların dolgun ve gerçeğe uyarlı oluşu onlardan her zaman yalnızca doğrular üretilebileceği anlamına gelmez. Bir yanlış bakış, bir yanlış görü, bir uyarsız bileşim bize bir yanlışı bir doğru diye verebilir.

Doğruların ortaya konuluşunda sezgisel düşünce her zaman belli bir ağırlık taşır. Esin yalnızca sanatın alanında geçerlidir, sezgisel düşünce belli bir ölçünün ötesine geçildiğinde felsefede de bilimde de yanıltıcı olabilir. Bilimde ve felsefede sezgi bir öngörü sağlar, bizi bir varsayımın kıyısına bırakır, ondan daha ötesini sözvermez. Sezgisel doğru doğduğu gibi kalamaz, onun kimin nesi olduğunu araştırmak ve onu gerçek yerine, gerçeklikteki yerine yerleştirmek gerekir. Sezgi bir çıkış noktası olabilir, bir doğruyu ya da bir bilgi bütününü salt sezgiyle izlemek ve ortaya koymak olasılığı yoktur. Bilinç dizgesel bir düzenektir, orada zıpçıktılara yer yoktur. Sanatta içimizi aydınlatan ve özellikliyi ortaya koyan sezgisel doğru tarihte ve öbür alanlarda zaman zaman özel koşullarda esinleyici olsa da genel olarak her şeyden önce nesnelliğe engel çıraşıyla sıkıntı yaratır. Sezgisel veriyi doğrunun yerine koyduğumuz zaman ya da daha doğrusu doğrulamadığımız zaman yanılsamanın çemberlerine düşmeye hazırız demektir. Tarih denilen o koca araştırma alanının yükünü çekişimiz de gerçekliğin adınadır. Gerçeklik o koskoca tarihsel yapıda hemen görülecek kadar belirgin değildir. Olaylar tüm ayrıntılarıyla gerçekliği bir kabuk gibi örterler. Sezgi deşici bir güç oluşturabilir, ama araştırıcı bir görev yüklenemez. Bunun yanında bizim tarihe bakan bilincimizin takıntıları vardır ya da özel duygu-

sallıkları vardır, dünya görüşümüzden ya da bakış açımızdan gelen tekyanlılıkları vardır. Tarih bizi hep ikircikli durumlarda, hatta çok zaman çok seçenekli durumlarda, bulanıklıklarda bırakmaya yatkın gibidir. Tarihin kıvrımlarında dolaşanlar erkenden şunu öğrenirler: doğru gibi görünen şey her zaman doğru olan şey değildir, belgenin bittiği yerde, sağlam dayanakların, belirgin kanıtların bittiği yerde tarihin yardımını istemek boşunadır. Boşlukları sanılarla doldurmak, bu yetmiyormuş gibi duyguları, dilekleri, öfkeleri tarihe yansıtmak bizi gerçekliğin bilgisine ulaşmada eksik bırakır. Belgeye büyük gereksinim duyan, hemen yalnızca belgeyle çalışan, pek haklı olarak toprağın altından çıkan küçücük çömlek parçalarını bile bir belge olarak değerlendirmeye yönelen tarihçi dayanaksız öngörüler geliştirmekten korkmayı bilmelidir. Tarihçinin ilkelerinden biri ya da başlıcası şudur: belgenin bittiği yerde tarih de biter.

Dayanaksız öngörüler geliştirmekten korkmayan, hatta kaba sazgilerini ve önyargılarını aydınlatıcı dayanaklar olarak görmekten geri durmayan tarihçi yarı yolda kalmış demektir. Kimileri tarih yazmak adına gönüllerinden geçeni gerçekliğe yansıtıp çıkarlar. Önyargı her bilimde büyük ölçüde tehlikeliyken tarihte daha da büyük tehlikeler yaratabilir. Bilimsel düşüncenin ya da daha genel olarak nesnel düşüncenin başladığı yer önyargıların bırakıldığı yerdir. Gerçek bilimsel bakış önyargıların bittiği yerde başlar. Kimyacı önyargılarını atamamışsa önyargılarıyla oluşturduğu varsayımlarını en sonunda laboratuvarında bırakıp çıkmak zorunda kalır. Tarihçinin laboratuvarı böylesine güvenli değildir. Tarihçinin sağlam ya da şaşmaz deneyler yapabileceği bir laboratuvar sözkonusu olmadığından o önyargılarıyla geliştirdiği varsayımlarını doğru bilgi gibi ortaya atma durumlarına düşebilir. Tarihçi deney yapamayan bilimcidir, yaptığı gözlemlerin çoğu da uzaktandır. Ayrıca, kimyada ya da botanikte duygular görüşlere katılmaz. Oysa tarihte yargılar doğrudan doğruya insan değerleriyle ilgili olacağından tarihçinin yantutmazlığı dile kolay bir iştir. Tarihçi çok güç bir işi başarmak, kendisi karşısında bile yantutmaz olmayı becermek zorundadır. Özellikle ırkçı ya da ulusçu öngörülerle üretilmiş tarih bilgileri yanlış bilinç oluşturmada en verimli etkenler olacaklardır. Tarihsel araştırmaya katılan her dogma hatta her koşullayıcı öğreti nesnelliğe güçlük çıkarır. Bu çerçevede tarihçinin herhangi bir ideolojinin insanı olmamasını beklemek çıkar yol değildir, ondan ideolojisine karşın doğru bilgi üretme titizliği beklemek durumundayız. Bilim alanına girdiğimizde ideolojimizin ışığından yararlanmak ama hiçbir zaman onunla koşullanmamak gibi bir yükümlülüğümüz olacaktır. Bir tarihçi bilimsel bakış açısı içinde öylesine inandırıcı bir dil kullanır ki ya da kullanabilir ki o dille bizi olmadık bir yerlere ya da her yere sürükleyebilir. Tarihin alanında belagatin yerini belgenin alması gerekir. Oysa tarih her zaman belagata kaymaya eğilimlidir. Bu açıdan tarihsel bilgiyi bir tehdit aracı olarak kullananlara da, bir boş övünme nesnesi olarak kullananlara da sık raslarız. Tarihi belge bilimi diye tanımlayanlar haklıdır: yazılı ya da yazısız her türlü belgenin bulunduğu yerde tarihçi konuşur, belgenin bittiği yerde tarihçinin de susması gerekir. Belge bazı durumlarda elimizin altında da olsa bazı durumlarda izine raslanılmayan şeydir. Tarih oluşurken kimileri belgeleri gizlemiş ya da yoketmiş olabilirler. Belge yoksa sağduyumuz da mı yok kolaylığı tarihçiye yakışır iş değildir. Tembel tarihçi belge aramayı büyük bir yük sayıp ussal çıkarımlarla yargıda bulunmayı bir kolaylık diye alabilir. Tarihin kurgulara teslim olduğu nokta işte bu noktadır. Bu noktada tarihçi kendini sonu belirsiz bir akışa bırakmış demektir.

Tarihçiye hiç yakışmayan şey belki de tarihe kendince duygusal yorumlar getirmektir. Böylesi bir durum tarihçiyi daha çok duygularıyla ve önyargılarıyla yaşayan sıradan kişiler önünde çok çekici kılar ama onun bilimsellik karşısındaki titizliğine olan inancımızı zedeler. Tarih gerçekte bizden özel yorumlar beklemez. Tarih olumsallıklar içinde gerçekleşir ama tarihte olumsallıklar yoktur. Napolyon kısa boylu olmasaydı tarihin akışı başka türlü mü olurdu, Louis XVI Antoinette'den başka biriyle evlenmiş olsaydı tablo değişir miydi, bilemeyiz. Tarihi bu düzeye indirirseniz orada ancak dedikodu üretebilirsiniz. Ancak şu kadarını bilebiliriz: Louis XVI Antoinette'le evlenmiş olmasaydı büyük bir olasılıkla "gerdanlık olayı" gibi bir olayı yaşamayacaktı, ancak ona benzer bir olayı belki de yaşayabilirdi. Olasılık şeytanını tarihe sokmamak gerekir. Tarihte böyle olsaydı böyle olur muydu ya da böyle olmasaydı böyle olur muydu gibilerden sorular boş sorulardır, bu gibi sorulara kafa yormak boşunadır, eğlendirici olsa da güzel değildir. Kimyacı her zaman olasılıkların alanında çalışır, tarihçinin olasılıkları yoktur. Haydi, laboratuvara girelim, zamana biraz geriye alalım ve başka bir olasılığı deneyelim diyemez tarihçi. Nasıl bireysel yaşamda geriye dönemezsek tarihte de geriye dönemeyiz. Evet, usumuza zaman zaman tarihin yanıtlamak zorunda olmadığı, hatta yanıtlayamayacağı birçok soru gelebilir. Bu soruları doğrudan tarihe sormak yerine onları kendi kendimizle tartışmak ve sonra hemen unutmak doğru olur. Bunlar ruhumuzdaki meraklı şeytanın sorularıdır. Bilemeyiz, Napolyon Rusya'ya yürümeseydi bir yüzyıl sonraki Avrupa'nın görünü-

mü ne olurdu. Bunu düşünmek bize hiçbir şey kazandırmayacaktır. Üstelik bu tür düşünmelere alıştığımız zaman tarihin altından girip üstünden çıkabiliriz, yeniden tarih yazarcasına tarihsel bilgiler üretmeye girişebiliriz. Nitekim tarihsel çerçevede düşünenler değil de tarihle oynamayı sevenler olmamış şeyler üzerine bol bol kurgu üretmekten ve böyle yaparak birilerini kendilerine hayran bırakmaktan hoşlanırlar. "Bak ben sana anlatayım, Napolyon Rusya'ya yürümeseydi ne olurdu..." diyen adam en azından ilginçtir.

En tehlikelisi tarihe azçok benzer bir tarih yazmaktır ya da tarihten kalkarak duyguların belirleyiciliğinde yeni bir tarih yazmaktır. Tarihi dilekler değil gerçeklikler belirler, tarihi kavramaya çalışırken duyguları geriye çekmek gerekir. Bu işte dilekler kadar kötü eğilimler, gündelik çıkarlar, tutarsız siyasetler belirleyici olabilir. Tarihçi de her insan gibi dilekleri olan bir varlıktır. Gerçekliğe dayalı, gerçekliği açınlayan bir tarih yazacak yerde gerçekliği yükümleyen bir tarih yazmak tarihçi için daha çekici olabilir. Bazen de tarihçi içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal koşullar gereği gerçekliğe gerçek olmayan bir takım nitelikler ulamak isteyebilir. Resmi tarih diye adlandırılan tarih bu koşullarda ortaya çıkmıyor mu? Resmi tarih diye bir şey kendi içinde çelişkilidir, o ancak tarihçinin ancak kırılan onuru olabilir, kötü koşullar gereği bozulmuş ahlakının acı ürünü olabilir ama tarih olamaz. Tarih bir kişinin, bir insan topluluğunun, bir toplumun duygusallıkları çerçevesinde yazılamaz ve bu tür duygusallıkların aşılabildiği yerde kendini ortaya koyar. Her bilim gibi tarih de kişisel ögenin dışa atılabildiği yerde bilim olabilir. Ne var ki o her bilimden daha çok özelleştirilmeye yatkın gibidir. İşte bu nedenlerle tarih en çok siyasalleşmiş bilimdir, gözler onun üzerindedir, kötü ideologlar onu şurasından burasından eğip bükebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Bu yüzden her yazılmış tarih azçok bir sıkıntı belirtisi ortaya koyacaktır. Tarihçinin namusu yazdığı tarihin nesnelliğinde, önyargılardan arınmışlığında kendini belli eder. Gerçek tarihçi her türlü siyasal kaygıyı geride bırakmış olan tarihçidir. Her bilim kendi felsefesine ulaşarak kendini temellendirmiş olur. İyi tarihçi dileklerini tarihe yansıtmayan ve tarihi açıklarken eğilimli olmamaya özen gösteren kişidir.

***

Bu çerçevede tarihçinin bir felsefi bakış açısına ulaşmış olması gerekir, bir başka deyişle kendi araştırma alanının felsefesine yükselmiş olması gerekir. Bu da onun tarihle uğraşırken bir tarih felsefesi kavrayışı geliştirmesini zorunlu kılar. Felsefi bakış açısı her kişiye üst düzeyde bir kavrama gücü kazandırırken tarihçinin de daha keskin bir görüşe ulaşmasını sağlayacaktır. Her tarihçi tarihten ne anladığını açıkça ortaya koyabildiği zaman gerçek anlamda tarihçi olacaktır. Benim için tarih budur demeden tarih yazmaya girişmek en azından tarihi hafife almaktır. Tarihe filozofça bakmak bir lüks değil bir zorunluluktur tarihçi için. Her gerçek tarihçi tarih bilgisinin insan için ne ölçüde önemli olduğunu kavramak ve kavratmak istiyorsa kendi uğraşının felsefesini yapmakla yükümlü olacaktır. Gerçekte her bilimsel yönelim bir filozofça bakışı gerekli kılar. Bir bilim alanında teknisyen düzeyinde kalmak istemeyenler zorunlu olarak felsefi bir bakış açısı geliştireceklerdir. Doğruları elde etmek, doğruları sınıflamak, doğrulardan yeni doğrulara ulaşmamızı sağlayacak atılımı gerçekleştirebilmek için bu zorunludur. Tarihçi yalnız bir olay saptayıcısı değil, hatta yalnızca tarihsel olaylar arasında nedensellik bağlarını çok iyi gören ve gösteren biri değil, aynı zamanda tam anlamında bir insan değerleri yorumcusudur. Olayları birbiriyle açıklamaya çalışan olay tarihçiliğini bırakmak gerekir. İlle olayları açıklamak gerekiyorsa onların toplumsaliktisadi nedenlerine inmek bir zorunluluktur. Tarihçi daha çok yaşam biçimlerinin ve ona bağlı olarak değerlerin değişimini saptamaya çalışacaktır. Özellikle değer değişimleri ya da dönüşümleri tarihçinin kaleminde apaçıklık kazanacaktır. Felsefe bize hiçbir şey öğretmese aceleci olmamayı, nesnel bilgileri önyargılardan türetmeye kalkmanın yanlışlığını, olaylar arasındaki nedensellik ilişkilerinin bir çırpıda görülemeyeceğini, tek bir olgunun her zaman tek bir nedene bağlanılamayacağını, tersine bir olayın oluşumunda çok çeşitli pekçok etkenin sözkonusu olabileceğini öğretecektir. Tarihçinin kendini bilmesi diye bir sorun varsa, bu sorun felsefenin katkısıyla çözülecektir.

Tarihçi basit bir olay yorumcusu değildir. Olayların düzeyini aşamayan bir tarihçi bizde güven uyandırmayacaktır. Bir dönemin olaylarını heyecanlı bir biçimde ardarda dizen, bunu yaparken biraz da roman yazan tarihçi can sıkıcı bir kimsedir. Bu tarihçi falanca yüzyılda padişahın vezirine ne dediğini ve vezirinden ne gibi bir yanıt aldığını da bilir. Öyle ya, her şeyin iyisi gibi tarihçinin iyisi de bilmiyorum diyemeyen adamdır. Olayların tarihi pek de yararlı bir şey değildir. Çünkü biz tarihçiden olayların bilgisini değil olayların arkasında yatan gerçekliğin bilgisini almak isteriz. Onca olayla uğraşmamız bir çağı doğru olarak kavrayabilmek için değil midir? Bir olay bir "olgu" değeri taşıdığı zaman yani bir sorunun çözümünde açıklayıcı olduğu zaman önemlidir. Öyle olaylar vardır ki onların içyüzü iyi bilinemez, ancak aydınlatıcı olan o olayın

varlığıdır, içyüzü bizi ilgilendirmeyebilir. Örneğin "gerdanlık olayı" bir dönemde siyasal çöküntünün nereye kadar varmış olduğunu gösteren bir örnektir, yoksa gerçekten kraliçenin bu gerdanlığı almış olup olmaması önemli değildir. Onun dışında falanca kıralın falanca imparatora savaş açması beni ne ilgilendirir. Tarihçi bu tabandaki gerçekliğe inebildiği zaman, onu bana gösterebildiği zaman gerçek anlamda tarihçidir. Bu yüzden onun tarih alanında sınırlanmaması, özellikle toplumbilimsel verilere yönelmesi gerekmektedir. Kötü tarihçi ya da yanlış tarihçi toplumbilimi aşağılayarak işe başlar. Ona göre toplumbilim toplumsal köklü oluşumların genel görünümünü ya da koşullarını gözlemleyen ve saptayan bir bilim olmakla tarihe doğrudan doğruya veri sağlayacak durumda değildir. Böyle bir tarihçi XV.yüzyıldan sonra mutlakyönetimlerin sertleşmeye başlamasının nedenlerini açıklayamayacaktır. O gerçekte toplumbilimle ilgilenmiş olsaydı, XV.yüzyılla birlikte başlayan toplumsal dönüşümleri kavrayabilmiş olsaydı bizim bu konuyla ilgili sorularımızı saçma diye değerlendirmeyecekti. En basitinden şöyle bir yanıt verecekti bize: XV.yüzyıldan sonra mutlakyönetimler gelişmeye başlayan sermayeci düzenin koruyucusu olmak ve yıkılmakta olan feodal düzenin üstüne gitmek adına sertleşmeye başlayacaklardır. Ne feodal düzenin yaşam koşullarını bilmeyen bir tarihçi ne feodalliğin hangi olay çemberlerinden gelerek geliştiğini bilmeyen bir toplumbilimci başarılı olabilir.

Bu çerçevede tarihçiyi ilgilendiren yalnızca toplumbilim olamaz, onun toplumbilimle birlikte ve hatta toplumbilimden önce iktisadi oluşumlar tarihini de iyi bilmesi gerekir. Her bilim adamı öncelikle kendi alanının adamıdır. Elbette bir tarihçiden iktisatçı, bir toplumbilimciden tarihçi, bir kimyacıdan fizikçi ya da gökbilimci olmasını bekleyemezsiniz, ancak şu gerçeği de gözden uzak tutmamalıyız ki bir bilim alanına sıkışıp kalmış ve başka ilgili bilim alanlarına açılmak gereği duymamış kişiler gerçek anlamda bilim adamı olamazlar. Kendine kapalı bir felsefe, kendine kapalı bir tarih, kendine kapalı bir kimya son derece verimsiz olacaktır. Her bilim adamı gibi tarihçi de bazı başka bilim alanlarıyla ilişkide olması gerektiğini, bu ilişkiyi hangi koşullarda kurması gerektiğini bilecektir. Bazen bir kardeş bilgi alanının temel bilgisine gereksinim olur, bazen de bir bilgi alanından bir demet bilgi edinmek gereği duyulabilir. Her ne olursa olsun bilim adamı gözünü kulağını çevrede olan bitenlere çevirmiş olmalıdır. Bir temele dayanmadığı zaman bilincin boş yüklerini oluşturacak olan ansiklopedik bilgi bilim adamları ve felsefe adamları için bir anlamda bir zorunluluktur. Öyle bir yer gelir ki ben tarihçiyim bundan anlamam diyemezsiniz. Ansiklopedik bilgiden ya da bir başka deyişle geniş çerçeveli bilgiden ya da bir başka deyişle yaygın bilgiden yararlanmak için belli bir bilgi alanının toprağına temel atmış olmak gerekir. Başta felsefe olmak üzere bütün alanlar bütün bir dünyaya açılmak zorundadırlar.

Amaç hep birlikte gerçekliğin bilgisine ulaşmaktır. Felsefe gerçekliğin bilgisini bütünsel bir düzeyde öngörür. Felsefe varlık'ın inançlı bir araştırmacısıdır, hatta inatçı bir araştırmacısıdır. Varlık'ı bir bütünde ele geçiremese de bütünlüğü içinde yorumlamak ister. Gerçeklik bizim için nesnelliğin kendisidir, bir başka deyişle gerçeklik bizim bilincimizde nesnellik olarak, nesnellikler olarak dışlaşır. Gerçeklik bilinçte doğrular olarak açınır, bir başka deyişle insan varlık'ı doğrular biçiminde, doğrular çerçevesinde algılar. İnsan bilinç etkinliği çerçevesinde araştırmalar yaparak doğulara ulaşmış, doğruları sınıflandırarak bilimlere yükselmiştir. Her bilim insan gerçeğini ya da daha genel olarak gerçekliği belli bir açıdan görür. Felsefe bir açıdan değil her açıdan bakmayı zorunlu kılar, ancak bilimler belli açılarda karar kılmayı gerektirir. Bu çerçevede tarih bilimi de gerçekliği dönüşümlerin anlamları açısından ele alır. Tarihin alanına girdiğimiz zaman dönüşüm koşullarını her şeyden önce göz önünde tutmak zorundayızdır. Tarihte belirleyici olan herhangi bir durum değil, o duruma nasıl gelindiği ve o durumdan bir başka duruma nasıl geçildiğidir. Tarih biliminde yalıtık bilgi hiçbir işe yaramaz. Ayrıca yanıltıcı olabilir, örneğin Fransız Devrimi'ni açıklamak için Bastille'in alınmasında sınırlanamazsınız. Bastille'in ele geçirilmesini tek başına incelediğiniz zaman da hiçbir şey elde edemezsiniz. Belge bilimi diye tanımladığımız tarih bilimini belki daha doğru olarak dönüşümlerin bilimi diye tanımlamak doğru olacaktır. Herhangi durumlar ancak bu dönüşümler içinde bir anlam kazanırlar. Bir başka deyişle falanca savaşın nasıl başladığıyla ve ne koşullarda bittiğiyle ilgili bilgi genel dönüşüm koşulları dışında ele alındığında gereksiz bir bilgi yığınından başka bir şey olmayacaktır.

Bir tarih kitabını açıp şu bilgilerle karşılaştığınızda kendinizi tarihin içinde duyar mısınız, onları Haçlı Seferleri'nin temel anlamını kavramak açısından size yardımcı olacak nitelikte görür müsünüz: "Kudüs hıristiyan krallığı giderek inançsızların tehdidi altında kalıyordu. Kıral başkentini yitirmiş ve ancak birkaç kenti elinde tutar durumda olmakla büyük bir zorluk içindeydi..." Bu küçücük metinde sizin ilgilinizi çekecek olan bir sözcük tarih yazımında ne gibi yanlışlar yapıldığına da tanıklık edecektir. "İnançsızlar" sözcüğü belli bir yantutarlığın belir-

tisidir. Ayrıca krallığın tehdit altında bulunması, başkentin yitirilmiş olması gibi bilgiler de kabuk bilgiler olarak görünecektir. Bu bilgiler arasından şu bilgilere ulaşmak olası mıdır: Haçlı Seferleri dinsel kökenli görünmekle birlikte iktisadi nedenlere dayanan seferlerdir, bu seferlerin temelinde feodallerin yoksulluğu ve lüks yaşama alışmışlığı gibi, toprakların miràs yoluyla çok küçük parçalara bölünmüşlüğü gibi, bu nedenle soylu çocukluklarının yol keser duruma gelmiş olmaları gibi etkenler belirleyicidir. Tarihçinin asıl görevi temelde sessizce ya da hatta sinsi sinsi bekleyen etkeni bulup ortaya çıkarmaktır. Tarihçi görüntüleri aralamayı bilen kimsedir. Onun için en büyük tehlike bir görüntüye bir belirleyici nedene takılır gibi takılmaktır. Görüntüler çok zaman aldatıcıdır, altta yatan nedenler de neredeyse görülmemek için ellerinden geleni yaparlar. Tarihçi kabuk bilgilerin oyununa gelmez, asıl olanı, temel olanı, belirleyici olanı ortaya koyar. Bunun için toprağı sabırla derin kazmak gerekir. "Altın arayanlar çok kazar az bulurlar" demesi gibi Herakleitos'un.

En büyük tehlike yerin ve zamanın koşullarını unutmakla ya da göz önünde tutmamakla ortaya çıkacaktır. Tarih bilinci taşımayanlar her şeyin her yerde her zaman olabileceğini düşürken hiç tedirgin olmazlar. Bu yüzden toplumsal koşullara değil de tek tek kişilerin büyüklüğüne ya da küçüklüğüne büyük önem verirler. Tarih onlar için anaların neler neler doğurduğu bir ortamdır. Buna göre insanlık tek tek kişilerin öngörüleriyle birden aydınlıklara çıkmış ya da tek tek kişilerin yetersizliğiyle karanlıklara batmıştır. Onların dünyasında ya hep ya hiç geçerlidir. Evet onlar her zaman kalıp düşüncelere bağlanırlar. Örneğin skolastik düşünce onlar için taşkafalılığa eşittir, örneğin Ortaçağ onlar için tam tamına bir karanlıklar çağıdır. Tarih bilinci taşımayanlar tarihi belli bir biryapılılıkta gördükleri için gariplikler ederler: Aristoteles' e köle düzenini savunuyor diye kızarlar, Sokrates'de felsefi açıdan tutarsızlıklar bulurlar, Descartes'a doğuştan fikirler kavrayışını yakıştıramazlar, Voltaire'in tarih anlayışıyla alay etmeye kalkarlar, Louis XVI'ya kötü adam imgesi yüklerler, Hitler'e akıl öğretmeye yeltenirler ya da onu aşağılayıcı sözlerle anarlar. Gündelik yaşamda nasıl birilerini linç etmeye hazır ahlakçı ya da ahlaksız toplulukları varsa, tarih karşısında da linç etmeye hazır iğri büğrü kafalar vardır. Onlar tarihi bir araştırma alanı olarak görmek yerine kişiliklerindeki gedikleri kapatacak, çeşitli eksik yanlarını örtecek etkenlerin alanı olarak görürler. Çok kişi aşağılıkduygularını aşmak adına tarihin görüntüleri arasında gezinmeye başlar. Birilerini yüceltirken kendini de yüceltmiş olacaktır. Yüce bir toplumun üyesi olmakla kendisi de yüce bir kişiliktir. Örneğin Haçlı Seferleri'nin oluşum biçimi ve nedenleri onu ilgilendirmez, onu ilgilendiren işin duygusal yanıdır. Nasıl yabancı tarihçi başka bir inancın insanları için "inançsızlar" terimini kullanabiliyorsa, o da rahatça buna benzer bir terimi kullanabilecektir. Tarih çokları için bir dinlenme, oyalanma ve eğlenme ortamıdır, öfkelerimizi giderebildiğimiz, ulusallık duygularımızı coşturabildiğimiz bir ortamdır.

Sorun yükseklik duygularını kamçılamaksa bunun için tarihten daha uygun bir ortam bulunamaz. Tarihte doğru yargı bu tür duyguların aşıldığı yerde olasıdır. Tarihe duygusal bakanlar onun her kesiminde kendilerine göre güzel dostluklar bulurlar. Oysa gerçek tarihçi yabancılıklar arasından ilerler, yabancılıkları aşa aşa ilerler. Her adımda bir yeni beklemektedir onu. Her atılan adımda yer ve zamanın başkalığı büyük sorunlar ortaya koyar. Tarihte yer ve zaman ayrılığı diye bir şey olmasaydı değerlendirmeler elbette çok kolay olacaktı. Ancak tarihçinin incelediği olgular başka zamanların olgularıdırlar, başka yerlerin olgularıdırlar, bambaşka duygular yaşamış insanların olgularıdırlar, bambaşka şeyler düşünmüş insanların olgularıdırlar. Tarihçi için önemli olan aradaki yabancılığı kaldırabilmektir, kendisiyle o eski başkaları arasındaki uzaklığı giderebilmektir. Tarihçi her bilim adamı kadar, belki her bilim adamından da çok yabancılıklarla yüzyüze gelecektir: yabancı olaylar, yabancı zamanlar, yabancı insanlar, yabancı topraklar, yabancı değerler, yabancı duyarlıklar tarihçiyi iyiden iyiye zorda bırakır. Önemli olan o yabancılıkları aşmaktır, aşabilmektir, sabırla aşmaya çalışmaktır. Yabancılıkları ne kadar aşsanız incelediğiniz insan gerçeğini bugünlü kılamazsınız. O, o zamanın, o yerlerin ürünüdür. Tarihsellik işte bu noktada belirleyici olur: her şeyi yerine ve zamanına yerleştirmek. Yerli yerine oturtmak da diyebiliriz buna. Bunun için her çağın ya da her yerin duygu ve düşünce özelliklerini doğru olarak kavramaya çalışmamız gerekir. Bir kıralın öfkesini anlayabilmek için bugünün ölçülerini kullanamazsınız, o günlerin ölçülerine ulaşmış olmanız gerekir. Napolyon'u aptal, Hitler'i aşağılık, bir başkasını salak bulmamak için bunu yapmak zorundasınız. Kaldı ki sizin bir tarih araştırmasında vereceğiniz duygusal yargılar size olan güveni sarsmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Çünkü sorun falancanın aptallığı ya da falancanın salaklığı sorunu değildir. Öylesine olumsuz görünen davranışlar vardır ki tümü yaşamsal bir zorunluluğun ürünü olarak ortaya çıkmış olabilir. Bu yüzden, bir kere daha söyleyelim, olayların tarihin-

den değerlerin tarihine ya da daha genel bir deyişle düşünce tarihine doğru yönelmek gerekir. Asıl tarih düşünce tarihidir, olayların tarihi aldatıcıdır, olayların tarihi düşünce tarihine açıklık getirebildiği ölçüde önemlidir. Salt olayları ardarda dizerek, hatta bunlar arasında nedensellik bağlarını göstererek insan bilgisine ulaşma adına çok bir şey elde edemeyiz. Olaylar bize insan bilgisini verecek yerde seçenekler düşündürür, oysa biliyoruz ki tarihin seçenekleri yoktur. Olaylar her zaman kolay ve eğlendiricidir. Anı kitaplarını okumak ne ölçüde ilginçse olayların tarihini izlemek de o ölçüde ilginçtir. Bilinçli bir kişi olaylar düzeyinde tarih araştırmasından sıkılacaktır, çünkü onun hiçbir işe yaramadığını, boş bir çaba olduğunu görecektir. Tarihçi olaylarla elbette ilgilenir, ancak olaylar düzeyinde kalmayı düşünmez, olaylardan veriler toplamayı düşünür. Bu yüzden olaylardan düşünceye doğru derinleşmek zorunludur. Olayları dışlayarak tarih yapmak hiçbir koşulda olası değildir. Ne var ki olaylar araştırması kısır bir araştırmadır, bir süre sonra bizi yarı yolda bırakacak ya da yanlış yollara götürecek bir araştırmadır. Olaylar düşünceye bir altyapı oluşturur, o kadar. Bir tarihsel olayı özenle izlerken izlerken usunuza şöyle bir soru takılabilir: pekiyi o durumda falanca kumandan neden ağırlığını koymadı? İşte bu nokta kurguların başladığı noktadır. Kurgular tarihi bozar, siler, karıştırır. Bir kere tarih karşısında seçenekler aramaya başladık mı, bir kere tarihi öngörülerimizle yorumlamaya başladık mı içinden çıkılmaz bir tablo oluşturmak için ilk sağlam adımları atmışız demektir. Öyleyse, ilk iş olguların da belirleyiciliğinde düşünsel temeli ortaya koymak olacaktır.

Her kişi bu yüzden belleğinde, belleğinin özünü oluşturur gibi duran bir şema bulundurmak zorundadır. Bu şemada insan yaşamının ve ona bağlı olarak düşüncenin ana gelişim noktaları yer alacaktır. Bu şema ölü bir taslak değil canlı bir bilgi temeli olacaktır ya da olmalıdır. Ayrıntılardan, tek tek olgulardan böyle bir şemaya ulaşamayız, ancak böyle bir şema oluşturduktan sonra ayrıntılara inebiliriz, bu ayrıntılardan herbiri o şemaya, giderek de şemanın aydınlatıcılığı çerçevesinde bütün bilince çok önemli katkılar sağlayacaktır. Kafamızın içinde her zaman son derece belirgin bir tarih şeridi olmalıdır. Gerçekliğe yönelirken bu tarih şeridi ya da bu şema bize yol gösterici olacaktır.

Gerçekliği aramak, gerçekliğin gizlerini giz olmaktan çıkarmaya çalışmak insanlığın en eski ve en temel çabasıdır. Gerçekliği bilimlerin tümünde, bu arada felsefede ve sanatta aramak gerekir. Ancak bu arayış içinde onun bir bütün olduğunu unutmamak da gerekecektir. Elbet en yoğun gerçeklik sanatın barındırdığı, sanatın derinlerinde sakladığı ya da daha doğrusu sanatın pencerelerinden görünen gerçekliktir. Bilimler ve felsefe nesnel gerçeklikte karar kılarken sanatlar insanı hem öznel hem nesnel yanıyla yani bir bütün olarak ele alırlar. İster salt nesnel düzeyde ele alınsın ister hem nesnel hem öznel düzeyde ele alınsın bu gerçeklik doğrudan insan tarihinin dokusunu oluşturur. Aynı gerçeklik felsefede bir başka biçimde yansır: felsefe bir çağın, bir dönemin anlamlarını kendinde taşıyor olmakla tarihsel bilinç açısından bizim için kaba olaylar tarihine göre daha verimli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu durumda tarihin derin anlamlarını, güçlü dönüşüm noktalarını bilimlerden ayrı ayrı sorup öğrenmek de olasıdır. Bilimlerin bize parça parça ya da yalnızca kendi açılarından sunduğu bilgiler dizgesel bir çerçevede bütünleştirildiğinde tarihsel bütünsel bilgiye doğru yönelinmiş olur. Bir başka deyişle, bilimlerin ortak bilinci tarihi açıklamak açısından büyük bir veri kaynağı oluşturacaktır. Bilimlerin, felsefenin ve sanatların ortak tarihi düşüncenin genel tarihidir.

Önemli olan tarihe körü körüne bağlanmamaktır, bir tarih kutsayıcılığı görevini yüklenmemektir, daha da önemlisi tarihi kendi ülkülerimizi yüceltmek adına kullanmamaktır.Bir tarih tapınmacılığı her türlü bilgiyi tehlikeye düşürür. Tarih sürekli bir arayışı, aralıksız biçimde değişik alanların verilerinden yararlanmayı zorunlu kılar. Tarih çok zaman bugünüyle sorunlu insanların güçlü bir geçmişin tanıklığını ortaya koyabilmek için başvurdukları bir alan durumuna getirilir. Kısaca eskiyle övünmek diyebiliriz buna. Oysa tarih kimseye bir şeyler kanıtlamak, kimseye bir şeyleri doğrulamak, kimseye özel heyecanlar armağan etmek yükümlülüğünü taşımaz. Bu anlamda insanları kandırmak ya da inandırmak için kullanılan ya da daha doğrusu kötüye kullanılan bir tarih her zaman sözkonusu olabilecektir. Bütün bunların ötesinde tarih bize her zaman şu gerçekçi duyguyu verecektir: geçmişi canlandırmak olası değildir, geçmişi yeniden yaşamak düşü doğrudan doğruya tarihin çürüttüğü bir takıntıdan başka bir şey değildir. Her geçmiş benzeri bile yeniden yaşanılamayacak biçimde elimizden kaçmış gitmiştir. Gerçekten geçmişte çok güzel şeyler yaşanmış olabilir, ama o çok güzel şeyler bir daha ele geçmeyecek şeylerdir. Bireylerin yaşamında olduğu gibi insanlığın yaşamında da en belirleyici yasa dönüşsüzlük yasasıdır. Dünya bu yasaya göre dönüşür. Her dönüşüm bir dönüşsüzlüğü duyurur bize.

XVII.yüzyılın tarihini alalım. Bu yüzyılın tarihi bir yanıyla mutlakyönetimin tarihidir, mutlakyönetimin doruğa ulaştığı ama yavaş yavaş çökmeye de yüz-

tuttuğu zamanların tarihidir. Bu yüzyılın tarihi bir başka açıdan klasikliğin tarihidir, sanatta evrensel gerçekçilik dediğimiz bakış açısını geçerli kılmaya yönelen anlayışın tarihidir. Bir başka açıdan bu yüzyılın tarihi mekanikçi bakışın tarihidir. Daha başka bir açıdan usçuluğun tarihidir. Bir başka yönden bu yüzyılın tarihi bilimlerin özerkleşme serüveninde çok önemli bir aşama noktasını oluşturmaktadır. Gene bu yüzyılın tarihi matematik biliminin parladığı bir dönemin tarihidir. Bu yüzyılın tarihi aynı zamanda yöntem fikrinin gelişimiyle belirgindir. Bu yüzyılın tarihi aynı zamanda kuşkucu düşüncenin tarihidir. Bu yüzyılın tarihi bu arada metafizik düşüncenin gelişiminin önemli bir atılımını ve buna bağlı olarak dizgeci düşüncenin en saltanatlı dönemini içerir. Bu yüzyılın tarihi din kurumlarının kökleşmesiyle ve yaygınlaşmasıyla, Ortaçağ'ın sonlarında yitirdiği gücünü yeniden ele geçirmeye yönelmesiyle belirgindir. Bu yüzyılın tarihi Rönesans'la birlikte ortaya çıkan tanrıtanımaz eğilimlerin büyük ölçülere ulaştığı bir yüzyılın tarihidir. Bu yüzyılda ulusal diller gelişimlerini büyük ölçüde tamamlamışlardır, bu yüzyıl biraz da bu dillerin ve onların bağlı olduğu kültürlerin ulusallık çerçevesinde gelişimleriyle belirgindir. Bu yüzyıl biraz da aydınlanma düşüncesinin ilk ışıklarının yanmaya başladığı tarihtir. Bu nitelikleri saymayı daha da sürdürebiliriz. Ancak tek tek saydığımız bu şeyler tek bir gerçekliğin bir diliminin, bir yüzyıllık diliminin çeşitli görünümlerinden başka bir şey değildir. Öyleyse ne yapmak gerekir? Öyleyse XVII.yüzyılı incelerken bütün bu oluşumları bir bütün olarak ele almak gerekir. Herbirini teker teker görmek gerekir, birbirleriyle ilişkileri içinde görmek gerekir. Bu da bize hemen şunu gösterecektir: tek başına ele alınabilecek bir XVII yüzyıl sözkonusu olamaz. Bir bütünün parçası olarak XVII.yüzyıl ele alınabilir, ancak başlıbaşına XVII.yüzyıl diye bir varlık sözkonusu değildir.

Bu tarih bilgisi bize daha iyi bir dünyaya, daha güzel bir dünyaya yerleşme olanağı sağlayacaktır. İnsanın kendiyle ilgili araştırmaları her zaman daha iyi bir yarının kurulabilmesi açısından önemli sayılmalıdır. Tarihi kendi heyecanları için sevenler bir yana, tarihe her yönelen kişi bir gelecek kaygısı içindedir. Şunu geçen zaman içinde çok iyi gördük: geleceği istediğimiz gibi kurma rahatlığımız olmasa da geleceği kendi eğilimlerimiz çerçevesinde azçok biçimlemek bizim için olasıdır. Çünkü geleceği kuracak olan şeyler bizim bugünkü çabalarımızın ürünleri olan şeylerdir. Geleceği romanlarımızla, şiirlerimizle, bilimsel buluşlarımızla ve benzeri etkinliklerle koşullamak gibi bir eski alışkanlığımız vardır. Tarihte öyle garip etkilemeler ve etkilenmeler vardır ki bizi şaşkınlığa düşürür: ingiliz filzofu Locke bir sonraki yüzyılın Fransa'da ortaya çıkacak aydınlanmacı eğilimlerine kaynak olur, XIX. yüzyılın Auguste Comte'u dünyanın öbür ucundaki siyasal gelişimlere ilk itkiyi sağlar. O yüzden tarihten hangi koşullarda ve nasıl yararlanabileceğimizi, tarihi ne işe yaratabileceğimizi iyi bilmemiz gerekir. Tarihe gerçek anlamda yararcı bir bakışla yönelmek bilime karşı suç işlemek gibi alınmamalıdır. Çağdaş bilim, eski bilimsel kavrayışın tersine, yarar gözetir özelliklerini ortaya koymaktan hiç utanmıyor. Bilgi yararlanılan şeydir, öyle olmalıdır. Bilgiden nasıl yararlanılacağını bilenler her şeyden önce bilgi insanlarıdır, özellikle filozoflar ve bilim adamlarıdır. Tarihsel bilgi de bizi her zaman yararlı yanıyla ilgilendirir.

Kabala Sokağı

Bir kurtçuk var içimde
burkulur durur
sesi gelir
sanırsın
ateşin başında kedi uyur

kurtçuk ipekböceği olur
çatlar kozası
kirpiklerine konar
küpelerine konar
saçına toka olur

gül tomurcuğu çatlar gibi güne
al al olur solgun yüzü
kavrulmuş toprağına yağmur iner
elmacıklarında gelincikler uçuşur

Kabala Sokağı'nda
ayçiçeği gibi döner dururum
sekiz sularında her sabah
ipekböcekleri uçurturum

Hasan YÜKSEL

DİRENİŞLE GEÇEN BİR ÖMÜR

Molla DEMİREL

Ben daha ortaokuldayken önce "Yılanların Öcü"nü okuyarak Fakir Baykurt'u tanıdım. Sonra TÖS ve EĞİT-DER toplantılarında bir arada olduk... 19978 yılında önce Hocayla Duisburg'da öğretmen Abidin Doğan Yalım'ın bir davetiyle bir aradaya geldik. O günden bu yana da iki öz kardeş gibi ilişkilerimiz sürdü. Yazdığım her yazı ve her şiirde onun katkısı vardır.

Fakir Baykurt köyden çıkıp gelen Türkiye halkını ve köylüsünün erdemlerini çok iyi bilen bir yazar. O Türkiye halkının sadece Osmanlı tebasından çıkarak çağdaşlaşma yolunun açılışında genişletilmesinde bir işçi ve ışık olmamıştır; o aynı zamanda Türkiye insanını gençliğini, hatta aydınını güzel yaşama sanatı konusunda da eğiten nadir öğretmenlerden biri olmayı bilmiştir.

Fakir Baykurt'un hangi eserine bakarsanız bakın, halkın dilini en güzel biçimde kullanmakla kalmaz. Halkı olduğu gibi alır, erdemliklerini gün ışığına çıkarır. Bu güzellikleri daha çağdaş bir toplum içine taşır. Burda toprak işçiliğinden kente göç vardır, sendikalaşma çabası vardır. Kentin kaptı kaçtı kişiliğini yitirmiş kesimi karşısında köy onurunu taşır ve onu işçi sınıfının sendikal dayanışmasıyla kaynaştırır. Ancak onunla yetinmez objektifini gelişen dünya tekniğine ve çağdaş bilime çevirerek köy ve işçi kökenli ailelerden gelen çocuklara dünya güzelliklerini ve dünya sonsuzluğunu ve insan sevgisini gösterir. Tüm kötülüklerin, yoksulukların, hastalıkların ilacının gayret, direniş, dayanışma ve bilim olduğunu insan beynine ve yüreğine işler.

Geleceklerini sömürü ve toplumun bilgisizliği üstüne kuranlar ve bilerek veya bilmeyerek bu kesime ayak uyduranlar F. Baykurt'un direniş ve sevgi işleyen çalışmalarından rahatsız oldular. Ona saldırdılar. Kayseri'de onu yakmak, Ankara'da onu öldürmek istediler. Ama o bunların hiçbirinden korkmadı. Saldırılar karşısında geri adım atmadı. Sadece örgütü olan TÖS ve TÖB-DER'den ayrı kalışının acısını yüreğinden atamadı. Onun acısını çekti hep.

Giesen'de değerli öğretmen Mustafa Gazalcı ile Ali Demir'in bulunduğu bir toplantıdan sonra Mustafa Tosun Öğretmenin evinde bu acısını uzun uzun anlattı. Biz ikimiz oradan Münstere gelinceye kadar da yol boyunca bana öğretmen ve memur sendikalarının yasaklanışını içine sindiremediğini bu örgütsüzlüğün Türkiye halkını iç savaşların ve çıkmazların içine çekeceğini uzun uzadıya anlattı. Korkularının gerçekleştiğini görünce üzüldü, acı çekti.

1980 faşizminden sonra hep bilimden uzak, üretimden uzak darbecilerin ülkeye büyük zararlar vereceğini düşündü. İnanılmaz bir acı çekti ama işçi sınıfına olan inancını yitirmedi. 1980'lerin ortasında Netaş işçileri greve gidince inanılmaz mutlu oldu. Bütün çalışmalarında yani *Kaplumbağa, İçerdeki Oğul, Tırpan, Irızcanın Dirliği*'nden *Gece Vardiyesi, Duisburg Tren*'i, *Koca Ren* romanına kadar onlarca eserinde olduğu gibi şiirinde de işçinin köylünün direnişini işledi. Onun eserlerini okuyan her insan bilime güzele direnişe yöneldi. İşçi sınıfının örgütlü mücadelesine omuz verdi. F. Baykurt nerede bir sendikal hareket olduysa mutlaka destekledi. Çünkü kendisi bir sendika örgütleyicisiydi. Netaş grevcilerine şöyle seslendi. *"Candan dayanışmalar size / Netaş İşçileri, mangal yürekli kardeşlerim / Yılların susturulmuşluğunu yendiniz... / Gün günden ağır, yıl yıldan beter / Grevdesiniz Netaş işçileri / Çatal yürekli kardeşlerim / Gönüllerdesiniz / Çocuklarınızı kurtarmak için açlıktan / Gerçek sendikanızın öz partinizin özgürlüğü için / Hemen bugün artık bıçak kemiğe dayandı / Bir kilo ekmek / Yarım kilo kıyma / üç portakal, beş tek zeytin için / Daha fazla ölmesin diye çocuklar / Alınıp satılmasın diye kızlar... / Kendinizi ölümlerin ortasına atarak / Dayanmada direnmedesiniz / Bugünü iyi, yarını iyi yaşamak için grevdesiniz / Gönüllerdesiniz..."* Kolay mı 70 yıllık yaşamın hemen ilk okuldan itibaren direnişe başlamış bir yürek. Akçaköy'de o dönem okul yok, yol yok. Ama Fakir Baykurt okumanın yolunu bulmuş. Yeni Cumhuriyetteki bilime aşık Tonguç ve Hasan Ali Yücel'in tuttuğu meşalenin ışığından yararlanmasını bilmekle kalmamış, onu alıp bugüne kadar halkına ve dünya halkların çocuklarının yoluna aydınlatsın diye elinde tutmuş. Karanlığa bin lanet okumuş. Canını ortaya koyarak üstüne üstüne gitmiş karanlıktan yararlananların. İşte bu dizeler onun nasıl bir aydınlatıcı olduğunu veriyor bize:

"Herkes bilmez şiirin hası nasıldır / Ne şiir görünür yurdumda şimdi ne yaran bir kandil / Dost düşman seçilmez nicedir / İşçilerim baskı altında / Köylerimde sürer gider katran geceler / ... Şiirin ha-

sı yazıyor ... / İğneyle kuyular kazıyoruz / Halka varan çığırlar açıyoruz dağlardan / Trenler çekmez çilelerle / Nazım'la Neruda'yla gurbet gezdi / Şimdi Vanlı / Vietnamlı çobanların dilinde / Mutlaka gülecek işçilerin, köylülerin yüzü... / Şiirin hası sevgilim / Çelik iradesi halkların / En koyu karanlıkları yardı / Bir ucu uzakdoğu'da / Bir ucu kutuplardan yürüdü."

Karanlık güçlerin, zorlukların her türlü baskısına karşı direnen çelik yürekli Fakir Baykurt hocamızı karaciğer kanseri çok gizli avladı. Yanına vardım yanaklarını, ellerini öptüm. Benim *"Bir Bir Gidiyor Yakınlarımız"* adlı şiirimden mısralar mırıldandı. "Canım Kardeşim Molla, şiirindeki gibi T.Y. Tuna, A. Dino, M. Ekmekçi, C. Yücel bir bir gittiler sıra bana geldi. Sizler metanetli olun" dedi. Söyleyecek söz bulamadım. Kızı Sönmez gözyaşlarını saklamak için dışarı fırladı. Kızı Işık yüzünü kapatarak sandalyeye çöktü. Uzun süre elimi bırakmadı. Oğlu Tonguç geldi öptü, öptü elinden aldı elimi. Yatırdı yatağına, uzandı tekrar. "Molla'nın şiirindekiler gibi, 'Bir bir gidiyor yakınlarım'" dedi ve daldı. Dileğimiz tekrar yaşama döner. Yanından bir an bile ayrılmayan sevgili eşi Muzaffer hanım "dostlarımız bir an bile bizi yalnız bırakmadılar. Tüm dostlara ve basına teşekkür etmek istiyoruz" cümlesini sık sık dile getiriyor.

PANEL

AYDINLANMA VE BETÜL ÇOTUKSÖKEN

Yöneten: Cengiz Gündoğdu

Konuşmacılar
Arslan Kaynardağ - Sevgi İyi - Tüten Ang

Yer: TÜYAP KİTAP FUARI (B SALONU)

Tarih: 6 Kasım Cumartesi 1999
Saat 16.00 - 18.000

AKLIN EKSİK VE YANLIŞ TANIMI

H. Tuğrul ATASOY

Çocukken en hayran olduğum kişi Uzay Yolu dizisindeki Mr. Spock tiplemesi idi. Dizide o zamanlar bana göre Mr. Spock aklı, Doktor McCoy duyguyu, Kaptan Kirk ise ikisi arasındaki dengeyi simgeliyordu. O zamanlar duygulardan ve dürtülerden yalıtılmış aklın her zaman en iyiyi ve en doğruyu bulabileceğine inanıyordum. Buna bağlı olarak analitik düşüncenin doğru ve geçerli olan tek düşünce şekli olduğunu ve bütünün parçalarının toplamı olduğunu düşünüyordum. Laboratuvara sokulamayan, ölçümü yapılamayan şeylerin doğruluğundan ve gerçekliğinden hep şüphe ederdim. Zaman ve yaşam bu dogmatik yanılgılarımı törpülemek için elinden geleni yaparken ben uzunca süre yanılgımda hep direndim. Örneğin ölçümü yapılamayan ve laboratuvara sokulamayan aşkı ilk kez yaşadığım zaman bile günün birinde aşk ile ilgili bir bölgenin ya da bir kimyasalın bulunacağından bu akılı saptıran ve bozan durumun anlaşılabileceğinden, günün birinde ölçümü yapılmak üzere laboratuvara sokulabileceğinden emindim. Şiir okumanın daha da önemlisi bir şiir yazabilmenin akılcı ve bilimsel bir açıklamasının ha bugün ha yarın yapılabileceğini böylelikle daha akılcı şiirler yazılabileceğini düşünürdüm. Yaşam nehri zaman içinde akarken edebiyata ve müziğe olan sevgim ve ilgim gün geçtikçe arttı gitti. Ne kadar direnseme de yalın akla olan bağlılığım zayıfladı. Ortada adını koyamadığım en az akıl kadar önemli ve eylem gücü sağlayan başka bir şey ya da bir şeyler daha vardı. Bir yandan da antropoloji, zooloji, psikoloji, evrim tarihi ve bilim tarihi konularında bulabildiklerimi büyük bir ilgi ile okuyup duruyordum. Güya okuduklarım bana aklın zaferini kanıtlayacaklardı ama böyle olmadı giderek salt aklın bir yanılgı olduğunu düşünmeye başladım. Gün geldi meslek olarak kendime tıp doktorluğunu seçtim. Hem fakülte yıllarında hem de pratisyen hekimliğim sırasında insanın (ve de özellikle zihnin), parçalarının toplamından daha fazlası olduğunu gördüm. Daha sonra beyin ve sinir hastalıkları ihtisası yaptım ve nörolog oldum ve tüm çabalara rağmen ne bir duygunun ne bir düşüncenin ne de karmaşık bir insan davranışının bir gene bir aracı maddaye-nörotransmitter- ne de küçük bir beyin bölgesine indirgenemeyeceğini öğrendim. Dahası vücudsuz bir zihnin ya da duygu ve dürtülerden bağımsız bir aklın olanaksız olduğunu öğrendim.

Fakülte yıllarımda, Edgar Morin'in "Kaybolmuş Paradigma; İnsan ve Doğası" adlı kitabının ilk sayfalarında şu satırları okudum; *"Hem bilim konusu olarak, hem de diğer bilimlerdeki yöntemlerin aynılarıyla incelenen insan, adasal kalmakta ve onun doğal bir sınıf ya da türe -memeliler, primatlar- bağlayan ilişki hiç de aynılık olarak kavranmamaktadır. Tersine, antropolojicilik insan hayvanın ziddında; kültürü doğanın ziddında tanımlamaktadır... Ancak bu zıtlaşma terimlerine dayalı insan/hayvan, kültür/doğa ikilemi gerçeği çarpıtmaktadır, insanın biri bio-doğal, diğeri de psiko-toplumsal olan üst üste iki kattan oluşmadığı aşikardır; insani parçasıyla, hayvani parçasının aşılamaz Çin Seddiyle ayrılmadıkları aşikardır, her insanın bir bio-psiko-sosyolojik bütünsellik olduğu aşikardır." (1)* Salt akla olan safça inancıma yönelik içimdeki kuşku bu satırlardan sonra artmaya başladı. İçimde bir iç tartışma başladı. Kitaptaki bazı bölümler özellikle hayvan davranışları üzerine yapılan gözlem ve deney sonuçlarına dayanıyordu. Özellikle ortaöğrenimim sırasında ve fakültenin o ilk yıllarında ilgimi en çok odakladığım konu zooloji ve evrim tarihi olmuştu. Ve Morin'in bu ilginç kitabını elime almadan önce okuduklarım ışığında artık evrimsel gelişme basamağında ne hayvanların öyle çok gerilerde olduğuna ne de biz insanların öyle çok yükseklerde olduğuna inanıyordum. İlerleyen sayfalarda Morin'in; *"Demek ki, insanın atası olmayan varlıkların, teknik ve sosyolojik olarak insansı aşamalar ulaştıklarını ve insanın atalarının da teknik ve sosyolojik olarak bir veya birçok primat cinsi tarafından zaten ulaşılmış bir aşamadan harekete geçtiğini görmekteyiz." (2)* bu satırları yazdığını okudum. Gerçekten biz insanlar aklı çok yüceltiyorduk. Akıl sadece insana özgü birşeymiş gibi algılanıyordu. Çevremde gördüğüm kadarı ile "Mekanik-akılsız hayvan, akla sahip insan" paradigması hâlâ bir çok insanın kafa-

sında geçerliliğini sürdürüyordu. Fakat artık biliyoruz ki değil primatlar akbabalar, deniz samurları, galapagos ağaçkakanımsı ispinozları bile alet kullanabiliyorlar. (3) Sadece primat sürülerinde değil aslan, kurt, fil ve yunus gibi gelişmiş memeli hayvan sürülerinde de yardımlaşmayı, basit düzeyde toplumsal hiyerarşiyi görebiliyoruz. Şempanze, babun ve orangutanların toplumsal yaşantılarının gözlemleri sonucu öğrendiklerimiz ise bize bu primatların cinayet işleyebildiklerini, çeşitli ritüel ve ayinlere sahip olduklarını, alet yapabildiklerini ve bu aletleri başarı ile kullanabildiklerini, av için yardımlaşabildiklerini gösterdi. Örneğin şempanzelerin ensest tabularının olduğunu biliyoruz artık. (4) Yine laboratuvar şartlarında yapılan deneylerden biliyoruz ki şempanze ve orangutanlar aynadaki görüntünün kendilerine ait olduklarını bilebiliyorlar. (5) Bilgisayar yardımı ile simgeleri kullanarak basit cümleler kurabiliyorlar ve suçluluk duygusuna da sahipler. Nasıl ki dürtüler sadece hayvanlara özgü değilse akıl da sadece insana özgü bir şey değil.

Özellikle son yıllar içinde dilimize çevrilen bazı önemli eserler, duygu ve hislerden bağımsız salt akıl diye bir şeyin olanaksız olduğunu, insanı ve insan zihnini anlamada bütünden bağımsız analitik düşüncenin yetersiz kaldığını ve vücudsuz bir zihnin olamayacağını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Evrimsel olarak duygu ve dürtülerimizin ortabeyinde temsil edildiğini, bilişsel süreçlerimizin ve aklın ise üstbeyinde temsil edildiğini ve bu temsil biçiminin evrimsel gelişimini ve nedenlerini önceki sayfalarda uzun uzun açıkladıktan sonra ünlü nöropsikiyatrist Hoimar Von açısından salt akıla doğru gidip gitmediği sorusunu soruyor. (6) Ditfurth bu sorunun devamında büyükbeyinin özerk ve bağımsız olmadığını ortabeyin kaynaklı duygulara ve ruhsal tepkilere bağlı olduğumuzu onlardan kopamayacağımızı belirtiyor. Sonrasında Ditfurth şunları yazıyor; *"Duygular ve ruhsal çalkantılar, psişik dünyamızda ortaya çıkan etkiler, kendi içgüdülerimizi yaşayış tarzımızdan başka bir şey değildiler aslında. Öyleyse, insanın hayvandan farklı olarak, içgüdülerden yoksun olduğunu ileri sürmek, abesle iştigaldir. (Aydınlar ve eğitim görmüş kimseler arasında bile ikide bir de kafa karışıklığına yol açan kaba bir yanlış anlayışa değinmek gerekiyor. "İçgüdü" ve "İçgüdüsel" terimlerinin açık seçik, net bir tanımı vardır. Bilimde her kullanıldıkları yerde, doğuştan gelen deneyim, kalıtımla devralınmış davranış programları anlamına gelirler. "İçgüdü", kendine denk gelen dış dünya etkilerinin ateşleyici işlevi görmeleriyle birlikte, sırasıyla bütün öteki program evrelerinin devreye girmesiyle oluşan otomatik tepkidir. Gerçekte sezgisel olan tepkilerimiz ya da yargılarımızı, içgüdüler ile kesinlikle karıştırmamamız gerekir.) Sadece, ortabeyin varlığı düzeyini arkamızda bıraktığımızdan bu yana içgüdülerin mutlak denetiminden kurtulduk o kadar. Ortabeyin biyolojik bakımdan vazgeçilmezliği, sürekli faal durumda olmasının bizim için hayati bir zorunluluk taşıması, herhangi bir şekilde, farklı yoğunluklarda da olsa, ruhsal-duygusal dünyamızın sürekli olarak bu etkilere açık olmasına yol açmaktadır... Ancak zihince sağlıklı hiçbir insan, hayatının hiçbir safhasında herhangi bir ruhsal durumun etkisinden tamamen kurtulamaz. Bu nedenle, bilinçli yaşantımızı her anında, ortabeynimizde depolanmış programların etkisiyle çevremizle ilintilenir, onunla ilişki içine gireriz." (7)* Ditfurth bir sonraki sayfada ise şu saptamayı yapmaktadır; *"Ortabeynin kuralları, nedenberi bizim gerçekliğimizin dünyasına hükmetmektedirler; ancak, ince, karmaşık, ilk ağızda kendini kolay kolay ele vermeyen bir tarzda bu gerçekliğin karakterini belirlerler." (8)* Ditfurth ilerleyen sayfalarda canlı bir organizmanın ruhsal durumunun içsel faktörler tarafından da belirlendiğini, ruhsal değişimlerin dünya yorumumuzu etkilediğini anlatır. Sorusuna verdiği yanıta doğru ilerlerken şu satırlarla karşılaşıyoruz; *"Beynin, varlığımızın amacının, bu dünyayı rasyonel yoldan, aklımızla mantığımızla kavramak olduğu biçimindeki önyargı öylesine derinlere işlemiştir ki, bir kez daha, beynimizin evrimsel amacının, sadece ve sadece, bu dünyada ayakta kalabilmemize, tutunabilmemize dönük olduğunu anımsatmamız gerekmektedir." (9)* Bu anımsatmadan bir kaç sayfa sonra Ditfurth, sorusuna yanıtı şu satırlarla vermektedir; *"Ama işte, şu anda insanoğlunun dolandığı gelişmişlik basamağında, henüz, nesnel gerçeklik ile tamamen ilişki kurma özgürlüğünden yoksunuz; istesek de istemesek de, ruhsal tezgahta yorumlanmış gerçekliği gerçeklik diye yaşayacağız." (10)*

Ditfurth'un kitabına sonradan tekrar döneceğim. Bu noktada şu sorulara yanıt aramalıyız; Bedenden bağımsız zihin, duygu ve dürtülerden bağımsız akıl olabilir mi? Büyükbeyin ortabeyin olmadan doğru kararlar alabilir mi? Büyükbeyin ile ortabeyinin iletişiminin koptuğu insanlar diğer tüm zihinsel yetileri sağlam kalsa da sosyal yaşamlarını sürdürebilirler mi? Bu üç soruya da verilebilecek yanıt bugün için aynıdır; Hayır.

Davranış nörolojisinin önemli isimlerinden Antonio R. Damasio, "Descartes'in Yanılgısı; Duygu, Akıl ve İnsan Beyni" adlı kitabında bu soruları soruyor ve bu soruların yanıtlarını vermeye çalışıyor. Damasio; kitabında yüzyılımızda beyin araştırma-

larından elde edilen veriler, son yüzelli yıl içinde saptanan vakalara ait elde edilen bilgiler ve kendi bilgi birikimi ile salt akıl diye bir şeyin olamayacağını, duygular ve dürtülerden bağımsız vücutsuz bir aklın ve bilincin olasılık dışı olduğunu vaka sunumları ile ortaya koyuyor. Damasio, kitabının giriş bölümünde, ilerleyen sayfalarda deney sonuçları ve vaka sunumları ile zenginleştirip, ayrıntılı olarak ortaya koyacağı görüşlerini şu cümleler ile özetliyor; *"Duygu ve his yokluğunun daha da zararlı olduğu, bizi insan yapan ve kişisel gelecek, sosyol uyum ve ahlak ilkelerine uygun kararlar vermemizi sağlayan ussallığı (rasyonaliteyi) daha fazla tehlikeye attığı ise, çok daha şaşırtıcı ve yeni bir bulgudur... En iyi haliyle, hisler bize doğru yönü gösterir, bir karar verme ortamında bizi uygun yere götürürler ve biz burada mantık araçlarımızı iyi kullanabiliriz... Duygu, his ve biyolojik düzenleme, insan aklında bir rol oynar. Organizmanın alt düzey mekanizmaları aklın yüksek döngüsü içinde yer alır... Bir hissin özü, bir nesneye bağlı, müphem bir zihinsel nitelik olmaktan çok, belirli bir manzaranın, yani vücudun manzarasının doğrudan algılanmasıdır... Hisler de, kaynaklandıkları duygular da lüks değildir. Onlar içsel rehberlerdir, başkalarından gelen sinyallere yanıt vererek iletişim kurmamız için bize yol gösterirler. Dahası hisler fiziksel varlığı olmayan ya da belirsiz şeyler değildir. Geleneksel bilimin görüşünün tersine, hisler de en az diğer algılar kadar bilişseldir. Onlar, beynimizi vücudun tutsak seyircisi yapan çok garip bir fizyolojik düzenlenmesinin sonuçlarıdır." (11)*

Damasio, büyükbeyinin bir parçası olan ön beyin lobu zedelenmesi bulunan vakaların diğer tüm zihinsel yetilerinin sağlam olmasına karşın yaşamları için en avantajlı olabilecek hareket tarzlarını seçebilme yetilerini yitirdiklerini de belirtiyor. Ön beyin lobu zedelenmiş vakaların duyguları bilebilmelerine rağmen hissedemediklerinin altını çiziyor. Örneğin ön beyin loblarında zedelenme olan bir kişi duygu yüklü bir fotoğrafın kendisinde nasıl bir duygusal dalgalanma yaratması gerektiğini bilip söyleyebiliyorken bu duyguyu hissedemediğini ama eskiden hissedebildiğini anımsadığını söyleyebiliyor.

Kitabın sonlarında Damasio, Descartes'in "Düşünüyorum öyleyse varım" şeklindeki, felsefesinin temel ilkesi olan ünlü cümlesinin devamında ruh ve bedenin ayrı şeyler olduğunu ileri sürdüğü ve vücud olmasa da ruhun neyse o olacağını söylediği sözlerini alıntılayıp şöyle diyor; *"Descartes'in yanılgısı işte budur. Vücud ile zihnin bir uçurumla birbirinden ayrılması. Bir tarafta ölçülebilen, boyutlu, mekanik olarak işletilen sonsuza dek bölünebilir vücut maddesi; öteki tarafta ise ölçülemeyen, boyutsuz, itilip çekilemeyen, bölünmez zihin maddesi. Akıl yürütmenin, ahlaki yargıların, fiziksel acı ya da duygusal karmaşadan doğan ıstırabın, vücuttan ayrı olarak varolabileceği önerisi. Özellikle; zihnin en incelikli işlemlerinin biyolojik bir organizmanın işleyiş ve yapısından ayrılması." (12)*

Bir diğer ünlü nörolog Oliver Sacks'ın "Karısını Şapka Sanan Adam" adlı kitabında birbirinden ilginç vaka sunumları var. Sacks'ın vaka sunumlarının belki en güzel yanı vakayı sadece bir nörolog gözü ile değerlendirmeyip vakayı vakanın özgeçmişi, hobileri, aile ve iş ilişkileri ile yaşadığı sosyal ve fiziksel çevre içinde ele alması bence. Sacks, bu kitabında yer alan "Bedenini Yitirmiş Hanımefendi" adlı bölümünde, prydoksine zehirlenmesi sonucu vücut duyumunu yitirmiş bir hanımı anlatıyor. Biz farkında olmadan tüm kas ve tendonlarımızdan beynimize duyusal bilgi akışı her an için vardır. Bu akımın sağlandığı arka kolon zedelenmelerinde o an için görme alanımız dışında olan vücut parçalarımızın uzaydaki konumunu bilemeyiz. Bu durumlarda örneğin hasta gözünü kapattığında ya da karanlık bir yere girdiğinde bu vücut duyumunda yoksun olduğu için birden yere düşer. Ya da göremediği vücut kesiminin örneğin görüş alanı dışındaki elinin konumunu söyleyemez. Sacks'ın vakası Christina bu duyumu yitiren bir vaka. Sacks vakasını anlatırken şunları yazmış; *"Bir anlamda, bedensizdi ve hayalet gibiydi. Beden algısını yitirmişti. Kimliğinin organik bağını, temelini yitirmişti." (13)* Benzer bir nörolojik klinik duruma Damasio da değinmiş. Kimi insanlar doğuştan acı duyusundan yoksundurlar. Bu kişiler sonradan hayatları boyunca normal davranış stratejileri geliştiremezler. (14)

Sacks, "Mars'ta Bir Antroplog" adlı kitabında ise zihin bütünüğü konusunda şunları yazıyor; *"Kuşkusuz zihin, bir yetenekler toplamı değildir. Bugün birçok nöroloğun ve psikoloğun yaptığı gibi zihni salt modüler ya da karma bir yapı olarak görürsek, normal insanlarda derhal göze çarpan zihnin o genel niteliğini -buna kapsam, alan, boyut, hacim diyebilirsiniz- gözden kaçırmış oluruz. Bu supramodal bir kapasitedir ve bütün kabiliyetlerden üstündür. "Parlak bir zihin" dediğimizde kastettiğimiz budur. Zihnin moduler modeli de daha az önemli değildir, burada da kişilik merkezi, benlik, "ben" ortadan kalkar. Normal zihinde, tutarlı ve birleştirici bir güç (Coleridrge'nin deyişiyle "esemplastik" bir güç) zihnin çeşitli melekelerini bir arada tutar, bunları duygularımız ve tecrübelerimizle birleştirir ve bize özgün bir kişilik kazandırır. Bu global ve birleştirici*

güç, bize genelleme yapar ve tefekkür yapma kabiliyeti kazandırır, öznel ve bilinçli bir kişilik sağlar." (15)

Salt akıl, bize bizi ve içinde yaşadığımız evreni açıklamak için yeterli olabilir mi? Ya da soruyu şöyle soralım: Örneğin bir bilim adamı için sağlam bilgi birikimi ile donatılmış akıl tek başına yeterli midir? Kısaca, değildir. Nobel ödüllü bilim adamı P. B. Medawar, "Genç Bilimadamına Öğütler" adlı kitabında bu konuyla ilgili olarak şunları yazmış, *"Gerçek kendini ilan etmek için doğada hazır beklemez ve hangi gözlemlerin tutarlı olduğunu, hangilerinin olmadığını a priori bilemeyiz. Her keşif, bilgimize yapılan her ilave gerçeğin ne olabileceği hakkında yaratıcı bir önsezi ile başlar. Bu yaratıcı önsezi -bir "hipotez"- beynin herhangi bir yaratıcı faaliyeti kadar kolaydır veya zordur, beyinde çakan bir şimşek, esin ürünü bir tahmin, bir sezgi alevinin ürünüdür. Kısacası içeriden gelen bir şeydir; hiçbir keşif kalkülüsü uygulaması değildir. Hipotez, dünyanın - ya da onun ilginç bir yönünün- neye benzediği hakkında bir kanun tasarısıdır." (16)* "Akla Veda" adlı kitabının, "Yaratıcılık" adlı bölümünde, Feyerabend "Einstein'in Yaratıcılık Argümanı" başlıklı alt bölümde, Einstein ile Mach'ın fikirlerini kıyaslarken şu cümleyi yazmış; *"Bilimin itici gücü işte budur, çünkü" bir insanı büyük bir bilimadamı yapan ancak yeğin bir kavramsal güçle birleştirilmiş yeğin bir içgüdüdür." (17)* Gerçekten hislerimiz ve sezgilerimiz olmadan mantıklı ve tutarlı bir karar veremeyiz. His ve sezgiler sayesinde bir problemin çözümünde var olan olası olasılıklar tutarlı bir sayıya indirgenebilir ve en olası olasılık seçilebilir. Böyle bir işlem o an biz bilincinde olmadan geçmiş deneyimlerimiz ve bu deneyimlerimizin sonucunda yaşadığımız duygusal ve bedensel değişimlerimiz göz önünde tutularak ortabeyin ve önbeyin işbirliği ile çok çok hızlı bir şekilde yapılır. Başka bir açıdan bakarsak, sadece bireysel olarak değil aslında toplumsal olarak da kültürel geçmişimize ve kültürel bilançaltımıza halen sandığımızdan daha fazla bağımlıyız. Horkheimer, "Akıl Tutulması" adlı kitabında; *"Her modern kültürde "yüksek"in "alçak"tan önce gelmesi; temizin çekici, kirlininse itici olması; bazı kokuların iyi, bazılarınınsa iğrenç bulunması; bazı yiyecekler sevilirken bazılarından nefret edilmesi hep eski tabuların, mitlerin, adanmaları ve bunların tarih içindeki serüveninin ürünüdür, yoksa aydınlanmış kişilerin ya da liberal dinlerin öne sürmeye çalıştığı gibi sağlık kaygılarının ya da başka pragmatik nedenlerin sonucu değil." (18)* diye yazıyor.

İnsanı ve insanlığı anlamaya çalışırken akıl dışındaki öğeleri dışlıyoruz. Bununla da kalmayıp insanı ve insanlığı yalnızca akıl ile anlamaya çalışıyoruz. Bu arada hem insanı hem de aklı oluşturan diğer öğeleri; duyguları, hisleri ve sezgileri dışlıyoruz. Sonuçta, gerçek ile ilintisi olmayan bir insan, akıl ve insanlık tanımı elde ediyoruz. Ditfurth, şöyle yazıyor; *"Dünyayı kökünden kurtaracak, rasyonel, küresel taslaklar, bu gezegen üzerinde hiç varolmamış ve varolmayan bir varlığa göre tasarlanmışlardır. Aklıyla eyleyen, aklın özgürlüğünü sınırsız kullanan, sorumluluklarını taşırken hiçbir engel tanımayan insana göre. İşte bu yüzden, bu türden "kurtarıcı reçetelerin" sonuçları her zaman hüsran olmakta; çözüm çabaları, insana karşı, insana aykırı önlemlerle özdeşleşmektedir... İnsan toplumu içindeki kötülük ve dertlere karşı gerçekçi mücadele etmenin koşulu, bu kötülük ve dertlerden en azından bazılarının, bizim doğamızın, insan tabiat dediğimiz şeyin kusurluluğunun ve henüz tamamlanmamış olmasının eseri olduklarından, ortadan, artıksız kaldırılamayacaklarının bilinmesinden ve kabul edilmesinden geçmektedir." (19)* Büyük olasılıkla bir gün evrim yolunda insanlık şu salt akıl hayaline bugün olduğundan çok daha fazla yaklaşabilecek ama bu ancak evrimin ve yaşamın kuralları gereğince biçimlenen insan doğasının izin verebildiği ölçüde gerçekleşebilecektir. Ortabeynimizi ve buna bağlı olarak duygu, his ve sezgilerimizi kaldırıp atamayız, buna yaşamın ve evrimin kuralları izin vermez. Çünkü duygu, his ve sezgiler olmadan evrimsel olarak akıl bir başına var olamaz. Öyleyse insanı ve insan aklını anlayıp olabildiğince doğru tanımlayabilmek için insanı ve insan aklını oluşturan diğer öğeleri de hesaba katmalıyız. Tanımımızı doğamıza daha uygun hale getirmeliyiz. *"İnsan olmak, kötünün yanısıra iyi, ussalın yanısıra usdışı, kusursuzun yanısıra iğrenç olmak demektir, kötü olunurken iyi ve iyi olmaya çabalarken kötü olmak olanaklıdır. İnsan ırkı tüm bir doğa dünyası gibidir -tek bir davranış biçimi yoktur, kopyalar halinde çoğaltılamaz." (20)* diyor, Feyerabend, "Özgür Bir Toplumda Bilim" adlı kitabının bir yerinde.

Edgar Morin ise şu çözüm önerisini getiriyor: *"Bize gereken, akli insanı (sapiens) deli insanla (demens) birbirine bağlamaktır. Bize gereken, üretken insanı, teknisyen insanı, tedirgin insanı, zevk peşinde koşan insanı, coşkulu insanı, şarkı söyleyen ve dans eden insanı, erotik insanı, tahripkar insanı, büyüsel insanı, rasyonel insanı; insansının insana dönüşmesinin çoklu yanları halinde biraraya getirmektir." (21)*

Dönüp geriye baktığımda, Mr. Spock'ın dizide aklın yalnızca bir yönünü temsil ettiğini düşünüyorum artık ve daha önemlisi biliyorum ki örneğin di-

zideki Doktor McCoy aklın daha önemli başka bir yönünü temsil ediyormuş. Saygılarımla.

Kaynaklar

1. Kaybolmuş Paradigma; İnsan ve Doğası. Edgar Morin. Çeviri: Mehmet Alı Kılıçbey, Birey ve Toplum yayınları, Birinci Baskı, Ocak 1985, sayfa.4-5.
2. A.g.e., sayfa.34.
3. Göl İnsanları. Richard Leakey, Roger Lewin. Çeviri: Füsun Baykal, Tübitak yayınları. Birinci baskı, Ekim 1997, sayfa. 148.
4. A.g.e., sayfa.193.
5. Hayvanlar Kendileri Hakkında Ne Bilirler? Prof. Dr. Joachim Illies. Çeviren: Nüvit Osmay. Bilim ve Teknik Dergisi, Eylül 1982, sayı.178, sayfa. 22-26.
6. Dinozorların Sessiz Gecesi 4. Kitap. Hoimar Von Ditfurth. Çeviren:Veysel Atayman. Alan yayınları, Birinci Baskı, Ekim 1995, sayfa.190.
7. A.g.e., sayfa. 200-201.
8. A.g.e., sayfa. 202.
9. A.g.e., sayfa.229.
10. A.g.e., sayfa.233.
11. Descartes'in Yanılgısı; Duygu, Akıl ve İnsan Beyni. Antonio R. Damasio. Türkçesi. Bahar Atlamaz, Redaksiyon: Osman Deniztekin. Varlık Yay. Birinci Basım 1999, sayfa. 8-11.
12. A.g.e., sayfa. 248.
13. Karısını Şapka Sanan Adam. Oliver Sacks. Çeviren: Çiğdem Çalkılıç. Yapı Kredi Yay. Birinci Baskı, İstanbul, Ağustos 1996, sayfa. 68.
14. Descartes'in Yanılgısı; Duygu, Akıl ve İnsan Beyni. Antonio R. Damasio. Türkçesi. Bahar Atlamaz, Redaksiyon: Osman Deniztekin. Varlık Yay. Birinci Basım 1999, sayfa.261.
15. Mars'ta Bir Antropolog. Oliver Sacks. Çeviren: Osman Yener. İletişim Yay. Birinci baskı, İstanbul, 1997, sayfa. 258.
16. Genç Bilimadamına Öğütler. P. B. Medawar. Çeviren: Nermin Arık. Tübitak Yayınları. 8. Basım, Mayıs 1996, sayfa.100.
17. Akla Veda. Paul Feyerabend. Çeviren: Ertuğrul Başer. Ayrıntı yayınları, 1. basım, Şubat 1995, sayfa.169.
18. Akıl Tutulması, Max Horkheimer. Çeviren: Orhan Koçak. Metis Yayınları, 1. Basım, 1986, sayfa. 87.
19. Dinozorların Sessiz Gecesi 4. Kitap. Hoimar Von Ditfurth. Çeviren:Veysel Atayman. Alan yayınları, Birinci Baskı, Ekim 1995, sayfa.259-261.
20. Özgür Bir Toplumda Bilim. Paul Feyerabend. Çeviren: Ahmet Kardam. Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, Ekim 1991, sayfa. 171.
21. Kaybolmuş Paradigma; İnsan ve Doğası, Edgar Morin. Çeviri: Mehmet Ali Kılıçbay, Birey ve Toplum Yayınları, Birinci Baskı Ocak 1985, sayfa.122.

Yüreğimde Aşk Sesi Var

Kuş sesleri. Cıvıltılar.
Ve senin sesin
Kulaklarımda.
Sana dokunuyorum
Bu sensin işte,
Unutulmuş
Uzak
Bir yaz akşamında.

Zamana karşı
Bir Aşk
Bu
Soluk soluğa.

Kısa süreli mutluluklar
değil aradığım.
Uzun süreli mutluluklar
Değil.
Sensin
Aşkın Kutsal Şiiri.
Ömür boyunca
Aradığım.

Yüreğimde
Aşk sesi var.

Anıl MERİÇELLİ

AMATÖRLERİN ÇAĞRIYA YANITI

Mehmet ESATOĞLU

Geçtiğimiz ay Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan Ayşegül Yüksel'in "Amatör Tiyatroculuğa Çağrı" başlıklı yazısı İstanbul Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ) toplulukları arasında yoğun bir biçimde okundu ve tartışıldı. Yazı uzun yıllar sonra amatör tiyatro konusunda yayın organlarında çıkan ATÇ dışında yazılmış düşünce yazılarından biriydi.

Amatörlüğe ilişkin 80'den bu yana bırakın basılmış yazıyı, yayın organlarının arşivlerinde doğru dürüst görsel bir malzeme bile yok. Nitekim Cumhuriyet Gazetesi'nde sayfayı düzenleyenler malzeme yokluğundan yazının ortasına sözümona içerikle ilgili bir karikatür konduruvermişler.

Ayşegül Yüksel gibi bir tiyatro düşünürünün amatör tiyatroya ilişkin yazması öncelikle uzun yıllardır bu alanda uğraş veren bizleri sevindirdi. '80 öncesi amatör tiyatro alanına ilişkin bir dolu yazı yazılırken ülkenin önde gelen aydın ve düşünürleri bu alanda çaba harcayanlara destek verirken (özellikle burada sevgili Günay Akarsu'nun çabalarını anımsatmak isterim.) son 20 yıldır bu destekten amatörler yoksun. Oyunlarımıza çağırdığımız bir dolu tiyatro adamı yurt dışından getirtilen bir dolu abuk gösterilere koşa koşa giderken amatör alanda yapılmış işlere dönüp bakmıyorlar bile. Oysaki son 20 yılda bu alanda çok önemli yapımlar üretildi. Ticari tiyatrolarda ya da bürokratik kurum tiyatrolarında, İstanbul Tiyatro Festivali'nde yere göğe konulamayan bir dolu oyundan çok daha ciddi çalışılmış nice oyunu, tiyatro adamlarımız ne yazık ki izlemediler. Geçmişte onları ODTÜ şenliklerinde, Boğaziçi ya da İstanbul Üniversitesi'nin değişik birimlerindeki tiyatro salonlarında görmek mümkünken son 20 yıldır adeta sistemin amatör tiyatrocuları cezalandırarak görmezden gelişi gibi onlar da sırt çeviriyorlar. Bu bir dönem amatör tiyatrocuları üzüp, moralini bozarken sonraları aldırmamaya başladılar. Böylece aradaki bağlar yıllar içinde iyice zayıfladı. Kimi kültürel etkinliklerde karşılaştığımız tiyatro adamlarımıza amatörlerin son yıllardaki çalışmalarını anlattığımızda uzaydaki bir olaydan sözediliyormuşcasına dinliyorlar.

Ayşegül Yüksel'in yazısı da biraz bu havada. Yazı ülke tiyatrosunun can damarlarından amatör tiyatroyla -uzun bir aradan sonra- yeniden ilgilenmekten çok bir vesile nedeniyle değinme havasında kaleme alınmış. Yüksel yazısına uzun zaman ele alınmamış konulara yapılan girişlerde bolca karşımıza çıkan ansiklopedik tanımla, amatör tiyatroyu kimi sözlüklerde yer alan "özengen", "heveskâr" sözcükleriyle ele alarak anlatmaya başlıyor.

Tanım konusundaki 80'den bu yana ATÇ içinde yapılan tartışmaları ve konuya ilişkin yazılanları bir kez daha anımsamak gerekiyor.

ATÇ, 80'nin ilk yıllarında örgütlenmeye başlarken 60'lı yıllardan bu yana bir dolu başarı ve başarısızlıkla dolu amatör tiyatronun tarihini incelemekle işe başladı. Bu tarihi incelerken de üç-beş yazılı kaynakla sınırlı bir çalışma yerine bizzat bu tarihin içinde yaşamış ve fiilen amatör tiyatro yapmış kişilerle yüzyüze görüşmeler yaptı. Bu görüşmeler sırasında oyun üretiminden toplulukların iç örgütlenmesine, izleyiciye yaklaşıma dek bir dolu olguyu sorguladı. Bu görüşmelerin sonunda yapılmış onca nitelikli işin ve elde edilmiş mevzilerin bir çırpıda yok oluşunun nedenlerini araştırdı.

İşin en can alıcı yanlarından birinin bu "tanım" sorununda yattığını anlayan ATÇ toplulukları, başlarken yeni tanımlar yapmaya, süreç içinde de çevrelerinde yeralan kimi yapılanmaları da bu tanım çerçevesinde sorgulamaya çalıştılar.

Öncelikle "amatör" sözcüğünün karşısına yazılmış sistem içi tanımları reddederek işe başlayan ATÇ, bu alanda varolan kafa karışıklığını gidermek üzere paneller, seminerler ve tartışma toplantıları yaptı. Sistem içi tanımlar amatörlüğü "maddi karşılık beklemeyen", "zevk aldığı için üreten" vb. bakış açıları içine hapsediyordu. Bu bakış açıları son tahlilde amatörlüğe "topluma hizmet"le sınırlı bir rol biçiyordu. Bu bakış bir yandan da amatörlüğü "bilgisizlik", "beceriksizlik"le özdeş tutuyordu. Çünkü onlara göre nitelikli bir ürün ortaya koymanın tek yolu "profesyonel" olmaktan geçiyordu.

Ayşegül Yüksel'in yazdıklarına bakarsak hâlâ aynı anlayışların bunca yazıp çizmemize rağmen ortada kol gezdiğini söyleyebiliriz. ATÇ'nin kurucularından Sarıyer Halk Eğitim Merkezi Tiyatro Kolu yönetmeni Rüstem Ayral 80'li yılların başlarında

sistem içi tanımlara karşı çıkmadıkça, yeni bir perspektif getirmedikçe, amatör tiyatronun "arka bahçe" olmaktan kurtulmayacağını söylüyordu.

Niçin yeni bir tanıma ve perspektife gereksinim vardı?

Ülke tiyatrosu büyük bir tıkanıklık içindeydi. Gerek yazar, gerek oyuncu ve gerekse yönetmenlik alanlarında tam bir çıkmaz yaşanıyordu. Ülke çapında açılan onca tiyatro okuluna karşın tiyatro ve tiyatro insanı ve topluluk sayısında her yıl azalma olduğu göze çarpıyordu. '80 başlarında ticari tiyatro ile uğraşanlar bu tıkanıklığa çözüm bulma amacıyla kimi öneriler getirdiler. Kaynak olarak devlet ve sponsor desteğinin şart olduğunu öne süren bu kesimler, gerek devlet gerekse iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmaya giriştiler.

Devletten para yardımı gelirse gerek sahnenin, görsel malzemenin ve tekniğin, gerekse oyunculara verilecek para miktarının artışıyla büyük bir gelişme sağlanacağı söylentileri bir anda ortalığı kapladı. Bunu ileri süren çevreler de örnekleri ülkemizde çok yakından bilinmeyen ruhsuz, içi geçmiş İngiltere ve Almanya'daki kimi tiyatro kurumlarını örnek olarak gösteriyordu. Tiyatroda nitelikli yapımları varetmenin yolunun bunlar gibi olmaktan geçtiğini vazediyorlardı. Sonradan bu ülkelere gittiğimizde şunları gördük; söz konusu tiyatroların binaları sağlamdı, dekorları oldukça görkemliydi, duyduklarımıza göre oyuncular ve yönetmenler iyi paralar da alıyorlardı. Ama içinde üretilenlere oyun demeye bin şahit lazımdı. Sahnede ruhsuz, yaşamdan kopuk, ne klasik kalabilmiş, ne de güne ayak uydurmuş ucube oyunlar kol geziyordu. Yanılıyor muyuz diye kuşku duyduğumuzda ise okuduğumuz kimi yürekli eleştirmenlerin de bize hak verdiklerini gördük. Bu eleştirmenler her yıl Dikmen Gürün Uçarer'in bize İstanbul Tiyatro Festivali'nde nitelikli oyun diye kakalamaya çalıştığı ucubelerin de ipliğini pazara çıkarmaktan geri durmuyorlar.

Gelelim yeniden 80'lerin başında yaşadığımız serüvene. O yıllarda sanat alanında ilginç bir gelişme oldu. 12 Eylül askeri yönetimi bir yanda muhalif olan herşeyi ezip geçerken, 50 kişiyi idam ederken öte yanda da kaynak isteyen tiyatrocuları destekleme kararı aldı. İlk kez devlet eliyle sanatçılara para dağıtılıyordu. Bu ilk başlarda "niye bana az, ona çok" kavgaları çıkardıysa da çok geçmeden işler "yoluna" girdi. Ancak ne ilginçtir ki verilen onca paraya rağmen sahnelerde beklenen "patlama" gerçekleşemedi. Bu arada tiyatro çok önemli oyuncularını TV pazarına kaptırdı.

Bürokrasiye bağlı tiyatrolarda ise kurtarıcı olarak yabancı yönetmenler görüldü. O günden bugüne bir dolu yönetmen geldi ve gitti. Ancak bu çabalar da keçi boynuzu olmaktan öteye geçemedi. İşin neden böyle olduğunu birçok yönetmen çevresine mırıldanıp dururken bir İngiliz yönetmen işin kötü alt yapıdan, yetersiz oyunculuk malzemesine sahip oyunculardan, plansız programsız çalışan yapılanmalardan kaynaklandığını basına açıklayıverdi. Hatta tiyatro adamı Ahmet Levendoğlu belki görülmemiştir diye yönetmenin söylediklerini yeniden gündeme getiren bir yazı da yazdı. Ama nafile.

Burada en büyük suçluluk paylarından biri de tiyatro alanındaki düşünür ve eleştirmenlerimizin oldu. Çünkü onlar da ne yazık ki bu yanılgıları eleştirel bir gözle irdeleyip, yeni düşünceler ortaya atamadılar. Attılarsa da takipçisi olamadılar. Genelde bekle-gör politikasını yeğlediler. Hatta kimileri bu beklemenin sonuçları ortaya çıktığında da susmayı yeğlediler. Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ) ise bürokratik ve ticari tiyatro alanındaki bu gelişmeleri yakından izledi ve tiyatroyu varetmek için yalnızca parasal desteği hedeflemenin, teoriden oyuncu malzemesine, sahne tasarım ve uygulayıcıları, yazara yönetmene bir dolu unsuru gözardı etmenin sahnelerimizde yarattığı sonuçları gördü ve bundan dersler çıkardı.

Yazarın önemini anlamayarak onun emeğine vereceği parayı kimi meyhanelere yatırmayı tercih eden, tiyatrodan kazandığını kat, yat olmasa da devre mülkelere yatıran, devlet yardımlarını bankalara istifleyen ticari tiyatro patronları ortada yeni oyunlar kaleme alan tek bir kişi bile bırakmadılar.

Amatör Tiyatrolar ise "kendi metnini kendin yarat" sloganıyla içlerinden bir dolu yazar çıkardılar. Bürokratik tiyatrolar için yazılmış ne dediği belli olmayan metinlere karşın tiyatronun mutfağında yetişen bu yazarlar eli ayağı düzgün, kurgusu sağlam, ülkede yaşanan gerçeklikle içiçe oyunlar yarattılar. Amatörler bunun yanısıra sahnede ne dediğini anlamadan dolaşan bir dolu memur oyuncunun durumundan ders çıkararak metin çözümleme üzerine kuram ve uygulamanın içiçe olduğu seminerler düzenlediler. Profesyonel alanın nitelikli tiyatro adamlarını da bu çalışmalara çağırarak onların birikimlerini de yeni kuşakla buluşturdular.

Ticari ve bürokratik tiyatro "salon" ağlaşması yaparak elindeki salonları da kaybederken amatör tiyatrolar kentin dört bir yanında salonlar varettiler. Bu salonlar gerçi büyük, teknik donanımı gelişmiş değildiler ama işlevliydiler. Zaman içinde onbinlerce izleyiciyi tiyatroyla buluşturdular.

Amatör tiyatro salona dolan seyirciye kelle hesabıyla bakmadı. O seyircinin neden tiyatroya geldiğini araştırdı. Bu araştırmanın sonucu gelip giden bir izleyici yerine "seçen" bir izleyici yaratmanın yollarını aradı. Bunun yolunun ise okuyan, düşü-

nen bir izleyici oluşturmaktan geçtiğini saptayarak etkinliklerinde birçok sanat dalıyla izleyiciyi buluşturma yolunda programlar hazırladı.

İzleyicinin holding sanat vakıfları ve şirketlerince yozlaştırılmasına karşı çıkan ATÇ, festivalden festivale tiyatroyla ilgilenen bir izleyici yetiştirilmesine de karşı çıktı ve bunu teşhir etti.

80'in ortalarına doğru gerek ticari, gerek bürokratik alanda kimi tiyatro yöneticileri izleyicinin televizyonun esiri olduğu, bu nedenle herhangi bir sansasyon yaratılmadıkça tiyatroya gelmeyeceğini ilan ettiler. Bunlara göre Amerika ya da İngiltere'de yapıldığı gibi sansasyon yaratıcı isimlerin sahneye sürülmesi ya da sahnede teknik bazı numaralarla izleyiciyi salonlara çekmek mümkün olabilecekti. Oysa biraz yakından bakıldığında buralarda yapılanların tiyatro sanatından çok gazino kültürü ile ilgili işler olduğu açıkça görülebilecekti. Ancak kimi eleştirmenlerimiz işin bu yanını bir yana itip yapılan bayağılıkları tiyatro adına öven yazılar döşendiler.

Şimdi çok kısa bir özetle anlattığımız ATÇ'nin bu uzun mücadelesi ne yazık ki tiyatro çevrelerince görülmek istenmedi. Çünkü onlar tiyatroda yeni bir atılım yapacak birikimi toplamak yerine kendi uydurdukları ve inandıkları yalanlarla oyalanmak istiyorlardı.

Bütün bu yaklaşımların dışında tiyatro alanımızda ayrı bir yeri olan Ayşegül Yüksel önünde onca yazıp çizdiklerimiz dururken bizim 16 yıldır süren çabalarımızı "ulusal onur kaynağı AKUT"un deprem şovuyla bir tutarak tanıtmaya çalışıyor. ATÇ 80'den bu yana kültürel alanda mücadeleler yürütüyor ama sırtında bir firma adı yok. ATÇ depremde insanların yardımına koşup, onun ardından evleri onların başına yıkılışının koşullarını hazırlayan yöneticilerin "huzur"una koşmuyor. Onun için ATÇ'nin çabalarına ilişkin medyada, sanat dergilerinde (İnsancıl ve Evrensel Kültür hariç) tek bir satır yok. ATÇ'nin hedefi, kokuşmuş sisteme muhalif bir amatör tiyatro. AKUT'un eylem çerçevesi felaket anlarıyla sınırlı. ATÇ ise felaketi hazırlayanların gerçekte kimler olduğunu ortaya çıkaran, onların yakasına yapışan bir sanattan yana. (Burada yalnızca yöneticilerin teşhirini hedeflemiş tek yanlı bir bakış açısından sözetmiyorum. Vurdum duymaz yaşayarak her an ölümle burun buruna yaşayan insanımızdan, onun göstermelik olarak tutuklanan müteahitlere gösterdiği safça tepkiden ve hatta aydın olduğunu ileri sürerken birçok konuda gözünü geç açan kendimizden de sözediyorum.)

AKUT kurtarıcılık işini bitirir bitirmez binaların başımıza çökmesine onay veren belediye başkanlarına (Burada şahısların önemi yok. Çünkü tümü de aynı kişilerin omuzunda taşınarak o koltuklara oturmuşlardır.) koşarak onlardan arazi vb. taleplerde bulundu.

ATÇ ise bugüne dek kirliliğin ve kokuşmuşluğun sorumlusu gördüğü yöneticilerin kapısını bir kez bile çalmadı. Pek tabii ki fincancı katırlarını ürkütmediği sürece "ulusal onur" işleri paylaştırılırken bu AKUT'çulara verilecek. Hatta sizin gibi ülkenin önde gelen aydınları tarafından da bu destek görecek. Oysa bize sizler öğretmiştiniz işin sonuçlarının yanısıra nedenleriyle uğraşmayı.

İnsanları kurtarmanın enkazın altından çıkarmayla sınırlı olmadığını bilen amatör tiyatrocular hâlâ deprem bölgesinde sırtlarında herhangi bir yazı olmaksızın koşturuyorlar çünkü sistemden yana bir beklentileri yok. Neden yok. Çünkü talan, soygun ve sömürü üzerinde yürümek ve buna karşı çıkanları devlet terörü ile susturmak ekseninde yolunu çizmiş olan ülkemizdeki yönetim için artık siz de açıkça farkındaysanız bu politikalara evet demeyen hiç kimsenin yönetici olması söz konusu değildir. Son 15 yılda kendini "liberal"den "sosyal-demokrat"a kadar adlandıran bir dolu yönetim geldi geçti. Her birinin döneminde ne işkence bitti, ne devlet terörü, ne de sanata kültüre yapılan saldırılar. Talan ve yağmalama politikasıyla palazlanan yönetimlerin deprem enkazı altında kalan insanından, yollarda trafik terörüne uğrayanlara, hastane kapısında sağlık sorununa çözüm arayanından, okul sırasında eğitim görenine dek hiç bir kimseye dökeceği bir kaşık suyu yoktur.

Bunların artık giderilmesi gereken kimi aksaklıklar olmadığını hepimiz çok iyi biliyoruz. Burada değiştirilmesi gereken yaşayan insanına düşman bir politika var. Bu politika değişim yerine yaşanan kokuşmuşluğu sıkı sıkıya koruma ve kollama çizgisinde yürüdükçe bir yere varmak mümkün değildir.

Bu politikadan kültür-sanat alanına bir katkı beklemek de mümkün değildir. Arada bir buna aykırı çizgide birşeyler yapılmaya çalışılmışsa da bunlar anında yönetimce engellenmiştir. Geçtiğimiz yıllarda kültür bakanlarının açılışını yaptığı kimi etkinlikler muhalif içeriğine tahammül edilemeyerek zor yoluyla durdurulmuştur.

ATÇ bu gerçekleri bizzat yaşamış ve görmüş bir oluşumdur. Bu nedenle her yönetim değişikliğinde yeni Kültür Bakanı'yla fotoğraf çektirmeye koşan kimi sanatçı derneklerinin peşine takılmamıştır.

'80 sonrası sanat alanında kurulan dernek, vakıf vb. örgütlenmelerin gerek bakış açılarıyla, gerek eylemleriyle gerekse de örgütlenmeleriyle birer tabela örgütü olduğunu söyleyen ATÇ, bunların o dalda çalışmalar üreten insanları biraraya getirmek gibi bir niyetlerinin bulunmadığını, ticari işlerini çe-

virmek isteyen üç-beş kişinin bürosu olduğunu çeşitli yazılarda ve toplantılarda ortaya koydu.

Şimdi 80'den bu yana o şatafatlı otellerde yapılan nice kültürel-sanatsal toplantıları anımsayın. Alınan ve sonradan kimileri kitaplaştırılan tartışma ve kararlara açın ve bakın. Bunların kaç tanesinin takipçisi olunmuştur. İnanın o toplantıları düzenleyen kurumunun yöneticileri bile ne kararlar alındığını anımsamıyorlar. Son yıllarda kimi toplantılarda bu savsaklayıcı tutumun teşhiri yapıldığından düzenleyiciler tarafından toplantı sonrası alınan kararların takipçiliği yapıldığı izlenimini bırakan birkaç girişim oldu hepsi o kadar. Bırakın diğer sanat alanlarını kendi alanımız tiyatro kurultaylarında alınan kararlara bakın, o kurutaylar ki bizzat açılışında kültür bakanı konuşma yapmış ve alınan kararlara sahip çıkacağını vurgulamıştır.

Bütün bu olup biteni ciddiyetsizlik, ilgisizlik, duyarsızlık gibi sözcüklerle izah etmek yerine nedenleri kültür-sanat düşmanı politikalarda aramak lazım.

Bu alanda ciddi bir takım girişimler yapılacaksa öncelikle son 20 yıldır bu alanda yapılan aldatmacaların teşhiri yapılarak işe girişilmelidir. Bu teşhir yapılırken ortak bir perspektif için çaba harcanmalıdır. Çünkü tabela örgütlerinin yarattığı kafa karışıklığı ve perspektif bulanıklığı her yanı kaplamış durumdadır. Kaynaktan, örgütlenmeye ve izleyiciye bakışa dek teatral her soruna dinamik, yenilikçiliğe açık bakış açıları oluşturulmalıdır.

Tiyatromuza dünden bugüne getirilmiş tüm öneriler gözden geçirilerek bu alanda harcanan çabalar eleştirel bir bakışla ele alınmalıdır. Bu arada getirilen önerilere karşı yönetimce getirilen çözümlerin ve bunların doğurduğu sonuçlar da incelenmelidir.

Örneğin Muhsin Ertuğrul'un bölge tiyatroları önerisi neydi? 80'nin sonlarına doğru kimi Anadolu kentlerine devletin kondurduğu tiyatrolar nedir? Ne işler yaptılar. Bugün içinde bulundukları durum nedir? Halkevleri dünkü çizgilerinden uzak bir kültürel politikayla bugün neler yapmaktadırlar.

Bugün üniversite topluluklarının durumları nedir? Bilimsel bir kimliği hiçbir zaman olmayan YÖK'ün girişten mezuniyete bir dolu saçmalama ile yönettiği üniversiteler de kültürel olarak nasıl bir yaşam vardır? Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları'nın (BÜO) bu alana ilişkin çok önemli önerileri ve uygulamaları vardır. Üniversitelerce yıllardır görmezden gelinen bu modele karşı aynı tutum sürüp gidecek midir?

Ankara'da ilk adımları atılan ATÜK bugüne dek üniversite tiyatrosu konusunda hiçbir adım atmadı. Oysa üniversite tiyatrosu konusunda çeşitli kentlerimizde ortaya konmuş önemli modeller var. İstanbul ATÇ yaklaşık dört yıldır bu konuda yoğun bir tartışma yürütüyor. BÜO'nun yarattığı model çok önemli açılımlar sunan ancak bir o kadar da zor bir model.

Keza artık dizilere oyuncu yetiştirme işlevini yüklenmiş konservatuvar ve tiyatro okullarımızda kokuşmuş sözcüğünü bile aşıp geçmiş bir eğitim sistemi var. Onları değiştirmek noktasında yapılacak bir şeyler olabilir mi?.. En azından buralara gidip tiyatro öğrenme hevesiyle kapısını çalan sınavında adam kayırmaktan, yalaka ilişkilerine bir dolu pisliği görüp tiyatrodan soğuyan gençlerimize birkaç uyarımız olabilir mi? Anadolu Üniversitesi'nde Eskişehir Devlet Konservatuvarı'nda Metin Balay'a yapılanların hesabını sorabilir miyiz acaba. Onun çalışmasına saldıran ve onu işten atanlar hâlâ işbaşında. Bize göre o koltuklarında rahat oturamamalılar. Balay'a yapılanlar unutulmamalı.

Son birkaç yıldır tiyatrolara karşı yoğun saldırılar olmaktadır. Geçmişte oyun oynandıktan sonra dava açmak, oyun öncesi tehdit gibi yöntemler yerini doğrudan sahneye saldırıya bırakmıştır. "Bir Hak Düşmanı" oyununu sergileyen topluluğun Erzurum'da, Tiyatro Ekin'in Trabzon'da, Tiyatro Stüdyosu'nun Tarsus'ta, Tiyatro Manga'nın Sivas Gürün'de başına gelenler doğrudan tiyatro üretimini engellemeye yönelik saldırılardır. Geçmişte yerel yöneticiler saldırı karşısında oraya kültür-sanat getirenlerin yanında yer alırken bugün tam tersine saldırıyı kışkırtanların başında onlar gelmektedirler. Acaba "Sahnede işlenebilecek hiçbir suç olamaz" sloganıyla bu saldırılara karşı bir kampanya başlatılabilir mi? ATÇ olarak bizim önerimiz bütün bu anlatılanlar temelinde önümüzdeki dönem ATÜK çerçevesinde yapacağımız festival, panel, söyleşi, oyun, atölye çalışmalarını bir kez gözden geçirmemiz.

Bizim temel hedefimiz profesyonellerin açığını kapatan, onların yapmadıklarını yapmaya soyunan bir amatör tiyatro hareketi değil, öncelikle kendi kulvarımızın farklı bir yer olduğu bilinciyle ona ilişkin muhalif bir strateji ve taktik ile ilerlemektir. Burada profesyoneller yapamıyor, biz yapıyoruz gibi bir anlayışımız bugüne dek olmadı bundan böyle de olmayacak.

Biz profesyonellerin boşluğunu dolduramayız. O alan 24 saat tiyatro düşünen ve üretenlerin kulvarıdır. Bizim yaptıklarımız ancak o alanı etkileyici olabilir. Belirleyici olan ise onların kendi alanlarında yapacakları atılımlardır. Bugün bu atılımı yapmak yerine üçüncü sınıf dizilerin oyuncuları olmaya soyunmaları ülke çapında tiyatroya büyük zarar veriyor. Geçmişte bu türden yozluklara soyunmayı ge-

çim derdi ile izah eden profesyonel oyuncuların bugün yaşam biçimlerine baktığımızda bu açıklamalarının bir temeli kalmadığı açıkça görülebilir. Zira birçoğu gereksinimlerin kat kat ötesinde servet sahibi olmalarına karşın kendi sanatlarına ilişkin bir şey yapmak yerine yeni yeni yoz dizilerin peşinden koşmaktadırlar.

Amatörler içinde de yetişip bu batağa saplanan bir dolu örnek vardır. Burada sorun dizide çalışıp çalışmama sorunu değil herkesin kendi sanatına yaşamına ayırdığı yerle ilgilidir.

Ne yazık ki bunların bir çoğu reyting ve reklam peşinde koşan TV yöneticilerinin tuzağına düşmüşlerdir. Özel yaşamlarında bile TV'de yaptıkları abuklukları övüp durmaktadırlar. Arkalarından gelen kuşağın da durumu pek parlak değildir. Üstüne üstlük onlar bir de önceki kuşağın birikiminden yoksundurlar. Profesyonel tiyatrocuların içinde bulundukları durumun ülke sanatına verdiği zararlar açığa çıkarılmalıdır. Burada en önemli görev tiyatro düşünürlerinindir.

Amatör tiyatrocuların önünde ise kendi kulvarlarında inşa edecekleri alternatif tiyatro seçeneği durmaktadır. Bu seçeneği inşanın önünde ise zorlu yollar vardır.

Dileğimiz yukarıda sıraladığımız sorunlara ve çözümlere objektif bir gözle bakmak ve ATÜK çatışı altında bu zorlu yollara soyunmaktır.

İNSANCIL ATÖLYESİ
çalışmalarına devam ediyor.

- FELSEFE
- EDEBİYAT
- MÜZİKSEL FORMASYONLAR
- ŞİİRİMİZDE TEMATİK
- GÜNLÜK HAYAT VE İDEOLOJİ

•

- MÜZİK ATÖLYESİ

•

- TİYATRO

Oyuncak

en derin yarayı
ben taşımalıyım yüzümde
ve ilkin ben ölmeliyim
sonra öleceklere ağlayamam
ardımdan yürüdü çünkü
sırada bekleyenler

o kar büyüsü dağlarda
ve güneşin umarsamaz sıcaklığı
akarsuya bakarkenki yaşama ikircimi
sözcüklerin en ıssız devinimi
işte o anın ilk ve son öyküsü sesimde

yararı yok
söylenenler kulak verip dinlenecek
koşulacak sonra durmadan
o yakıcı sevi için ağlanacak
gülünecek bir parça ekmek için

kaç milyon yaşında olursa olsun insan
oyuncağını kıran bir çocuk gibi
oynuyor elindeki yaşamıyla
oynayacak

kısa bir oyuncak yaşamak
küçük bir oyuncaktır insan
hep kırılacak

Süleyman Sırrı KAZDAL

TÜRKÇENİN "ZENGİNLEŞTİRİLMESİ" KURULTAYI

Ali FİL

Sayım-Döküm

23-24 Eylülde Kültür Bakanlığı ve Hürriyet Gösteri dergisince Yıldız Teknik Üniversitesinde "Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı" adıyla konuşmacısı bol, ilgileneni az bir etkinlik düzenlendi. Altı oturumda gerçekleştirilen etkinliğe kimler konuşmacı/tartışmacı olarak çağrılmamıştı ki... Eski Türk Dil Kurumu çevresinden/çizgisinden (Yusuf Çotuksöken, Ömer Demircan, Sevgi Özel, Ali Püsküllüoğlu, Şerafettin Turan...), şimdiki Türk Dil Kurumundan (Ahmet Bican Ercilasun, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar...), gazete köşelerinden (Oktay Akbal, Hakkı Devrim, Doğan Hızlan, Ahmet Oktay...), akademik çevrelerden (Cevat Çapan, Tahsin Yücel, İnci Enginün...), öykücüler, romancılar, şairler, oyun yazarları (Adalet Ağaoğlu, Hulki Aktunç, M. Cevdet Anday, Orhan Asena, İlhan Berk, Adnan Binyazar, Feyza Hepçilingirler...) ... Kimin hangi niteliği ön planda düşünülerek çağrıldığı önemli değil. Dili bir yaratı nesnesi olarak kullanandan, bilgi ve ilgi alanı dil olana, dil aracılığıyla geçimine katkıda bulunana değin geniş bir kesimin Kurultayda temsil olanağına kavuşturulduğunu görüyoruz. Örneğin, Hulki Aktunç yazar, sözlükçü (Türk Dilinin Argo Sözlüğü), hem de Reklamcılar Derneği başkanı. Yine Feyza Hepçilingirler, öykücülüğüne karşın kamuoyunun kendisine dilci nitelemesini yakıştırmasından oldukça memnun. Nedense son zamanlarda adı Türkçeyle birlikte anılır oldu. Tahsin Yücel ve Cevap Çapan akademik çevreden ve de yayın, sanat, düşün piyasasında etkili kişiler. Özdemir İnce şair, yayımcı... Talat Sait Halman'ın da uluslar arası kültür elçisi olarak kurultaya farklı bir renk katacağı düşünülmüş olmalı. Oturum yönetmesi yanı sıra kapanış konuşmasını da o yaptı. Vurgulamalarından Türkçeyi gereğince konuşabilecek denli ülkemizde kalmaya fırsat bulamadığını da öğrendik.

Yeni Türk Dil Kurumu başkanı Ahmet B. Ercilasun ve Kurumun Sözlük Kolu başkanı İsmail Parlatır ise eski TDK'lilerin egemen olduğu bu ortama ortalığı kızıştırmak için çağrıldıklarının bilincinde gibiydiler. Konuşmalarında eski Kurumun çalışmalarına nasıl sahip çıktıklarını anlata anlata bitiremediler. Türk dilinin bugünkü durumu da göstermekteydi ki, zaman birleşme bütünleşme günüydü, eski-yeni tartışması ulusun selameti için bir yana bırakılmalıydı. Böyle olunca umulan gerilimli ortam oluşmadı ve alıştığımız geleneksel dil atışmaları bu kurultayda pek yaşanmadı. Belki biraz da bundandır, basında Türkçeyi Zenginleştirme Kurultayından çok az söz edildi. Ben yalnızca 25 Eylül tarihli Cumhuriyet gazetesinde etkinliğin iki oturumundan alıntıyla oluşturulan kısa bir habere rastladım. Cumhuriyet ki etkinliğe çiçek gönderen tek gazete... Oysa kurultaya çağrılanların seçiminden gerçekleştirilişine, basının yerinin salonda geniş tutulmasına değin medyadan çok şey beklendiği ortadaydı. Dille ilgili konulara son yıllarda kendince ilgi göstermeye başlayan gazete ve tv'ler bu etkinliğe niçin bu denli ilgisiz kaldı? Üstelik, Hürriyet gazetesinin adıyla çıkan Gösteri dergisi de düzenleyici olarak işin içindeyken. Medyanın başarı ölçütlerini gerektiğinde kendine de uygulayabileceğinin somut, basit bir örneği miydi bu yoksa! Kültür Bakanlığıysa, dil çatısı altında ulusal birliğin bir kez daha sağlandığını görüp bu etkinlikten kendine övünç payı çıkarabilir. 26 Eylül Dil Bayramı da iki gün önceden devlet ve kültür-sanat medyasınca el ele verilerek karşılanmış oldu.

Kurultayda dağıtılan "Bildiri Özetleri" kitapçığıyla tek sayfalık izlenceden de kısaca söz etme gereği duyuyorum. "Bildiri Özetleri" kitapçığının kapağından elli kişinin Kurultaya çağrıldığını anlıyorsunuz. Sayfayı çevirince, izlence karşınıza çıkıyor, katılımcıların bildiri sunacakları konular da verilmiş, güzel. Fakat kapaktaki elli kişi burada otuz sekize inmiş. Bildiri özetlerinin sayısıysa ne kapaktaki, ne de izlencedeki konuşmacı/tartışmacı sayısıyla uyumlu. Hoşgörünüzü biraz geniş tutarak kitapçığın birçok şey belirginlik kazanmadan basılmış olabileceğini düşünüyorsunuz. Doğru, tutarlı bilgiler tek sayfalık izlenceye yetiştirilmiş olmalı... Hayır, ön yüzde aynı elli kişinin adı geçmesine karşın bu

kez izlencedeki otuz sekiz kişi, kırk bire çıkmış. Çağrılıların, düzenleme ve yürütme kurulunu katılımları konusunda eksik ve tutarsız bilgilendirmeleri de bir olasılık. Kaynağı ne olursa olsun "Türkçeyi zenginleştirme" gibi bir amaç güdülen, Kültür Bakanlığı, bir holding dergisi ve üniversitenin ortak sorumluluk üstlendiği bu Kurultayda en azından teknik eksiklikler en aza indirilemez miydi. En karmaşık görüntüleme, ışıklandırma, zamanlama tekniklerinin kullanıldığı pop konserlerinde "hata payı sıfıra indirilebiliyor" da siz elinizdeki onca baskı, çoğaltma vb. makinesiyle bir iki sayfayı yanlışsız basamıyorsunuz!

Bildiri Özetleri "Dil ve Tüy"

Yukarıdaki bölümü okuyanlar Kurultaya önyargıyla gittiğimi, işin biçimine bakarak böyle iyi niyetli bir çabayı değerbilmezlikle karşılamaya eğilimli olduğumu düşünebilirler. Doğrusu, "Türkçeyi zenginleştirmek" savıyla Kurultayın düzenleyenlerini yan yana getirmekte zorlandığımı, bunun da beni belki gereğinden fazla kuşkucu bir yaklaşıma çektiğini, hatta izleme konusunda bile kendimi zorladığımı itiraf etmeliyim. Hürriyet Gösteri dergisi Türkçenin kullanımında en az diğer kültür-sanat dergileri denli özenli olabilir. Hürriyet, Milliyet gazetelerine sahip olan sermaye grubunun tv'leri, gazeteleri, reklam ajansları, onlarca magazin vb. dergisi tutup da bu Kurultayda Türkçeyi bozmakla suçlanacaksa, Hürriyet Gösteri dergisi böyle bir etkinliği pekala ait olduğu şirket grubunun medya çalışanları için düzenleyebilirdi. Böylesi daha yerinde ve işlevsel olmaz mıydı? Aynı durum hemen hemen Kültür Bakanlığı için de geçerli. Bence Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve TRT kendi aralarında işbirliğine gidip şu Türkçeyi önce birbirlerine bir anlatmalılar. Üniversitelerinden, her türlü bilimsel çevrelerden yararlanmayı da ihmal etmemeliler. Çünkü sandıkları ya da göstermek istedikleri gibi Türkçe, bu tür etkinliklere çağrılan yazar, bilim insanı ve tv sunucularının çantalarında taşıdıkları, etkinlikten etkinliğe koşturan bir avuç insanın damağını tatlandıran bir şey değildir. Toplumsal ilişkilerin var ettiği, var etmeye devam ettiği, geliştirdiği ya da yozlaştırdığı, hiçbir biçimde bizim dışımızda belirlenmeyen bir kurumdur. Bu olguyu gözardı ederseniz bırakın Türkçeyi zenginleştirmeyi, dili tarihselliği dışında, eksik betimleyerek gelişmesine engel bile oluşturabilirsiniz. Üstelik bunun eğitim adına, bilimsellik savlarıyla yaparsınız ki, şimdiye dek çok güzel becerdiniz.

Sözü daha uzatmadan Kurultayda sunulan bildirilerden birkaçına şöyle bir göz atalım. Hulki Aktunç "Dil ve Tüy" başlığıyla sunduğu bildirisinde şöyle diyor: *"ATV'nin Siyaset Meydanı'nda 'Türkçe' vardı (12 Şubat). Var mıydı? Kuşkuluyum doğrusu. Her zaman söylenen şeyler yinelendi. Yabancı sözcükler dilimizi istila etti, doğru düzgün konuşamıyoruz, yeni spikerler işi bozdu iyice, argoydu, küfürdü gırla gidiyor."* Argoydu, küfürdü gırla gidiyor... Sayın yazarın bir de Papirus dergisinin 27. sayısında (Mayıs 1999) söylediklerine bakalım: *"Argo, dilin gizli örgütüdür, demiştim. Argo şifredir. Küfür diliyle, kaba dille hep karıştırılır. Ancak, argo da onlara karışır ve bulaşkandır. Argoyu kirlenme sayamayız; aksine, dile yepyeni ve zaman zaman kestane fişeği gibi olanaklar sunan bir kaynak olarak görmeliyiz. Kendini sürekli yenileyen, 'kara dil' kaynağı."* Hulki Aktunç, "argo" ile ilgili düşüncelerinde bence son derece tutarlı.Bu iki alıntıda söylediklerini bütünleştirirseniz şunu demek istiyor. *Argo, dile yeni olanaklar sunar, fakat tv spikerlerinin ağzında küfre dönüşüyor...* Aktunç, Siyaset Meydanı'nda da tv spikerlerini suçlamış olabilir, o tartışmayı izlemedim. *Spiker* sözcüğünün önüne *yeni* sözcüğünü koyarak dikkati elden bırakmıyor. Böylece spikeri "yeni" sözcüğüyle biraz kurum dışına çekerek orada paylamayı uygun buluyor. *Yeni spikerler* tv ve radyo gibi kocaman, kök salmış kurumları bozuk Türkçeleriyle ikna edip kendilerini nasıl işe kabul ettiriyorlar! Bu sorunun yanıtını Reklamcılar Derneği başkanı ve Reklam Yazarları Derneği Onur Kurulu üyesi Hulki Aktunç bakın sözünün devamında nasıl veriyor: *"Dünyanın her düzeninde şu ya da bu biçimde yer alan ticari iletişimcilerin yalnız dille ilgili değil, her anlamda büyük sorumlulukları var."* Ardından da 1970'lerde Ferit Edgü, Ege Ernart'ın reklamlarda arı Türkçeyi, güzel Türkçeyi başlatması falan...

Hulki Aktunç yazar, reklamcı ve argo sözlükçüsü olarak dille ilgili düşüncelerini söylüyor. Daha doğrusu düşüncelerini söylemiyor, biz düşüncelerini okumaya çalışıyoruz. Her üçü olarak varlığını sürdürebilmenin, geliştirebilmenin örtülü dili ortaya çıkıyor. Dilin biçimini bu içeriğin yaptığını somut bir örnek olarak önümüze koyuyor. İşte Türkçeyi Zenginleştirme birçoğunda bu örtülü içeriği okumak, bildiri özeti dışında bir şey okumayı da gerektirmeyebiliyor.

Şimdi ülkemizdeki dilcilerin dille ilgili yakınmalarının önemli bir yanını oluşturan "dil yanlışları"na gelelim. Gel ki Kurultayda Feyza Hepçilingirler varken bize düşmezdi ama son zamanlarda dikkatini daha çok politikacıların yanlışlarına yönelttiği için kimi şeyler gözünden kaçmış olabilir. Üstelik ona göre burada daha dolaylı bir "kurultay ilişkisi" yaşadığımdan bu görevi geçici olarak üstüme alıyorum.

"DİLİN ZENGİNLEŞMESİNİ KİM YAPACAK?

Türkçenin zenginleşmesi dendiğinde bunu kim yapacak sorusu da ortaya çıkıyor. Elbette dilin yetersizliğini hissetmiş olanlar. Bu cevap yeni sorular

sorduruyor. Dil ihtiyaçtan doğduğuna göre ve o dil konuşan herkes tarafından kullanıldığına göre, dilin zenginleşmesi herkesin görevi olmalı. Zaten ihtiyaç kendi özel sözcüklerini de yarattığı için önce jargonlar sonra da argolar dili kendilerince zenginleştiriyor. Herkesin söz konusu olduğu bir yaratma işleminde, klasik dilin öğretilmesi önem kazanıyor.

Dilin zenginleşmesinde bu genel ihtiyacın dışında asıl görev, sanatçıların ve başka dillerin sanatçılarını Türkçeye aktaran çevirmenlerin." (Prof. Dr. İnci Enginün)

Öncelikle şunu belirtelim ki yukarıdaki metin Kurultayda dağıtılan, bildiri sahiplerinin kaleme aldıkları "Bildiri Özetleri" kitapçığında yer almaktadır. Özetin giriş kısmı hiçbir değişikliğe uğratılmadan buraya alınmıştır.

"Dilin Zenginleşmesini Kim Yapacak?" *Zenginleşme... yap-* anlatımıyla dilimiz yalnızca yeni bir birleşik eylem kazanmıyor, *yap-* yardımcı eylemi de işlev genişlemesine uğruyor! *Duraklama yapmak, okuma yapmak...* kullanımlarındaki *yap-* yardımcı eyleminin gereksizliği çokça dile getirildi. Fakat bu yardımcı eylemin yukarıdaki gibi kullanımı, Türkçeyi öğrenmeye çalışan bir yabancının bile zor yapabileceği bir yanlış. Denmek istenen, *dili kim zenginleştirecek?*

Birinci tümcede aynı yanlış yinelenmiş. İzleyen tümcede ise bir mantık yanlışlığı olsa gerek. *Dilin yetersizliği* derken herhalde *dilin yeterince işlenmemiş olması* kastediliyor. Türkçe yetersizse niye bu dili kullanmakta diretelim! *Sorular sorduruyor* demekte de dil beğenisini rahatsız eden bir yineleme yok mu? *Sorular akla getiriyor* ya da daha doğrudanı *sorular doğuruyor* biçiminde tümce bitirilemez mi! Sayın profesör, bu metinde bir tane doğru tümce kuramamış, kaldığımız yerden devam edin, diğer anlatım yanlışlarını da siz bulun.

Zenginleştirme... zenginleştirme diye giden bu "bildiri"lerle mi Türkçe zenginleşecek. Olsa olsa bilimin egemen olduğu eğitimde böyle bir metin kürsüden profesör düşürür.

Başka bir kurultaycı Özdemir İnce, "Dildeki kirlenme üzerinde durulacak." diyerek bildirisini tek tümceyle özetlemiş. Konuşmaya başlayınca bu "özet"in bu tip etkinlikler düzenleme meraklı olanlara bir tavır olduğu izlenimini edindim. Bu kurultayların hiçbir yararı olduğuna inanmadığını söyledi. Kısa bir süre önce düzenleyicilerinden birinin TRT olduğu benzer bir etkinliğe katılmış, orada ortak bildirilerden bir kitap hazırlanmış fakat TRT spikerlerinin bu kitaptan haberi bile olmamış. Olsaymış aynı yanlışları yapmazlarmış. Buraya gelmeyi kabul etmesinin nedeni bunu söylemekmiş. Buraya kadarıyla Özdemir İnce'ye katılabiliriz. Fakat gençleri, genç spikerleri suçlaması yok mu... Hulki Aktunç gibi o da tv'nın karşısına geçip küplere binmenin ya da öyle görünmenin Türkçeyi düzeltmede bir yararı olduğunu sanıyor. Betimleyip betimleyip durdukları bir olguyla sorunun kaynağını örttüklerinin gerçekten de ayrımında değiller mi?

Adnan Binyazar'ın "Yaratıcı Dil" başlığıyla sunduğu bildirisi, Kurultayın tek özgün bildirisiydi. Sanatçı yaratıcılığını Dil devrimiyle çerçeveleme çabası güdülmüş olsa da bir kısmını buraya almaya değer: *"Dil toplumsal bir emeğin ürünüdür. Dilin gerçek yaratıcısı olan halk, onu ancak bir anlaşma aracı olarak kullanabilir. Oysa yazar açısından dil, duygu ve düşünce yaratmanın amacıdır. Dil devrimi politik bir eylem olarak başlamıştır. Onu düşünce ve duygu devrimi yaratacak bağlamda geliştiren yazarlar, özellikle, gerçek dil yaratıcısı ozanlardır. Çevremizdeki sınırsız dil kirlenmesine karşın, ozanların, yazarların, çevirmenlerin ve felsefecilerin dilindeki o olağanüstü arılık, bu yaratıcı çabanın ürünüdür."*

Sonuç Bildirisi

Talat Sait Halman yöneticisi olduğu, eski ve yeni Türk Dil Kurumlarından tartışmacıların bir araya getirildiği beşinci oturumda oradakilere (Sumru Özsoy, Sevgi Özel - Ahmet Bican Ercilasun, İsmail Parlatır) İngilizcenin dört yüz bin sözcüğü olduğunu anımsattı. Yılda on bin kadar sözcüğün de buna eklenerek Türkçeyle arasını gittikçe açtığını ekledi. Türkçe bu gelişmeye nasıl yetişebilirdi. Ne eski ne de yeni kurum yanlıları bir yanıt veremediler. Çünkü böyle bir soru zaten saçmaydı. Ancak dilin nicel varlığını her türlü içeriğinden ayrı tutan böyle bir soru, Kurultayın Türkçeyi zenginleştirme mantığını sergilemesi açısından yanıtını kendi içinde taşımasıyla ilgiye değerdi. Türkçenin türetme olanaklarının genişliğine karşın sizler şimdiye değin ne yaptınız, demeye getiriyordu Halman. Bilindiği gibi imparatorluk dilinden ulus diline evrilirken Türkçenin sınırsız türetme olanağı çok işe yaradı. Görün ki bizim dilcilerimiz hâlâ bu olanağın günümüzde niçin fazla işe yaramadığını anlamış değiller. O zaman dinsel ağırlıklı bir kültürün kavramlarını dinsel çağrışımlarından arındırarak yeni sözcüklere dökmek söz konusuydu. Şimdiyse durum çok daha farklı, pazar ilişkilerini sağlayıcı işlevi dilin içeriğini ve dolayısıyla da biçimini belirliyor. En kısa yoldan en kârlı ilişkiyi üreticiyle tüketici arasında sağlayabilecek dil, günümüze egemen oluyor. İngilizcenin bu anlamdaki egemenliği de üretici-tüketici ilişkisine koşut olarak gelişen bir şey. Günümüzün dil sorunlarına 1930'ların mantığıyla yaklaşan Kurultaycıların Türkçenin zenginleştirilmesini hâlâ dil içi bir sorun olarak görmeleri aslında o denli de anlaşılmayacak bir şey değil.

BALKAN TERTİBİ

Bilgesu ERENUS

Bulgaristan izlenimlerimi anlatacağım yazıma başlık yaptığım bu deyimi, basına kapalı ve mesleksel bir tartışmanın tam ortasında öğrendim; her kafadan çıkan ses, aynı anda bir diğer dile çevriliyordu, bulgarca, sırpça, türkçe, romence, iç içe... "Sırayla konuşulamaz mı?" dediğimde, bir Bulgar aydını olan çevirmenimiz, gülümseyerek, "Hayır" dedi, "Biz, bu tür konuşmaya, Balkan Tertibi deriz!"

Balkan Tertibi'nin bir düzensizlik değil de, kendine göre bir düzeni ifade ettiğini böylece anlamış oldum. Aslında bana hiç de yabancı bir durum değil, oyunlarımı romanlarımı bilenler bu tekniği sıkça kullandığımı bilirler, bazılarının da "bunca düzlem iç içe ne gereği var?" türünden eleştirilerini çekerim, ama asla vazgeçmem. TRT'de metin yazarı-prodüktör olarak çalıştığım günlerde bütün prodüktörlerin korkulu rüyası, bir Cemil teknisyenimiz vardı, en ufak bir aksaklıkta hemen herkesi azarlamayı huy edinmişti ve birlikte çalıştığımız bir gün, bana da, "Çok düzensizsin Bilgesu" dedi, "Düzensizlik de bir düzendir Cemil Bey" diye yanıtladım, doğrusu yirmi küsur yaşımdaki bu keşfimden dolayı hâlâ kendimle gurur duyuyorum.

Bulgaristan'daki meslek içi tartışmada düzen arayışım, dil problemi yaşadığımızdan dolayı, hiçbir noktayı kaçırmama isteğimden kaynaklanmış olabilir, itirazla karşılaşınca, ben de hemen herkesle aynı anda konuşmaya başlamıştım ve hayret, sanki bu durumda çevirmene bile ihtiyacımız kalmamıştı, gayet güzel anlaşıyorduk.

Deli Ormanlar'ın kilometrekareler boyunca hüküm sürdüğü bir bölgede düzenlenen üç günlük Barış Festivali'ne ait gözlemlerimi Balkan Tertibi'yle -aynı anda ve iç içe- aktarırsam, yadırganmasın; balkanlılık, ne de olsa, huyumuz-suyumuzda var; aynı anda ve iç içe okumayı sökebilirseniz, bu biçem size de akıllı uslu bir gezi yazısına oranla çok daha ilginç gelebilir.

Antibiyotik Fabrikası Çalışanlarının Dinlenme Tesisi

Sofya'da uçaktan inerek, altı saat süren bir otobüs yolculuğundan sonra, Festival'in yapılacağı kent olan Razgard yakınlarındaki, antibiyotik fabrikası çalışanlarının dinlenme tesislerine getirildiğimizde, bana gösterilen 101 numaralı odaya yerleşirken, alışkanlıklarından kopamayan bir burjuva kadınından beterdim, sürekli kendimle vıdı vıdı ediyordum.

"Hay allahım şu mobilyaların hantallığına bak! Renk duygusunu ne zaman yitirdi bunlar, üstelik bir de kır kökenli olacaklar? Neden bu yataklar sanki tren gibi uzunlamasına konmuş? İyi ki kırmızı yemenimi getirmişim, masaya yayarsam, bu renksiz odayı biraz canlandırabilir..." Bize kapıyı açan görevli kadın amma da surat asıyordu, e tabii, gecenin ikibuçuğu, uykudan kalkmış. Keşke Sofya'dan Razgard'a gündüz yol alabilseydik. Aslında bir yarım saat, otobüs camından çevreyi görebildim, bindiğimiz otobüsten başlayarak, her şey sanki 1945'lerde donmuştu, ikinci savaş filmleri için geçtiğimiz alanlar hâlâ doğal bir mekan oluşturabilir! Havlular ne kadar eski, renkleri öylesine atmış ki, kullanma isteği vermiyor. Çarşaflara küçük yamalar yapılmış ama, neyse ki temiz. Sıcak su da yok galiba! Yarın belli ki banyo yapılamayacak."

Benim bu türden söylenmemi engelleyecek, sosyalist estetiğe dair en ufak bir belirti bulmak gerçekten de güç; hava kararmadan önce yol boyu görebildiğim tek renk, üzerinde, coca cola yazılı şemsiyelerdi, lanet olsun! Sosyalist estetik, farklı döşenebilmeye elverişli bir mekanda, yatakları uzunlamasına tren gibi dizmek olamaz sanırım?

Yarın festivalde görüp izlediklerimden sonra bu vıdı vıdılarımdan utanmayı öylesine istiyorum ki...

Dimitar Dimitarov

Festival Komitesi Başkanı, Dimitar Dimitarov, bizi Sofya Havaalanı'ndan bizzat kendisi aldı ve Razgard'a kadar eşlik etti; oyun yazarı ve yönetmenmiş; zeki, doğal, esprili birine benziyor. Altı saat boyunca, şarkı-türkü bir avaza süren -Azmi Bozkurt'la Servet'in sesi hâlâ kulaklarımda; bir de, onları "ben söylerim ha!" diyerek provoke eden, Yılmaz'ın sesi; bir de, otantik türküleriyle, Hüseyin Bey- sıkça telefon etme ve tuvalete gitme türünden isteklerle kesilen yolculuğumuzda Dimitar Dimitarov hiçbir yılgınlık belirtisi göstermedi. İnsanda, ilk görüşte, dost, arkadaş duygusu uyandırıyor, sanırım ilk karşılaşıyor olmamıza karşın, havaalanında bu yüzden onu öptüm ve daha başka nedenlerim de var.

Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanan *Arka Bahçe* adlı oyunumun, eylül ayında, alternatif bir tiyatro festivaline katılacağı, daha yazın başında konuşuluyordu. Festivalin, artık kanıksadığım Avrupa kentleri yerine, Bulgaristan'da gerçekleşiyor

olması, benim için farklı bir merak ve sevinçti, yaz başından başlayarak, heyecanım hiç eksilmeden, bekliyordum, oyunumun katılacağı sanatsal etkinlik bir yana, Bulgaristan'ın ardarda yaşadığı toplumsal deneylerin sonuçlarını kendi gözlerimle görebilmek fırsatını bulacaktım.

Eylül, *Arka Bahçe*'nin Bulgaristan'a gönderilmeyeceği haberiyle geldi; DSP'li bakan, Devlet Tiyatroları'nın yurtdışına gidecek iki oyununa ambargo koymuştu, ikinci oyunsa, iki yıldır, İstanbul Devlet Tiyatrosu'ndan oynanan, *Bir Casusa Ağıt*'tı.

DSP'nin, amblemindeki sola karşın, ortaklarını aratır icraatlarına şaşırmıyordum, bu yüzden fazla bir burukluk yaşadım diyemem, ne var ki, bu cüretli icraatın duyulmasını istiyordum, kitle iletişimsizliğin adı medya olduktan sonra, bunu nasıl yapabileceğim konusunda da pek bir fikrim yoktu.

Eylül'ün onikisinde, küçük bir gazete haberi, *Arka Bahçe*'nin Bulgaristan'a gideceğini yazıyordu, eski ve denetlenmemiş bir haber diye düşündüm, ama rejisör İskender Altın'ı aramadan da edemedim. "Evet, Bilgesu" dedi, "çok ani oldu, dekoru tırla yola çıkardık, biz de, vize vs. koşturup duruyoruz, bu yüzden seni de haberleyemedim" İskender'in arıyamama nedenleri arasında sanırım en önemlisi de, turne kadrosunda, Devlet Tiyatrosu'nun, yazara yolluk ve harcırah vermek istemiyişiydi, bu konuda bana ne diyeceğini bilememiş olabilir.

Kendi olanaklarımı zorlayarak oyunumun peşine düşme kararı aldım, vize sorunum yoktu -daha doğrusu yok sanıyordum, var olduğunu daha sonra anlatacağım- uçakta yer bulunmuştu, İskender, festival başkanıyla konuştuğunu, komitenin gelişimden dolayı sevinç duyduğunu anlatarak beni daha da rahatlattı, bir yandan hazırlanırken, bir yandan da Bulgaristan'la ilgili okumaya çalışıyordum, başa çıkamayacağımı anlayınca, bilgileri, bakkal fotokopisiyle yanıma aldım, ne olur ne olmaz diye üç saat öncesinden Yeşilköy'e gidip, kendimi Türk Hava Yolları'na teslim ettim. Bulgaristan'a salı ve perşembe, haftada iki uçak olduğu için, *Arka Bahçe* kadrosu da, İstanbul bağlantısıyla uçacaklardı, böylece aynı uçakta buluşmuş olduk.

Uçakta, İskender'den ayrıca Dmitar Dimitarov'un *Arka Bahçe*'yi ülkesinde sahneye çıkarabilmek için, aslanlar gibi savaş vermiş olduğunu öğrendim; hemen her gün üst üste çektiği fakslarla, bu oyunu kendilerinin seçtiklerini ve kendileri için çok önemli olduğunu belirtmiş. *Arka Bahçe*'nin, festivale son anda katılıyor oluşu, belli ki, bu fakslarla, Lemi Bilgin yönetimdeki Devlet Tiyatroları'nın, bakanlık karşısındaki kişilikli tutumundan kaynaklanıyordu.

Dimitar Dimitarov'a ilk karşılaşıyor olmamıza karşın, duyduğum yakınlıkla ilgili son bir gerekçe daha; iyice kazıttırdığı saçları, sevecen gözleri ve ne zaman ciddi ne zaman şaka yapıyor oluşuna dair şaşırtmacalarıyla, oğlum Ali'ye benziyordu.

Dubodru ve Bürokrasi Hazretleri

Dubodru, bulgarca "iyi geceler" dilemek için kullanılan bir sözcük, öğrencilerinin festivaldeki gösterisi için, bizimle aynı otobüsle Razgard'a gelen Sofya Tiyatro Okulu profesörü Anastasia'dan öğrendik, ama Servet'ten başkamız netlikle telaffuz edemiyorduk. Servet Pandur'un genleri şahlanmış durumda, hiç bilmediği bulgarcayı çok iyi telaffuz edişi başka türlü açıklanamaz, meğer dedeleri yüz yıl önce, bu topraklardan göçmüş Türkiye'ye.

Bulgarca bir nezaket sözcüğünü unutmamak için tekrarlarken, bir türlü uyuyamıyorum, sanırım Bulgaristan'da oluşuma hâlâ inanmaz bir halim var, yoksa kafamı bürokrasi hazretlerine neden takayım ki! "Razgard" diyorum kendi kendime, bizim Avrupa'daki topraklarımıza çok daha yakın, neden uçakla geldik sanki?

Yazardan başka, oyunun çevre düzenini gerçekleştiren sevgili Cem Köroğlu -kurum dışı gerekçesiyle- teknik ekipten, birkaç kişi daha devre dışı bırakılmıştı; üç kişilik *Arka Bahçe*, Avrupa-Amerika popçularının turneleri benzeri dev bir kadroyla uçuyordu, sahne amiri, terzi, berberle birlikte tam yirmidört kişi... Üç noktanın bir itiraz belirtisi olduğu sanılmasın, oyuna emeği geçenlerin elbette hepsi gitmeliydi, uluslararası festivaller, tiyatro dünyasının bütün insanları için, bir deney bölüşümü değilse nedir, oyuna turnedeki katkıları bir yana, kendi branşları açısından gözlem yapmaları içinde kaçırılmaz bir fırsat. Benim söylemek istediğim, doğru düzgün bir otobüs kiralanarak, hem masraftan hem zamandan tasarruf edilebilirdi. Bu durum yalnız devletin tiyatrosuna has bir durum değil; bürokrasi hazretlerinin en genel ve evrensel özelliği, bir eliyle sıkıp diğer eliyle har vurup harman savurması...

"Dubodru, uyu uyu hadi" diyorum kendime, "bürokrasiye sen kurtaracak değilsin", uyu! Uyuyacağım ama, bu kez de Bulgaristan'la ilgili ne biliyorum sorusu dolanıyor kafamda. Uçakta, *Meydan Laurusse*'un bakkal fotokopisinden okuyabildiklerim arasında en fazla dikkatimi çekenler, herhangi bir coğrafya ders kitabında da kolaylıkla bulunabilecek cinstendi: Bulgaria, bir Balkan yarımadası ülkesi, ansiklopedi, resmi ad olarak Bulgar Halk Cumhuriyeti diye belirlemiş ama, serbest pazar koşullarında bu adın artık kullanılmadığından eminim. Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türki-

ye'nin Avrupa'daki parçası arasında yer alıyor, yüzölçümü 110 927 kilometrekare, nüfusu ise, İstanbul'un nüfusundan çok daha az. Başkent Sofya dışında, nüfusu bir milyonu aşan şehir sayısı hemen hemen yok. Coğrafi açıdan, Tuna Bulgaristan'ı, Balkan Bulgaristan'ı olmak üzere ikiye ayrılıyor.

Bugünkü Bulgaristan topraklarında M.Ö. Traklar oturuyormuş -kalıntı mezarlarını görme imkanı bulacaktım, bunu henüz bilmiyorum- daha sonra bölgeye Romalılar egemen olmuş. M.S. 489 yıllarında, Karadeniz'in kuzeyinden Bulgar Türkleri'nin gelişiyle Bulgar tarihi başlamış oluyor. Birinci ve ikinci Bulgar krallıkları... Bulgar isyanları... Benim için asıl önemli olan, 1970'ten sonra olanlar ve hele doksanlar... Uzun süren Osmanlı egemenliğinden sonra, komünist parti yönetiminde komünist bir ülkeden, serbest pazar ekonomisine geçiş... Aydın kulüplerinin bu geçişteki rolünü düşünmek bile ürpertici! Bunları düşünmek için daha önümde çok zaman var, artık gerçekten de uyumam gerek, dubodru, hadi!

Uyuyacağım ama, kime oynayacağız sorusu hâlâ çözümlenmiş değil; eskinin komünistleri, yeninin serbest pazarcıları, anti-Amerikan bir oyuna nasıl tepki verecekler? Festival Başkanı Dimitar, "Bu oyunu önemsiyoruz", Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Lemi Bilgin, "Size bu dönemin en önemli oyununu yollayacağım" derken yanılıyorlar mıydı acaba?

Çocuk Parkındaki Açılış

Barış Festivali, Prof. Anasataisa'nın öğrencileriyle saat 11.00'de başlamıştı ama, resmi açılış akşam üstüne doğru, tiyatronun yanıbaşındaki çocuk parkında gerçekleşecek; bu resmi açılışın provalarını izlerken pek iyi esintiler almadığım için, parkın bir köşesinde, resim yapmayı deniyorum. Dimitar takım elbiselerini kuşanmış, İskender her zamanki blue jean ve montuyla, Burgaz'dan gelen Türk konsolosunun yanında protokoldalar.

İskender Altın, şeytan tüyü var denir ya hani, öylelerinden, dil sorununa aldırdığı bile yok, insanlarla çok sıcak ilişkiler kurabiliyor. Bizim ekibin onu seviyor ve güveniyor olmasını da gözlemleyişim sevindiriciydi. Bu güven ve sevgi, arada bir, "Ben burada yalnızca yönetmen değil, aynı zamanda yasalara göre, Devlet Tiyatroları genel müdürünü de temsil ediyorum" türünden çıkışlar yapmasına engel değil. Festival boyunca, çeşitli zamanlarda, yüzünü yakaladığımda, başarısının tadını çıkarmayı bilen biriyle karşılaştım, ben öyle değilim, kendime rahat vermemenin binbir yolunu denerim, umarım İskender Altın hep böyle kalır, hak edilen bir başarının tadı çıkarılmalı, ukalılığın anlamı yok!

Beni resim yapmaya iten, açılış provasında sürekli tekrarlanan "Newyork Newyork" şarkısı olabilir, bir de silindir şapkaları ve fraklarıyla aynı müzik eşliğinde dans eden eli bastonlu, brodway kılıklı kızlar! İlginç, ne zaman canım sıkılsa artık resim yapar oldum, bir çeşit terapi yerine geçiyor. Şu an, bir de arkadaşım var, resim meraklısı küçük bir Bulgar kızı, benim onu anlamadığımı bildiği halde, durmadan bana bir şeyler anlatıyor. Ben de yanıt olarak onun resmini yapmayı deneyeceğim.

Resmi açılışın, protokol konuşmalarının ardından, hüzünlü maskeler arkasına sakladıkları yüzleriyle, genç kız ve oğlanlar bir oyun çıkarmaya başladılar, çocuk parkının renkli plastik aletleri, onların kıpırtısız ve yaka mikrofonlu oyunlarına boş yere masalsı bir mekan oluşturuyor. Sabahleyin, Prof. Anastasia'nın öğrencileri de maskelerle oynamışlardı; onların maske kullanımı beni heyecanlandırdığı halde, bunda aynı tadı bulamıyorum. Sofya Tiyatro Okulu öğrencileri, bedenlerinden bir karmaşa yaratarak, ifadesiz maskeleri, en umulmadık yerlerine takıp, insan psikolojisinin türlü hallerini yansıtmayı başarmışlardı, bedenlerini bozdukça, maskeler anlatım gücü kazanıyordu, devinişleri enerji doluydu, sözcük parçalarından oluşan seslenişleri, insan olmanın ne kadar hüzünlü, ne kadar komik olduğunu çok iyi yansıtıyordu. Yakalayabildiğim sözcük parçalarından biri de türkçeydi; Aman be!

İskender de söz verdi, Prof. Anastasia'nın öğrencilerini Türkiye'ye getirtmek gerek, Bilkent'le konuşacak. Buradakiler, Türkiye'nin olanaklarını çok önemsiyorlar, yoksulluğumuzun üstünü örten ışıltı hemen hepsinin gözlerini kamaştırmakta, bu ışıltıdan, birtakım ithal salatıklar yararlanacağına, keşke, Balkan ülkelerinin sanatçıları yararlanabilse! Aman be, şu an, az önce provalarda izlediğim silindir şapkalı, brodway kılıklı kızların sesi duyulmayı başladı; Newyork, Newyork!

Bu resmi açılışın esintisi bunca amerikancıysa, bizim oyun *Arka Bahçe* onca anti-amerikan haliyle nasıl karşılanacak burda, bu sorunun yanıtını bulmak gitgide güçleşiyor benim için.

Koca Balkan ve Deli Ormanlar'ın Demir Babası

Festivalin resmi açılışını resim yaparak izlerken, şu saate kadar yaşadığımız yoğunluğu anımsamayı yeğliyorum. Sabahleyin, saat onda, antibiyotik çalışanlarının dinlenme tesisinden alındık; -şoförümüzün adı çok güzel, Sevdalin; Bulgar Türklerinden, soydaşımız- tiyatro binasının önünde, sekreter Svetlana'nın da bize katılımıyla, kahvaltı için, bir pasaj içinde, soydaşlarımızın çalıştırdığı bir café'ye götürüldük. Bulgar-Türk, Deli Ormanlar'ın sakinleri, serbest pazara geçişe karşın, hiz-

met etmekten hoşlanmıyorlar, belki biraz değişeceklerdir ama, bir Fransız garsonu olmaya hiç mi hiç niyetleri ve yetenekleri yok. Servis açığını, farklı saç biçimi ve giyimiyle güleç yüzlü Svetlena kapatmaya çalışıyordu. Razgard Tiyatrosu'nun sekreterlerinden ve aynı tiyatronun önemli bir aktörüyle evli.

Dünya ne kadar küçük! Bunu daha sonra öğreneceğim; tiyatronun diğer sekreteri, yakasında "kumandan" yazan Boriyana'nın kocası Peter, meğer Aziz Nesin Çocuk Vakfı'nda yönetici imiş. Boriyana, bürokratik engeller yüzünden Peter'in yanına gidemiyor ama, Aziz Nesin'i benim de kışkırtmalarım sonucu Bulgar sanatçılara anlatırken yorgun yüzü birden canlanıveriyordu; Nesin efsanesini tiyatronun küçük kahvesinde ve bulgarca dinlemek bilemezsiniz ne hoştu, böylesi bir aydının soyundan geldiğim için pek gururlandım.

Kahvaltıdan sonra, biraz dolar bozdurduğumuzda birden kendimizi leva zengini buluverdik; zavallı leva, bizim paramızdan beterdi, hele üzerinde sıfırı bol olanlar bir kahveye zar zor yetebiliyordu, yeni görünümlü, gümüş kuşaklı sıfırı tek haneli paraların ise alım gücü yüksekti, çantalarımızın ayrı yerine koyduk.

Tiyatro binası sade görünümlü, eski ama kucaklayıcı... Hemen biraz ileride, yeni bir tiyatro binası inşaa edilmiş, yakında oraya geçecekler. Tuvaletinde kiltil kalmama karşın, ben eski binayı tercih ettiğimi söylemeliyim. Alaturka, kuburuna kötü renkte çimentolar sürülmüş tuvaletlerin eskimiş kilitleri, buyruk tanımıyordu, ışıkçımız Osman tak taklarımı duymasa, kimbilir orada daha ne kadar beklerdim?

Son anda katıldığım gruba, hava alanında da sorun çıkarmayı başarmıştım. Yeşil pasaportumla İngiltere dışında Avrupa'nın her yerinde vizesiz dolaşmaya alışkın olduğum için, Bulgaristan'a girerken, kendimden çok emindim. Meğer, ikili anlaşma gereği, Türkiye ve Bulgaristan bu türden diplomatik pasaportlara -bunların kimlerin ellerinde olduğunu yakın tarihimizde utançla öğrenmiş bulunuyoruz- sıkı bir denetim getirilmiş. Bulgar havaalanı yetkilileri vizesiz halimle beni aynı uçağa koyup pekala da yollayabilirlerdi. Devlet Tiyatrosu'nu karşılamaya gelmiş, konsolos yardımcısı ve ardından da, genç konsolosumuzun, bizzat gelerek devreye girişiyle, Bulgaristan'a girebildim, umarım, tuvalette kilitli kalmam sondur, daha fazla sorun yaratmam!

Sofya Tiyatro Okulu'nun gösterisinden sonra, lunaparklı bir ticaret fuarının içindeki bir lokantada, çevirmenimiz, Kazım Bey'le birlikte yemek yedikten sonra, otobüsümüze binerek bizim için düzenlenmiş bir gezi programı dolayısıyla yola koyulduk. İlk durağımız İsperik belediye başkanının makamı; başkan, lacivert giysileriyle dış kapıda karşılıyor bizi. Kasabanın özelliği ise, yarı yarıya Bulgar ve Türklerden oluşuyor olması. Başkan, iki halkın kardeşliğinden söz ediyor, "Bazı partiler bizi bölmek istese de halklar buna yatkın değil", diyor. Odasında makam masasına oturmamaya özen göstererek, uzunca bir konuşma yaptı; bütün bu bölgenin bin yıl önce delicesine orman olduğunu söyledi, yerleşme alanını Razgard'da kışlası olan Osmanlılar açmış; "Altın mı, toprak mı" diye sorulmuş yeniçerilere, onlar da "toprak" demişler ve Deli Ormanlar'ın bir bölümü kesilip biçilerek, İsperik kurulmuş, "doğrusu keçi soyundanızdır, ormanlara zarar vermede üstümüze yoktur", grupça bu söylenti önümüze bakmamamıza yetti de arttı.

Başkan, bir yandan, pazar ekonomisi doğrultusunda, "Bazı fabrikalar hâlâ devlete ait, özelleştirmeye çalışıyoruz" derken, sözlerini, bir atasözüyle destekliyordu, "En kötü mülk sahibi devlettir." Sanırım Garboçov türü yeni atalara ait bir söz; bir yandan da, işsizliğin korkunç boyutlara vardığından yakınıyor, ondört bin nüfuslu beldede beş bin kişi işsiz. Belediye binasından çıktıktan sonra, işsizliğin nedeni benmişim gibi, uzun süre sokakta gördüğüm Türk ya da Bulgar insanların yüzüne bakamadım; başkanın övünçle anlattıkları ise şunlar; "Parasızız ama, sanata önem veriyoruz, ekmek yemesek de olur ama, okumaya meraklıyız, sürekli edebiyat dernekleri kuruluyor, köylerimizde şiir okuma günleri düzenleniyor. İnsanlarımız çalışkan ve güzel!"

Başkan bir de "'Deli Ormanlılar ineğini satar bir uydu alır' diye bir söz yaygındır bizim buralarda" dedi, beş yıldır bizdeki televizyon kanallarını izliyorlarmış, buna karşın hâlâ okuma, edebiyat, şiir, sanat türünden erdemler peşinde olduklarına göre, mayaları sağlam demektir, yeterince bozamamışız! Ben gene de, tarihsel görevimi yerine getirip, başkana, Deli Ormanlılar'ın, ineklerini satmalarından yana olmadığımı belirttim, uydularını bir an önce ellerinden çıkarıp satsalar daha da seviniriz!

İsperik'in çok güzel bir tiyatrosu var, önünde resimler çektirdik, sahnesinde Azmi Bozkurt'la şarkılar söylettik; *Arka Bahçe*'yi burada da oynatmayı düşünüyorlarmış ama, parasızlık! Tiyatronun hemen karşısındaki masaları sokağa taşmış bir kahvede oturup susuzluğumuzu giderdik. Hemen hepimiz, soluduğumuz havanın, bütün gerginliklerimizi yatıştırdığını konuşuyorduk, telaşsız ve doğal bir yerleşim bölgesinde, itişsiz ve kakışsız yaşamaya talip olanlar vardı aramızda, grubun en genci, suflöz ve hanımefendinin ölümünden sonra bir an onun yerini alan, tiyatro öğrencisi Sema, sürekli yineliyor-

du: "Burada yaşayabilirim, bunu hissediyorum, evet!"

Kazım Bey bizim bu türden heyecanımızı doğal buluyor, şu sözlerle karşılıyordu; Bizde yeşillik çok! Koca Balkan! Kazım Bey, yaşadığı vatana hayran, yirmi sekiz yıllık aktörlük yaşamından sonra, emekliye sürülmüş, bir turizm şirketinde ek işler yaparak hayatını sürdürüyor ama, gönlü sahnede hâlâ. Bulgar lirizminin etkisiyle, güzel şiirler, maniler okuyor bize, mecazlar kullanıyor sıklıkla, ikide-bir özür dileyişi bizi sıkmak korkusuyla, asla diyoruz, devam ediyor. Kazım Bey'in, bir yanıyla Bulgar lirizmi, bir yanıyla Namık Kemal, Nazım Hikmet, Aziz Nesin'den beslenen sanatçı kişiliği, bize sunduğu kahveleri bile farklı bir tanıma taşıyor; "Kahve, sahra kumları kadar sıcak, bir İspanyol kadınının gözü gibi kara, aile hayatı gibi acı ve ihanet gibi tatlı olmalıdır." Kazım Bey'in, sözcüklerin herbirini ayrı ayrı seve okşaya telaffuz ederken, gerekirse tekrar ve tekrar yineliyişini duymanızı isterdim.

İsperik müze müdirise Borana Mateva'nın da otobüsümüze katılmasıyla, Deli Ormanlar'ın ilk sakinleri, Trakların mezarlarına götürüldük, milattan önce 3-4 asırlara yani. Yöneticilerin ahiret hazırlığı daha o zamandan belliymiş, ilahlaşmak için, ölü bedenlerini, canlı atlarla, karı ve kızlarla, buralara kapattırıyorlarmış. Grupça, çağdaş bir duygu olduğunu konuşuyorduk, en sıradan insanlarda bile, bu duygu bastırıldığı yerden cılk yumurta gibi çıkıveriyor: Benden sonrası tufan!

Arka Bahçe ekibiyle, o gün daha da kaynaştığımızı hissettim, festivalin sonlarına doğru ise birbirimizi daha iyi tanıdık, hepsinin anısını sımsıcak içimde saklayacağım. Işıkçımız Osman'ın, Kazım Bey'e kahve paralarını ödetmeme ısrarını önemsiyorum. Bu arada benim içimdeki burjuva da çoktan çekip gitti, sanki yoksul bir yakınımın yanındayım, en ufak isteğimi bile gizleyerek, karşılayamadığı takdirde onu mahcup etmemeye çalışıyorum, bu topraklarda saflık var, naiflik var, hâlâ bozulmamışlık var, sanat var, kültür var, daha ne isterim?

Deli Ormanlar'ın derinliklerinde gözlerim dinlendi, doğrusu adını hak ediyor, çılgınlığı tartışmasız bir orman; küçük otobüsümüzü içine alıp yutuverdi, nereye bakacağımı şaşırdım, renklerin görkeminde tek gördüğüm ise, doğanın bizi umursamadığıydı, kendi başına var ve kendi başına yaşıyor. Türklere düzenlenen gezi programında bu çılgın ormanın derinliklerine meğer bir alevi babasının -Demir Baba- türbesini ziyaret için dalmışız; Demir Baba, sağlık sembolü ve her ziyaretçisine gönül rahatlığı verdiğine inanılıyor, türbesine ulaşan yollardaki ağaçlar, türbenin çevresindeki çalı çırpı ve demir pencereler, çar çaput adak dolu; doğrusu bu yaşıma dek çar çaput türünden bir adağım olmamıştı ama, hani ola ki, dedim, Yalçın Küçük, Eşber Yağmurdereli ve içeride yaşlanan gençlerimiz için kağıt mendillerimden birini büküp, türbenin penceresine bağladım, muhalefetin ve iktidarın adalet uygulamasından umudum yok, onları kapatıldıkları o can pazarından, çıkarsa çıkarsa bu gürbüz, bu sağlıklı adam, Demir Baba çıkarır, kimbilir?

Bizimle aynı turistik geziye katılmıştı, kamelya, orkide, açelya türünden bir çiçekle aynı adı taşıyan, genç bir Bulgar tiyatro eleştirmeni hanım, Demir Baba'nın bahçesinde yanıma gelip sordu: "Kadın ve tiyatro yazarı olmak nasıl bir duygu? Kendinizi engellenmiş hissetiniz mi?", "Kadın olduğum için değil ama politik olduğum için zaman zaman engellendim" dedim. Tiyatro kitaplarının okunup okunmadığını merak ediyordu. Yolda Laçin'le epey konuşmuşlar, Türk tiyatrosunu izlemeye çalışıyor, rejisör ve oyun adları sayabiliyor ve *Arka Bahçe*'yi merak ediyormuş.

Razgard'a girerken otübüsün radyosunda, Dimitar festival hakkında demeç veriyordu; Servet, atalarından tevarüs ettirdiği genleriyle Dimitar'ın ne dediğini bize şöyle çevirdi: "Bu Türk gruptan bıktım usandım, ne telefonları, ne tuvalet istekleri bitiyor, bir çekip gitselerdi pek iyi olacak!"

Tiyatronun kapısı önünde karşılaştığımızda, Servet'in çevirisini takım elbiseler içindeki Dimitar'a aktarmadan edemedim, gerçekten telaşlandı, "Ben mi yo, hayır" dedi! Kendisi şaka yapmayı sevdiği halde, şakaya pek alışkın değil sanırım, ya da yalnızca kendi yaptığı şakalardan hoşlanıyor.

Aman be, Newyork Newyork'çular yeşil pistten nihayet ayrıldılar, aynı pistte şu an renkli giysileriyle folklorcular var, onları da izleyemiyorum, çünkü küçük Bulgar arkadaşım resmin bitmesini merak ve sabırla bekliyor. Resmi imzalayıp ona sunarken, bana hâlâ kendi dilinde uzun uzadıya bir şeyler anlatıyordu, anlamıyorum demem hiçbir işe yaramıyordu, resmi arkadaşlarına göstermek için bir koşu sevinçle uzaklaştı.

Biz de birazdan Sırplar'ın oyununu izleyeceğiz. Onların bize yönelik önyargıları bir yana, bizim gruptaki birkaç kişiden de kaynaklanabilir, Sırplar'la aramız biraz limoni, sanatın dili bizi yaklaştırabilecek mi bakalım?

Tiyatronun Altındaki Sahneli Bar

Sema, sahnede Sırplı genç bir oyuncuyla dans ediyor, ortak devinişlerinde, doğu ve balkanlılık egemen ve etkileyici.

Benim ısrarımla, az önce giysi sorumlusu Gönül Hanım da sahneye çıktı; onun dans yeteneğini kadınlı erkekli bütün Sırp sanatçılar bir anda far-

kedivermişlerdi, sahnede Gönül Hanım'ı çevreleyip izlerken, bir yandan da tempo tutup, gönüllendiriyorlar. Gönül Hanım'ın kilosuna karşın dansındaki incelik gerçekten de çarpıcı! Herkesin dans edebileceğini bildiğim halde, kendimi bir kez daha herkesin dışında tutmak zorunda kalıyorum, gerçekten de bu konuda en ufak bir yeteneğim yok.

Sırplı genç oyuncu dansın sonunda büyük bir kibarlıkla Sema'nın elini öptü, ilginç, Sema da onun elini alıp, dudaklarına götürdü. Festival konuklarına bolca sunulan Bulgar votkasının da rehavetiyle, Sema masamıza döndükten sonra bizden onay almak istercesine açıklıyor: "Ne yaptımsa halkların kardeşliği adına yaptım!"

Hiçbir fotoğraf makinası az önce anlattıklarımı layıkıyla gösteremez, bu yüzden yazıyorum, çünkü bu enstantaneye öyle kolayından ulaşılmadı... Karşılıklı önyargıların çözülmesi sanat ortak paydasında bile sancılı olabiliyor. Sırpların kabare türü oyunlarını izledikten sonra, İskender en şövalye haliyle oyun sonrası grubu kutlamayı ihmal etmemişti ama, ben ve diğerleri bunu yapamadık, oyun sonrası yemek yediğimiz lokantaya onların girişini alkışlayarak, bir ölçüde bu boşluğumuzu kapamak istedikse de, pek inandırıcı olmadı.

Oyunu izlerken, birkaç soru notlamıştım. Sırp grupla bu soruları tartışmak istiyordum, bunu en çok da Sırplar'la aynı mekanı paylaştığımız anlarda bizim gruptan ara sıra duyulan, "Milosoviç, Kasap, Hitler" türü sözlerden dolayı istiyordum, oyundan edindiğim izlenimleri, bu seslerin sahipleri de hissedebilmeliydi. Hedef tahtası espirisiyle süren kaberede, sanat, güzellik ve yaratıcılıktan başlayarak, insana ait, hemen her şey hedefe dönüşüyordu ve bu bana yetmişti, ama şu an daha fazlası gerekiyor.

Sorularımız olduğunu söyleyerek, İskender her zamanki sempatik haliyle Sırpların masasından ingilizce bilen ve çok güzel sesli genç bir kadın oyuncuyu kapıp masamıza getirdi. Genç aktrist gelmesine gelmişti ama, tedirgin ve heyecanlıydı, ayrıca, Sırplar'a ait masadakilerin gözleri, bizlerce esir alınan arkadaşlarına dikilmişti ve hiç de dostane değildi. Sırplı aktriste, "Bizler hangi ülkeden olursak olalım ortak bir dilimiz var" dedim, "sanatın dili" bu diye ekledikten sonra oyunlarıyla ilgili izlenimlerimi özetledim, rahatlamıştı. Sonra da sorularıma geçtim, bunları, grubumuzdaki bazı ön yargıları deşmek için soruyordum; "Hedef tahtasının ortasında bütün bir insanlık mi var, yoksa yalnızca Sırplar mı?" Genç aktrist, "Bütün insanlar" diye yanıtladı. "Vuran Nato askeri mi, yoksa bütün militarist güçler mi?" Genç aktristin yanıtı, beklediğimdi; "bütün militarist güçler!"

Masamız rahatlamıştı ama, Sırplar'ın masasındaki huzursuzluk hâlâ sürüyor, hatta daha sonra, oyun yazarı ve yönetmen olduğunu anlayacağımız biri, selamsız sabahsız bize yaklaşarak, kaba bir tavırla, aktristini alıp gitmek istedi. Ben gidebilirsiniz dediğim halde, Sırplı aktrist, biraz daha kalma isteğindeydi, o zaman ben de, ortak dilimiz sanat adına olan sorularımı sormaktan kaçınmadım; "Hedef'in kendisi ve hedefi vuran bir ve aynı mı? İnsan, hem hedef hem de, vuran mı?"

Sırplı aktrist sorularımı olumlu şekilde yanıtlayıp uzaklaşırken mutluydu, gece, tiyatronun sahneli barında yeniden buluşmak dileğini belirtti.

Sahneli barda buluşmamız ortak şarkılar ve dansın etkisiyle çok daha kaynaştırıcı olmuştu; bizim ekipten önyargılarını yüksek ya da alçak sesle savuranları Sırp sanatçıların masasında görmek gerçekten de hoştu.

Sırpların imzalanan bu sanat anlaşmasından sonra kendi dertlerim depreşivermişti yine: "Yarın oyun günü ve ben hâlâ kimlere oynayacağımızı ne türden tepki alacağımızı bilmiyorum!" Deli Ormanlar'da Kazım Bey'e sorduğumda, "Türkler bir yana, gelecek olan Bulgarların yüzde doksanı Türkçe bilir" demişti? İnanılır gibi değil, Bulgarların çoğu lisede yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeyi seçiyorlarmış!

Bizim soydaşlarımız açısından peki? Türk'e ait özlemlerini bu oyunda bulamayacaklar, oyun kişilerinin adları bile Ayşe, Fatma yerine, Sally, Mrs. Krey, Bayan Shelia, kuşkular bastırdıkça bastırıyor, ne olacak bilmiyorum, yarın göreceğiz?

Biz yatmaya giderken, İskender sahneyi ve salonu *Arka Bahçe*'ye dönüştürmek için, teknik ekiple birlikte sabahlamayı düşünüyordu.

Şişmanov'un Söylevi

Oyun sabahı, bir dönem işçi olarak çalıştığı ekmek fabrikasında, şu an mal sahibi olan Şişmanov adlı bir soydaşımızın uzatılmış kahvaltı ziyafetine "brunch- davetli olmamızdan hiç de hoşnut değildim. Fabrikanın satış bölümünde hazırlanan kırmızı örtülü, doğal çiçeklerle süslenmiş, küçük masaları görünce, gözlerim şenlenmişti ama -içimdeki burjuvayı yok etmek kolay değil, arada bir depreşiyor işte- ne hikmetse, tıpkı misafirhanemizdeki yataklar gibi, bu masalar da yan yana tren gibi dizilmişlerdi. Masanın üstü fabrika mamulleriyle doluydu, Şişmanov yalnız ekmek üretmiyor, Osmanlıların Viyana'ya girişini haber veren, ünlü croissant'larından tutun da, çeşitli pastalar... Brunch da içki de mübah sayılabilirdi ve Şişmanov adına uygun cüssesiyle çoktan viskisini yudumlamaya başlamıştı bile, yorgunluk atmak üzere, bizden de katılanlar oldu kendisine. Karısıyla birlikte, terli, mahcup ve görmüş geçirmiş yüzüyle bizi ağırlamaktan

gerçekten de mutluydu. Laçin'le birlikte birkaç küçük armağan verdik. Aklımız oyunda olduğu için pek tadımız yoktu doğrusu, oyunda görüşmek üzere deyip, çarçabuk ayrıldık.

İskender ve teknik ekibimiz sahne ve salonu *Arka Bahçe* için düzenlemişlerdi, kirletmişlerdi demek daha doğru, bir tır dolusu *Arka Bahçe* atığı başarıyla yerli yerine konmuş bulunuyor. Bulgar tiyatrosunun çalışanları, mahzun gözlerle gelip salona bakmaktan kendilerini alamıyorlar, "Bunca pislik oyun sonrası nasıl temizlenecek?" İskender onları yatıştıracağı yerde, daha da körüklüyor: "Artık yeni salonunuza taşınabilirsiniz, ben burasını yeterince mahvettim."

Salonun kapısına konan *Arka Bahçe*'ye emek vermiş herkesin yer aldığı dev boyuttaki fotoğrafımızın da tırla getirilmiş olmasına sevindim, giriş kapısının duvarını kaplayarak, bize güven verip, bir anlama heyecanımızı yatıştırıyor.

Dimitar, Burgaz konsolosunun oyuna geleceğini duyururken mutluydu, bu türden ilişkilere önem veriyor. Laçin kan tutmuşcasına o gün sahneden hiç ayrılmıyordu; son rötuşlar için teknik ekibe yardımcı olması, Bulgar oyunculardan birinin dikkatini çekmiş ve "Bu davranışınızdan dolayı, eliniz öpülmeli" diyerek hayranlığını belirtmiş.

Servet'in heyecanı ise bir başka, tır şoförümüzden alarak, tiyatronun bahçesindeki bir ağacın altına serdiğimiz battaniyenin üzerinde uyuklamaya çalışıyor, dün gece de uyuyamadığından şikayetçiydi zaten, hayatında ilk kez, hiçbir rahatsızlık duymadığı halde, gözleri bir türlü kapanmamış.

Öğle sonrası biz İskender'le, Bulgar basınına tanıştırıldık. Televizyon çekimleri yapıldı, tanıtım programının sunucusu, ünlü bir Bulgar aktristiydi, resmini daha sonra, tiyatronun küçük kahvesindeki duvarda gördüm.

Arka Bahçe, Ankara'da birtakım aksaklıkların dışında bütün sezon oynamıştı, altmışı aşkın denebilir, ilk kez bu denli büyük bir salonda ve bu denli kalabalığa oynayacaktı; İskender ve ekip, oyunun seyirciyle içiçeliğini burada da sağlayabilmeyi başardılar; seyircilerden bazılarını sahneye oturtmuşlardı, sahnenin tam ortasına doğru da bir podyum uzanıyordu. Amerikanvari özgürlüğün simgesi kırık dökük heykel ise, iptal edilen bazı koltukların üzerinde yer alıyordu.

Oyun başladı ve bitti. Ayaktaki alkışa Dimitar'in İskender de dahil hepimize ilanı aşklar etmesine, konsolos görevlileri de dahil, kutlumalardaki içtenliğe karşın, biz hâlâ neyi ne kadar anlattığımızdan emin değiliz. Bunu öğrenmemiz ise Şişmanov'un verdiği söylevle mümkün olacaktı ve aç söylemem gerekir ki, hiç ummuyordum.

Şişmanov bu söylevi, havuzu, servise yatkın ve gönüllü genç çalışanlarıyla, dekoruyla, pahalı bir turistik tesiste vermişti.

İskender, Laçin ve ben, Şişmanov'un turistik tesisteki yemeğine, neredeyse zorla götürülürken, suratımızdan düşen bin parçaydı, çünkü, çok önemsediğimiz bir meslek içi tartışmadan koparılmıştık. Sabahleyin bir kafede otururken, tiyatro görevlilerin birer ikişer gelerek, özellikle ve ısrarla beni çağırdıklarını anımsıyorum, festivale katılan tek yazardım ve basına kapalı meslek içi tartışma da, "Tiyatroda Yazar" çerçevesinde belirlenmişti ve tiyatronun altında geceleri bar olarak kullanılan sahneli mekanın loşluğunda buluşulmuştu. Bu izlenim yazıma Balkan Tertibi başlığını koymama neden olan bir heyecanlı tartışmaya girişmiştik; bir önceki gece, aktristinin bizim masamızda uzun kalmasına göz yummayan Sırplı oyun yazarı-rejisör, bu kez de "yazarı kim ipler" türünden konuşmalar yapıyordu. Sırplar'ın dramaturgu, Sırp grup içersinde farklılığı daha ilk bakışta belli olan Milan, yurttaşını dinlerken, her birimizin yüzüne ayrı ayrı bakıyor ve elinde olmadan, "Görüyor musunuz neler söylüyür" türünden işaretler yapıyordu. Romayalıların yönetmeni, Balkanart'ın yöneticisi Yulianna'yı dinlemekle yetiniyordu, İskender, ben ve Anastasia, Dimitar'in de desteğiyle bir set oluşturup, yazarlık mesleğini Sırplı oyun yazarı ve yönetmene karşı ısrarla savunduk. Artık oyun yazmadığını, yalnızca reji yaptığını bildiğim için ben ona şu sorunun yöneltilmesini istedim: "Hangi dahi geçinen şımarık rejisör, sizin yazarlığınızı örseledi ve mesleğinize olan güveninizi yitirdi?" İlginç bir yanıt verdi; "Ben, kendim!"

Yazarlığın tiyatroda son adım olmadığı, ama, ilk adım olarak önemi konusunda tam da anlaşacakken, tiyatro yöneticilerinin ağır baskısına maruz kaldık, Şişmanov'u daha fazla bekletmememiz isteniyordu, Dimitar da bu doğrultuda, tartışmayı kısa bir protokol konuşmasıyla kapatıvermişti. Sonradan anlayacaktım, ekmek fabrikası sahibi Şişmanov, içinde bulunduğumuz tiyatroya parasal destek veriyordu, nefret ettiğim sponsorluk müessesi burada da karşımıza çıkmıştı işte, tiyatro müdürü de aynı yemekteydi, Bulgar aydını çevirmenimizin tuttuğu bir taksiyle söylene söylene davete gecikerek icabet ettik.

Bulgar-Türk sanatçı ve aydınlardan oluşan, kalabalık bir masaydı ve biz içeri girdiğimizde, solo şarkılar eşliğinde alkol oranının epey yükseldiği gözlemlenebiliyordu. Doğu bloku insanlarının söylev vermekten hoşlandıklarını biliyorum, biz yerlerimize oturur oturmaz, Şişmanov elinde içki kadehiyle hemen ayağa kalktı -biz gelmeden önce de yemeği bir söylevle başlatmış olduğundan eminim- sakin bir sesle şöyle söylüyordu: "Hep bir kızım olsun istedim. Ben bu kızımı dünyaya salayım, Türk kızının ne olduğunu dünyaya göstersin!"

Hayda, neden bana bakıyor, eski işçi yeni patron bu adam? Sözlerini bana bakarak şöyle noktaladı: "Meğer benim bir kızım varmış ve o dün gece, bütün dünyaya Türk kızının ne olduğunu gösterip, Amerika'ya şöyle demiş, 'Ey Amerika, sen dünyayı sorguluyorum sanıyorsun ama, seni sorgulayan asıl biziz!'"

Dizlerimin titreyip, gözlerimin yaşardığını söylemem gerek, neredeyse ağlayacağım. Şişmanov oturmuştu ama, karısı ve birkaç kişi, aslında kızı olduğuna dair gereksiz bir açıklamada bulundular; fabrikadaki kahvaltı sırasında Şişmanov gerçekten de, Avrupa standartlı ipek kuşe bir dergide bize kızının resimlerini göstermişti, tanınmış bir haber spikeriydi ama, ben bir haber spikerinin neden çömeltilerek ya da erotik bakışlar eşliğinde kameraya baktırıldığını pek anlayamamıştım, bizimkiler gelmişti aklıma, zavallı ülkem, zavallı Bulgaristan demiştim, haberler magazin olduktan sonra, haberciler de elbet magazin artistleri türünden poz vereceklerdi!

Şişmanov gerçek kızının hatırlatılmasına hiç bir tepki vermedi, sakin terli ve görmüş geçirmiş yüzüyle neyi, neden söylediğinin bilincinde görünüyor.

Benim duygulandığımı farkeden İskender, kapanan Türk tiyatrosunun aktörlerinden Yüksel Bey'in söylediği bir sözü, yemeden içmeden hemen bana yetiştirerek, duygu dozumu yükseltti, hay allah bunlar sonunda beni gerçekten de ağlatacaklar, Yüksel Bey, "Türkten her şey olur faşist olmaz", diyormuş.

Ve Yüksel Bey'in *Arka Bahçe*'yle ilgili söyledikleri: "Dün gece uygarlık sahneydi, Yunan, Roman deyip, gökdelenleri, transatlantikleri ile övünürken, iyi de sonunda aklını kaçıran gene kendisi oldu, biz değil!"

Sesini ve bedenini, hâlâ terketmek zorunda bırakıldığı sahne kurallarına göre kullanma kararlılığındaki aktör, bunları söyledikten sonra, masanın karşı yakasından; "Cesaret şairim!" dedi ve uzanıp alnımdan öptü.

Artık, genelde sanat'a, özel de, *Arka Bahçe*'ye sonsuza kadar güvenebilirim, insana ve halklara yönelik zaman zaman kısa süreli de olsa, kuşkuya düşmem ne büyük ayıp, bir daha asla düşmeyeceğim, söz!

Şişmanov bizi gene aynı yalın ama derinlikli biçemiyle uğurladı: "Kalın desem, kalmazsınız biliyorum ama, bari kalarak gidin!"

Arka Bahçe'nin Bulgaristan'da kalarak yurda döndüğüne inanıyorum.

Bir Bulgar Aydını: Yuliana Mladenova

Bizim ekip, bürokrasi hazretlerinin saçma sapanlığı nedeniyle festivalin kapanış gününden önce ayrılmak zorundaydı -malum yolluk ve harcırah meselesi, edinilen dostluklar ve bölüşülen sanatsal deneyimler önemli değil- Balkanart'ın yöneticisi Yuliana tam da benim yapabileceğim bir müdahaleyle, "Siz neden gidiyorsunuz" dedi bana, "kalın ve Romanyalıları da izleyin!"

İyi ki kalmışım. Romanyalıların dans ağırlıklı, Da da Dans'ı, insan ve toplum psikolojisi adına, gerçekten bir şölendi, insan ve toplumun ne denli sıkıştırıldığı, Tzara'nın bestelenmiş bir şiiriyle anlatılırken, acımasız bir eleştiri dili kullanılıyordu. Dans yönetmelerini yürekten kutlarken -meslek içi tartışmamızdaki yazarın gerekliliğine yönelik tutumumdan etkilenmiş olduğu belli- sürekli soruyordu, "Sizce bu bir oyun mu?", "Ben sözcük fetişisti değilim," dedim, "Yalındaki karmaşayı ve tekniği insan bedenlerinde aktarmışsınız, bence oyun ve müthiş etkileyici!"

Da da dans, iletişimsizliğin birinci savaştan bu yana sürdüğünü anlatıyordu, dolayısıyla, insanlar ve toplumlar, acımasızca tırmanan, küçüklü-büyüklü savaşlar içindeydi hâlâ.

Oyun öncesi Çavuşesko'nun acıklı deneyimini yaşıyan bir ülke, Romanya'dan gelen bir grubun yönetmeninin basın tpolantısında söyledikleri şu an daha da anlam kazanmıştı: "Amerika zehirli bir ilaçtır. Korunmak zorundayız."

Yuliana ve sonadan tanıdığım diplomat eşi, eğer Bulgar aydınlarını temsil ediyorlarsa, dünyadan umut kesmemek için bir nedenim daha var; festival sonrası, gecenin bir yarısı altı saatlik otobüs yolculuğuyla Sofya'ya dönerken çok uzun konuşma fırsatı bulduk; on yaşında Stefan adında bir oğulları var, Yuliana Stefan'la birlikte bütün çocuklardan yana kaygı duyuyordu ve şöyle açıklıyordu: "Ailem bana insanlardan korkarak yaşamayı öğretmedi. Biz eskiden kapımızı bile kilitlemezdik. Şimdi ülkemde küçük paralar için cinayet işleniyor. Ben oğluma insanlardan korkmayı nasıl öğreteceğim, çok utanıyorum."

Yuliana Mladenova, Barış Festivali'ne para beklentisi olmadan katkı vermiş, yöneticiliğini yaptığı, Balkanart'ı ise, ülkesi ve sanat adına kurduğunu söylüyor, uğruna cinayetler işlenen paradan tıpkı benim gibi iğrenmekte ve ben Bulgaristan'da bir kız kardeş bıraktığımı düşünüyorum.

Balkan Tertibi adlı yazımı, bütün bu yaşadıklarımdan sonra, Romanyalı yönetmenin tanımından da yola çıkarak, "Amerikanın zehirli ilacını reddeden Balkanları, Ortadoğu'ya katıp topluca iyileşmenin yolunu bulmalıyız" diye bitiriyorum, "Orada da insanlar var" diye düşünürsek, kimbilir zehirli ilacın üreticisi ülke Amerika'nın kendisi için bile yararlı bir tertip olabilir bu!

MUTLULUĞUN FELSEFESİ

Mustafa TURAN

Çoğu zaman ağzımızdan kolayca çıkıveren bir sözdür o... Genellikle de üstünde eni konu düşünülmemiş bir söz. Bütün tanıdıklarıma soruyorum: "nedir mutluluk?" diye. Aldığım cevaplar mutluluğu tanımlamaktan çok uzak. Dile getirelenlerin büyük bir bölümü "mutluluğun ne olmadığına" dair ifadelerle dolu.

İlk çağlardan beri insanlar mutluluğun üstünde düşünmüş olsalar da ortak bir mutluluk tanımı yaratamamışlardır. Thales, mutluluğun, sağlık, zenginlik ve bilgi ile ilgisinin olduğunu savunurken, Epikuros ise bilgelik, onur ve dürüstlük ile ilgisinin olduğuna vurgu yapmıştır. Sokratesçi okullardan Kyrene okulunun kurucusu olan Kyrene'li Aristippos ise felsefe tarihine Hazcı olarak geçmiştir.

Felsefe tarihine biraz dikkatli bakıldığında mutluluk ile hazcı'lık veya mutluluk ile mutçuluk (1) hep birbirine denklenen kavramlar olarak ele alınmıştır. Mutluluğun net bir tanımı yapılamamıştır. Kimine göre yaşamın "amacı", kimine göre "en iyi ve en yüce" ile ilgili, kimine göre" doğruyu izleyen zihinsel etkinliğin sonucu"... Kimine göre de başkalarını avutup kandırmanın en önemli yolu.

Doğrusu ben burada bu görüşleri dikkate almaksızın kendi anlayışımı sergilemeye çalışacağım. Niyetim şunu veya bunu eleştirmekten öte... bana özgü bir mutluluk anlayışını geliştirebilmektir. Varacağım noktada kimlerle uyuşup kimlerle uyuşmayacağımın kaygısını çekmiyorum doğrusu. Bu nedenle düşünce deneyimin sonuna dek gitmek, vardığım yerde de bulunmak istiyorum. Amacım yalnızca toplumsala katkılı olmakla açıklanamaz, bu tali bir neden olarak ele alınabilir. Esas amacım, evrenseli kendi öznelliğimden hareketle boyutlandırmak ve son süreçte evrensele katkılı olmaktır.

Mutluluğun neliğini anlatmaya geçmeden önce mutluluk ile ilgili bir kaç soru sormak istiyorum.

1. Mutluluk var mıdır? Var olan herşey bir yerde olduğuna göre mutluluk nerededir?

(Zenon'un uzay ile ilgili sorduğu soruyu hatırlayınız)

2. Hayvanlar, akıl hastaları ve bebekler hiç mutlu olmadıklarına göre hep mutsuz mudurlar?

3. Mutluluk neden hep -Tanrının tanımlanışında olduğu gibi- bir belirsizlikle tanımlanıyor?

4. Cennette mutluluk var mıdır? Mutluluğun olmadığı bir cennetten söz etmek olası mıdır?

Bu ve benzer soruları çoğaltmak mümkündür. Konuya alışmak, ana sorunları tartışmaya geçebilmek için bu sorular üzerinde üç beş dakika kafa yormayı öneririm.

Elime geçen birçok kaynakta mutluluk hazza dayandırılmış ve bir duygulanım olarak tanımlanmıştır. Haz Arapça bir kelimedir. Türkçe açıklaması ise bir başka Arapça kelimeyle "zevk" ile açıklanmaya çalışılmıştır. Oysa zararsız gibi görünen bu tür yanlışlıkların altında gerek bilgibilimsel (epistemoloji) gerekse bilgikuramsal (teori) açıdan birçok tehlike sözkonusudur.

Mutluluğun haz ve zevk ile ilgisinin olduğu doğrudur. Ancak ilk başta görülmesi gereken şey hazzın ve zevkin aynı olmadıklarıdır.

"Haz hoşluk duygusuyla açıklanabilir. Lalande "haz"zı şöyle tanımlanır: 'Temel duygu tiplerinden biri. Onun tanımlanıp tanımlanmayacağı sorunu tartışmalıdır' Lalande'a göre onu sevinçle ya da mutlulukla karıştırmamak gerekir. -Lalande'a katılmakla birlikte zevk ile de karıştırılmaması gerektiğini düşünüyorum. Benim Notum.- Hazzı acı'nın karşıtı olarak düşünmek olasıdır. Hazzın tanımına en uygun olacak kavramın 'hoş' kavramı olduğu söylenebilir." (2)

Zevk ise hazzın bilinçle, tercih edilmiş bir üst ve yetkin halidir. Bu yönüyle hazzın kendiliğindenci yanının birey tarafından reddi sözkonusudur. Yani her haz bireysel edimliliğin ürünü olmayabilir ancak her zevk bireysel bir edimliliğin ürünüdür. Ve bu bir zorunluluktur.

Bu küçük açıklamadan sonra mutluluğu tanımlamak daha kolay bir hale geldi. *Buna göre mutluluk: aklın, zevklere ve hazlara dayandırdığı bir yansımadan başka bir şey olamaz.*

Somut ve soyut olan herşey hazzın ve zevkin kaynağı olabilir. Bunun sonu yoktur... Bu nedenle gerek haz gerek zevk kaynaklarının sonsuz çeşitliliği, insanın duyusal, düşünsel ve eylemsel yetilerinin yetersizliği yüzünden, bilinçte herhangi bir belirlenimin ya da sezginin oluşmasına olanak vermez. *Bu da nesnesi haz ve zevk olan mutluluğun bir bilgi değil, bir düşünce olduğunun göstergesidir.* (3)

Her bilgi doğru yargılardan oluşmak zorundadır. Çünkü doğruluk bilginin niteliğidir. Oysa her düşün-

ce içinde yalnızca doğru yargıları barındırmaz. Bu yüzden her bilgi herkes için geçerli olabilme ihtimalini varlığında taşırken, her düşüncenin herkes tarafından kabul görmesi olanak dışı olduğu kadar düşüncenin varlığına da aykırıdır.

Bilgi gerçekliğin ve toplumsallığın bilgisidir. Düşünce ise bilginin, bireysel bilincin süzgeçlerinde elenmiş halidir. Bilginin olduğu yerde herşey aydınlıktadır. Oysa herşeyin aydınlıkta ve bilindiği bir yerde hiçbir olay, olgu ve nesne sözkonusu değildir. Ancak bir düşünce biçimi olarak mutluluğun kendisi sıradışı olmalıdır... Hoşluk duygusu sonsuz bir süreklilik içeremez. Eğer böyle olursa hoş olmayanı hoş olandan ayırmak imkansızlaşır. Bu nedenle hoşluk yaratan sebeplere bağlı olarak hoşluk duygusu, var olanın dışında olmak zorundadır. *Yani sıradışılık hoş olabilmenin önkoşuludur.* Burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi de şudur. Her sıradışı olan hoş değildir. Sorun böyle algılanırsa çok önemli bir hata yapılmış olur.

Modern Ruhbilim hayvanların da haz duyduğunu ispatlamıştır. Buna karşılık mutlu olabilen tek bir hayvan sözkonusu değildir. Akıl hastaları ve bebekler için aynı durum geçerlidir. Yine aynı şekilde hayvanların, bebeklerin ve akıl hastalarının zevklerinden de bahsetmek olası değildir.

O halde haz alabilmek için içgüdüsel bir bilinç ve bir de duyumsama yetisinin varlığı yeterli görünmektedir. Oysa gerek zevk alabilmek için gerek mutlu olabilmek için kavramsal düşünme yöntemini edinmiş olmak gerekli ve zorunludur. Daha da ileri gidersek zevk alınmaksızın mutlu olmak hemen hemen imkansızdır.

Haz da zevk de birer hoşlanma duygusudur. İkisinin arasındaki bu ortak yan çoğu zaman onları aynı şeylermiş gibi ele almamızı sağlar. Aynı hataya 1997 yılında Milliyet yayınları tarafından basılmış Türk Dil Kurumu (T.D.K.) Okul Sözlüğü'nde de düşülmüş. Dilimize arapçadan girme haz kelimesi, bakın nasıl bir başka arapça kelime olan zevk kelimesiyle sözümona Türkçeleştirilmiş.

"Haz: is. Ar. 1. Hoşa giden duygulanma, hoşlanma, zevk duyma.

2. Bir şeyden duyusal veya manevi sevinç duyma.

Psikol. Sürdürülmesi istenen ılımlı ve doygunluk veren coşku." (4)

Lalande'ın haz ve sevincin sık sık karıştırıldığına dair yaptığı uyarıya verilebilecek en iyi örneklerden biridir bu tanım. Daha kötü olanı ise hem arapça bir kavram olan zevk ile hazzın türkçeleştirildiği sanılmış hem de zevk ve haz arasındaki ayrılık gözetilmeden, baştan savma davranılmıştır. Aynı özensizlik işin içine coşku'yu katarak da gösterilmiştir.

Oysa haz içgüdüsel bilincin duyusal hoşlantısı'dır. Zevk için aynı tanımı yapmak olası değildir. *Buna göre zevk tercihli (ayırdedilmiş) hoşlantı'dır.* Yani baştan bilinçli bir edimin sonucudur.

Bu nedenle mutluluğu hazdan ziyade zevk belirler. Zevk, hoşlantının seçilebilirliği ise mutluluk da hoşlantının seçilebilirliğinin bilince çıkarılması, kavranılmasıdır. Bu yüzden her bilinç mutlu olabilmek için zevklerine yönelir. Bilinç zevklerine yöneldikçe onları sıradanlaştırır, alışkanlık ya da bağımlılık düzeyine indirger. Bu sayede eski zevklerini yenilerini edinmek üzere yadsır, onları yenileriyle değiştirir. Her hazzın zevke yükselmesi sözkonusu değildir. Ancak her zevkin mutlaka içgüdüsel hazza, alışkanlığa ve oradan da bağımlılığa indirgenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle mutluluk elde edilmekten çok kaydedilmemesi gereken yetkin bir hoşlantıdır.

İnsanlar Thales'den bu yana mutluluk ve bilgi arasındaki ilişkiyi açıklanmaya değer görmüşlerdir. Gerçekten de böyle bir ilişki vardır ve açıklanmalıdır.

Bilinç bilginin doğrudan bilindiği yerdir. Bu yönüyle bilincin bilgi üzerinde bir etkinliğinin olduğu düşünülse de gerçekte anlatılmak istenen bilginin bilinçte bulunduğudur. Yani bilinç bilgililiğin sonucudur. O kendini kendi dışı ile farkına varır. Kendi dışını ise kendi ile anlamlandırır. Bilgiyle yan yana durup bilgiyi kavramaya çalışır. *Bu yüzden aynı anda hem etkin hem edilgin devim -yalnızca- bilince mahsus bir özelliktir. Bilincin bu yapısı denizi kavramaya çalışan akvaryuma benzetilebilir.* Bilincin bu çelişik birliği onu kendi dışına çıkmaya zorlar. Onun kendi dışına çıkması gerçekliğin henüz bilinmeyen bir başka boyutuna geçiş anlamını taşır.

Bilgi gerçek olanın bütünsel izlenimidir. Bu yönüyle gerçekliğin dışlaşmış özüdür. Bilgisiz bir bilinç ruhsuz bir beden gibidir, o yalnızca bir ölüdür. Bilinçsiz bilgi ise saçmadır, o bu dünyada değil ruhlar aleminde gereklidir. Bilgi bir "kendinde varlık" değildir. O nesnenin bilgisi'dir ve bu nedenle hep nesneye bağımlıdır. Bilinç onu kendi öznel koşullarını gözeterek nesneden koparır ve kendinin yapar. Bu yanıyla da o hep bir bilinç içindir.

Bilinmeyenlerin birliğidir doğa... İnsan bu büyük bilinmezlik içinde küçük bir bilinmez'dir. Bilinmeyenden bilinmeyenin niteliği oranında bir belirsizlik doğar. Belirsizlik ise insanı güvensiz ve güçsüz kılar. Güvensiz ve güçsüz olanının yalnızca ve yalnızca vahşileşerek hayatta kalması sözkonusu edilebilir. Günümüz insanı Homo Sapiens Sapiens primat grubunun üyesidir. En önemli özelliği bilme'dir. Bilme özelliğinin özü yaratma (birleştirme ve dağıt-

ma) ile açıklanabilir. Bilinemeyen gerçekliği bilinebilir hale getirme çabası insanlaşma çabası olarak kabul edilmelidir. İnsan bildikçe (ve dolayısıyla da yarattıkça) nesnelerin hem özündeki hem de biçimindeki bilinemezliğin ortadan kalktığını keşfeder ve buna sevinir. Çünkü bunu başarı olarak kabul eder, bu sayede kendine güvenir ve güçlü olduğunu duyumsar. Bilinemezliği bilinebilirliğe çevirmek bilimin görevi olduğu kadar sanatın da görevidir. Bilim bilinemezliği bilgiyle aşmak isterken sanat da düşünceyle aşabilmenin yolunu arar. İster bilim ister sanat olsun yarar gözetir oyunlar olarak ele alınabilirler. Estetik haz (hoşlantı) ve içgüdüsel bilincin duyusal hazzı (hoşlantısı) işte tam bu noktada birbirlerinden ayrılır.

Her oyun hazza (hoşlantıya) ulaşmak için oynanır. Çocuk oyunu ile büyük oyunu arasındaki en temel fark yarargözetirlik ilkesinde kendini gösterir. Çocuklar oyunlarını haz almayı düşünmeden ve hiçbir yarar gözetmeden oynar ve haz alırlar. Bu sayede tanıma ve öğrenme yetilerini geliştirirler. Hoşlantının en duyusal boyutu çocuk oyununda ortaya çıkar. Oyunları hiçbir kurala dayanmadığı için (daha çok imgesel olduğu için) asla tekrara sıkıcılığa düşmezler. Varolanı yok edemeseler de yok'tan var'etmek yalnızca çocukluğa mahsustur. *Eldeki metal kaşığı bir buldozere dönüştürmek olsa olsa bir çocuğun işidir. -Onlar yoktan varetmeyi yalnızca oyun sırasında yaparlar ama akıl hastaları bunu bir ömür boyu yapar.- Bu nedenle çocuklar oyunun zorunlu sonucu olarak haz duyarlar.*

Yetişkinler ise yaşamlarını yaşanır hale getirebilmek için istenir olan hoşlantıyı elde etmenin -elde edebilmeş olmanın- mücadelesini verirler. Acı veren, hoş olmayan hiçbir iş -gönüllü ya da gönülsüz- sonsuza dek sürdürülemez. Bunun tersi de doğrudur. Ama hiç değilse tersi, yani; haz verici her iş sonsuza ulaştırılmasa da sonsuza dek sürdürülmek istenir. Bu nedenle yetişkinlerin, yaşamı oyunlaştırma eğilimleri çocukluklarından gelir. Hayatı, benlik için katlanılabilir ve uyarlı gösteren şeylerin altında işte bu doğuştan oyunculuk yetisi yatar.

"... gibi yapmak" yalnızca insan marifetidir. Çocuklar oyunun içindeyken de dışındayken de hep kendileri olarak kalırlar. Ancak yetişkinler her iki koşulda da kendileri olmakta zorlanırlar. Günlük yaşamda sorumluluk, ödev, görev gibi kısıtlamaların baskısı altında kendi gibi kalabilmek ve bu baskıya rağmen haz duyabilmek hemen hemen olanak dışıdır. Bu yüzden oyun bu tür kısıtlamaların olmadığı bir tür özgürlük alnının sezgisini duyurur. Genel anlamda oyun böyle olsa da yetişkinler oyunlarına ödevi, görevi, sorumluluğu çağrıştıran yeni kurallar koyarak yaşamlarına benzetirler. Bu nedenle yetişkinlerin oyunu içinden çıkılabilir bir ussallıktadır. Sınırları onu sonlandırılabilir kılar. Bu sayede, yaşama; yani ödev, görev ve sorumluluklarına geri dönebilmeleri mümkün hale gelir. Yetişkinlerin oyunu tıpkı yaşamlarındaki hedeflerine benzer hedeflerle sözümona cazipleştirilir. Hayatın en önemli kuralı olan hep kazanarak hayatta kalmak kuralı oyunda da başarının ve başarmanın tek ölçütü haline getirilir. Bu nedenle oyunda kazanabilmenin hayatta da kazanabiliyor olmakla desteklendiğini görürüz. Günlük yaşamda iyi kazanan birinin oyunda da iyi kazanacağını düşünmesi, kendine güven duygusunun pekiştirilmesi anlamını taşıdığını, bunun da oyunun yarısını daha baştan kazanmış olmak anlamına geldiğini görmek gerekir. *Buna göre haz, kazanmanın bedeli sayılır. Bu oyunda en yoğun haz duyan kişi hep kazanandır.*

Haz duymak yaşamın amacı olmasada yaşamdan hiç eksik olmaması istenen bir olgudur. *Yabancılaşma duygusunun doğrudan değilse de dolaylı nedenidir.*

Estetik haz kavramı sanatsal duyarlılığımızla açıklanabilir bir kavramdır. *Sanat tıpkı küçüklerin oyununda olduğu gibi kazananın ve kaybedenin bulunmadığı hazzın bedelleştirilmediği bir oyundur.* Bu yetkinleştirilmiş oyun, yetkin bir bilinci ve yaratıyı zorunlu kılar. Bu nedenle sanatçının hazzı onun (yani sanatçının) yaratma sürecinin doğal bir parçasıdır.

Bu parça eserin sonlanmasıyla doruğa ulaşır. Yani sanatçı öznelliği evrenselleştirerek yaratmanın estetik hazzını duyarken sanat eserinin izleyicisi de yaratılanı öznelleştirerek kavramanın estetik hazzını duyar. *Bu yüzden sanatçı ve sanat eserinin izleyicisi arasında ortak bir bilinçten sözetmek mümkündür. Bu ortak bilinç sanat eserinde somutlaşır. Bu nedenle izleyiciye sunulan bir sanat eseri artık ne tek başına sanatçınındır ne de tek başına bir izleyicinin, o insanlığın -beğenelim ya da beğenmeyelim- ortak değeridir.*

Hazzı içgüdüsel bilincin duyusal hoşlantısı olarak tanımlamıştık. Bu genel tanıma karşılık estetik haz içgüdüsellikten kurtulmuş bir bilincin duyusal hazzıdır. Yani bilinçli bir duyusal hazdır. Bu yönüyle zevk ile karıştırılmaya son derece elverişlidir. Bir tiyatro oyununu izlemekten onu anlamaktan haz duyabiliriz ve bu haz estetik hazdır.

Ancak tiyatro oyunları içinde komedi türünü tercih ediyor olmak veya filan komedyenin rol aldığı oyunu diğerlerine tercih etmek estetik zevk ile açıklanabilir. Estetik haz daha çok anlamaya ve çözümlemeye yönelik bir sinirsellik süreciyle oluşurken estetik zevk, bu sinirselliğin üzerinde yükselen, gittikçe benliğe ait kılınan ve bu yönüyle de kişisel

niteliklerimiz açısından ayırdedici ve ayırdettirici bir hoşlantıdır. *Daha kolay söylemek gerekirse; estetik zevk beğeniyi içkinleştirmiş hoşlantıdır diyebiliriz.*

Estetik haz ve estetik zevk, estetik bilgisi olmadan sözkonusu yapılamaz. Bir yerde estetik hazdan ve estetik zevkten bahsedilmişse o zaman o yerde önceden belirlenmiş bir güzelden de bahsedilmelidir. Estetik bilgisi olmayanın güzel'inden, estetik zevkinden ve de estetik hazzından bahsetmek olası değildir.

Hemen belirtmek gerekir ki; yalnızca, uyarlı ve anlamlı olan güzel olmaya yatkındır. Yani kendi başına, insansız bir güzelden bahsedilemez. *Güzele güzel olma şansını biz olgusallığı düzenlemeye çalışırken veririz.*

Bilim olgular araştırmasıdır. Olgular düzenlenmedikçe ussallaşamaz. Yalnızca düzenlenmiş olgular insan için anlamlı olabilir. *Uyarlı ve anlamlı olan iyi ve yararlı olmak zorunda olmasa da en başta güzel olmaya yatkındır. Yani bilim güzel'i yaratmaz, güzelin güzel olma yatkınlığını yaratır.* Bilim nesnenin gizemli yönlerini ve yönelimlerini araştırıp bulmak zorundadır. Sonuçta her zarardan yararlananlar olabileceği gibi her yarardan da zararlı çıkanlar olabilir. Böyle bir sorun olguların düzenini anlamaya çalışan bilimin ve bilimadamlarının sorunu olamaz. O genel bir yararı gözetir. Bunu kimin kullanıp kullanmayacağı konusunda fikir yürütmez. A. Nobel TNT'yi bulmak için girdiği laboratuvarda hesaplayamadığı bir patlama yüzünden kardeşini kaybetti. Bu kazada kendisi de ağır yaralanmış olmasına rağmen araştırmalarından vazgeçmedi. Daha da önemlisi bu buluşun bir silaha dönüştürülmesi ihtimalini bilmesine karşın onun yıkıcı gücünü açıkladı. *Çünkü genel yarar olguların düzenlenmesindeydi.*

Burada bilimin yarargözetir oyun olarak ele alınmasındaki ısrarım bu genel yarara dikkat çekmek içindi. Daha doğrusu -bütün yıkıcılığına rağmen- gerçeği bulabilmiş olmanın kazandırdığı ayrıcalığın hazzına ve zevkine hatta mutluluğuna dikkat çekebilmek içindi. Bu yüzden bilim de sanat gibi bitmez bir araştırmadır. Sonuçları iyiyi-kötüyü, güzeli-çirkini, yararlıyı-zararlıyı tartışmaya açar. Onların yeniden tanımlanmasına yardım eder. Olgusallığı düzenledikçe gerçeği aklın sınırları içine çekebilir. *Asla güzel, iyi ve yararlı olandan etkilenmez. O güzelliğin varlık nedeni çirkinlikten, kötü ve zararlıdan etkilenir. Güzel olan uyarlı, anlamlı ve dingindir. Oysa çirkin olan çelişkisini kusar, haykırır, rahatsız edip yeniliğe zorlar. Bu nedenle çirkin olanın gerçeği açıktadır. İnsanı rahatsız eden bu gerçeğin örtülememesidir.* İnsanın örtülü durarı güzel zannetme eğilimi o zamana kadar güzel'in hep örtülü durmasıyla açıklanabilir. Bu yüzden kimi dinler çıplak olanı çirkin sayar. Gerçeği örterek aynı zamanda ahlaki bir anlam da yükledikleri güzeli yarattıklarına inanırlar. Güzeldeki gizemlilik ona (yani güzele) edilgin bir bilinçle bakıyor olmanın sonucudur. Bu nedenle giz ve güzel arasında sık sık yanlış ilişkilendirmelere de rastlamak mümkündür. *Oysa güzel onu gördüğümüz an'daki bilincimizin değer yargısıdır. Bu yüzden hiçbir güzel ait olduğu bilince sadık kalamaz. Her çirkin doğruların yığıntısıdır ama her güzel bu yığıntının bozulmuş halidir. Çirkin bizi ussal kılar güzel ise düşsel kılar... Çirkin aşılması gereken, güzel varılmak istenendir.*

Yaşam insan bilinci karşısında çözülmesi olanak dışı bir karmaşa gibi durur. İnsanın bu karmaşayı gördükçe bilmekten ve öğrenmekten vazgeçesi gelir. Çoğunluk bu noktada *inan*'a yönelse de öğrenmeye devam edenler yok değildir.

Yaşamın bütünsel izlenimlerini bilmedikçe onu basitleyebilmek mümkün görünmez. Bu nedenle bilmek yaşamak için şarttır. İnsan bilmekle sadece yaşamını güvence altına almış olmaz. Bundan daha da önemlisi ona (yaşama) kendi bilinçli gücünü (iradesini) dayatarak onu çözer ve kendisini onun karşısında görece bağımsız bir konuma yükseltir. Yani bilmek özgürleştirirken özgürlük ise daha fazla bilebiliyor olmanın koşullarını yaratır. *Bildikçe özgürleştiğini gören insan artık ne bilmenin ne de özgürleşmenin gerisinde bir yaşamı kabullenemez. Bilmeyi ve özgürleşmeyi kendi niteliğine dahil eder. Bu yüzden insan için özgürlük dışı bir yaşam sözkonusu bile edilemez. Zaten düşüncenin ve bilmenin (eylem bilmenin bir parçasıdır) özgür olmadığı bir toplumda insanların insanlığı tartışma götürür.* Çünkü insanın insan olma özelliğini (bilinçli, amaçlı ve özgür olma özelliklerini) elinden alırsanız geriye insan pöstekisi giymiş ehli bir hayvan kalır. *Bu yüzden insanın özgürlüğünü elinden almaya kalkışmak ne ölçüde gayri ahlaki ise genel anlamda insanın böyle bir şeye sesiz kalması da o ölçüde akıl dışıdır. Onun içindir ki özgürlüksüz toplumlarda insanlar istedikleri gerçekliği yaratamamanın etkisiyle hep mutsuzluktan şikayet ederler.*

Maddenin bilinemezliğinin üstüne bir de insan yapısı rejimsel bir baskı koyduğunuzda birbirine bağlı olarak gerçekliğin, bilmenin, özgürlüğün, özgürlük içindeki amacın, güzelin ve mutluluğun kavramsal özünü yitirmekle -anlayamamakla- karşı karşıya kalırız ki; bu da genel olarak insanın, asla efendileşemeyecek şekilde kendi kendine köleleştirilmesi ihtimalini olanaklı hale getirir. *Zaten özgürlüksüz toplumların en modern ve en tehlikelisi olan kapitalist-emperyalist toplum biçiminin insanı böyle bir davranış bozukluğunun pençesinde kıvranmak-*

tadır. Bu yüzden uygar insanın özü bu çelişkinin üzerine kurulu evrensel bilenemezliğe açılan ülküsel savaşın ürünüdür. Bu savaş barış gerektirmeyen savaştır. En önemlisi de hayat kurtarma'dan ziyade hayatı kurtarmaya yönelik tek iyi savaştır.

Tek başına ne bilmek ne de özgür olabilmek olası değildir. Hem bilmek için hem de özgürlük için toplumsallık zorunludur. Zaten toplumsallık insanın doğasındadır... Toplu yaşama Toplumsallığın özüdür. Toplumsallaşabilmiş tek toplu yaşam biçimi insanın oluşturduğu yaşam biçimidir. Bu yaşam biçimi türsel muhtaçlık esasına dayanır. Her insan bir başkasına muhtaçtır. Eksikliği duyulan şeyin toplumsal değeri muhtaçlık ilişkisini bağımlılık ilişkisiyle tamamlar, o'nu gerçek ve gözlenebilir düzeyde somut kılar. Mülki ve idari bağımlılık diğer bütün bağımlılıkları belirler düzeye gelir. Bu noktadan itibaren toplumsal yaşamın özü dünyaya yeni gelmiş her insan için BAŞTAN BAĞIMLILIK'la açıklanabilir. Birey-toplum ilişkisi parça ve bütün ilişkisi gibi düşünülmelidir. Birey ancak toplum içinde varlaşabilir. (Toplum dışı birey sanal'dır.) Bu hem varlıkbilimsel hem de yaşambilimsel açıdan bir zorunluluktur. *Her birey toplum içinde varlaştığı anda o topluma baştan bağımlı'dır. İnsanın baştan bağımlı bir şekilde varlık olarak var'laşması birey olarak da varlaşmasını sağlamaz. İnsan baştan bağımlılıklarından kurtuldukça birey olarak varlaşmaya başlar. (Prekapitalist toplumlarda insanın bireyleşme yatkınlığından, kapitalist-emperyalist toplumda biçimsel özgürlüğüne uygun olarak biçimsel bireyleşmesinden, kapitalizm ötesi sınıfsız tam özgür bir toplumda ise tamamen bireyleşmesinden sözedilebilir.) Baştan bağımlılık dayatması bireyin kendi olabilmesine engel bir dayatmadır. Daha doğrusu özgün bir birey olarak kalabilmesine engel bir dayatmadır.* Oysa kendi kalabilmek bireyin sonsuz ve hiç değişmeyen eğilimidir. (Bu eğilim daha çok varlıkbilimsel bir nedene dayanır. Varlaşmış her nesne sonsuza kadar kendi olarak kalabilmeyi ister. Demir paslandıkça yok olur ama her demir paslanmadan sonsuza kadar kalabilmenin süredurumunu yaşar.) Çözümsüz görünen bu paradoks birey ve toplum ilişkisini geliştirici en önemli etken olarak ele alınabilir. Bu paradoksu çözmeye kalkışmak bizi gerçekçi bir tutum almaya zorlar. Çünkü düşsel ve ülküsel yanımız gerçekçi tutumumuzun bir parçasıdır. Hatta her düş ve her ülkü gerçekçi bir ilkeden hareket eder. Bu nedenle E. Che Guevara'nın "Gerçekçi olun, imkansızı gerçekleştirin!" sözü bu anlamda ne kadar doğru ve haklıdır.

İşte özgürlük bu baştan bağımlılığın yıkılmasıyla açıklanabilir. Yıkılanın yerini kendine özgü davranan bireylerin özgün birliktelikleri alır. En özgün birliktelik, birey-toplum karşıtlaşmasının olmadığı, gönüllüğe dayandırılmış birlikteliktir.

Zorunluluklardan özgürlük, özgürlükten ise en başta özgünlük doğar. Dolayısıyla insan özgürlüğü özgünleşebilmek için ister. Yani bu durumu "insanın kendi öz yapısına gelecekte dönüşü" şeklinde formüle edebiliriz. Bu yüzden insanın kendini gerçek anlamda özgürleştirebilmesi başkalarının özgürleşmiş olup olmadıklarıyla doğrudan ilgilidir. (Yeryüzündeki en son insan özgürleşinceye kadar hiç kimsenin özgürleşememesi ya da özgürleşmiş sayılmaması bana göre de en tutarlı yaklaşımdır.) Böyle bir sorun karşısında ise özgeci olmamak özgürlüğü reddetmektir. *Oysa hiç bir ben özgürlüğü reddedemez. Çünkü; her ben'in ilk ve çabuk öğrendiği tek şey özgürlük'tür.*

Özgürlük bilgisi, insanın baştan bağımlılığın içine zorunlu bir şekilde doğuyor olmasının en olağan sonucudur. O insanda önsel (a priori) değil sonsal (a posteriori)dır. İşte mutluluk karşımıza özgeci davranmak zorunda kalan ben'in mutluluğu olarak çıkar. Oysa başkalarını tek tek mutlu edebilmenin gerçek ve belirlenmiş bir sınırı yoktur. Herkesi tek tek mutlu edebilmek tanrısal bir yetkinliği gerektirir. O halde herkesi tek tek mutlu etmek yerine herkesin değilse bile çoğunluğun mutlu olma olanağının bulunduğu bir sistem yaratabilmenin mücadelesini vermek daha akıllıca olur. Böylesi bir mücadele en başta özgeci davranmak zorunda kalan BEN'in mutluluğunu somutlar. *BEN başkalarının mutluluğunu gerçekleştiremez. O yalnızca başkalarının mutluluğu için çalışır ve bu sayede mutlu olur.* Gökyüzünde uçar ama göğü geçemez. Göğü geçemese de uçabilmek ona mutlu olma şansını verir. Bu durum ilk bakışta bir anlamsızlık gibi görünebilir. Hatta şöyle bir soru bile sorulabilir. "Mutlu edemeyeceğini bilen BEN niçin bile bile böyle bir işe kalkışsın. Bu budalalık olmaz mı! Üstelik başkalarının mutluluğunu gerçekleştiremeyeceğini biliyor olmak BEN'in kendi mutluluğunu mutsuzluğa dönüştürmez mi?" Böyle bir soruya tek bir yanıt verilebilir: "Anlamsız görünen bu çelişik durum duygu ve düşüncenin birbirine karışıyor olmasının sonucudur." *Demek ki mutluluk denilen yetkin hoşlantı (hoşlantıların hoşlantısı) hem düşünseldir hem duyusaldır.*

O istemde değil, istemin gerçekleştirilmesindedir. Yani insan istemekle mutlu olamaz, istediğini gerçekleştirirse mutlu olur. İnsanın isterliğinin sınırı yoktur. Bu nedenle mutluluk son derece özneldir. *İnsanın mutlu olduğu an "Metafizik'in ortadan kalktığı an'dır.* Yani; insan, mutlu olduğu an'da daha önceki istenir olan nesneyi ya da durumu istenir olmanın dışına iter. *Mutluluk istenir olanla elde edilebilmiş olanın uyumundadır.* Bu nedenle mutluluğun

doğasında bir uyarılık olduğu tasarlanır. *Oysa mutluluk uyarlılığın kılgısıdır. (Uyarsızlığın mutluluğu intihardır. Uyarsızlıktaki tek uyarlık kendi olmamaktır.)* O hem bir öznenin düşüncesidir hem de bir nesnenin öznel etkinliği bünyesine kattığı haldeki deviminin yaydığı hoşlantıdır. *İnsan elinin ve aklının değmediği hiç bir nesne mutluluk verici olamaz.* Ancak buna rağmen onun TOPLUMSALLIĞI pek belirgin değildir. Hiçbir öznel bilinç kendi mutluluğunu içine koymaksızın bir toplumsal mutluluk formülasyonu gerçekleştiremez. Toplumsal mutluluk fikri daha çok toplumu özneleştirme anlayışının ürünüdür. Bunu doğru bulmuyorum, çünkü; bu anlayış içinde yeraldığı topluluğa kendi mutluluğunu öneriyor. (Böyle yapmakla zaten kendini toplumun dışına itmiş oluyor. Bu büyüklük duygusu denetlenebilir düzeyde olduğu müddetçe sorun bile değildir. *Bütün elikanlı Fatihlerin arzusuydu inandıkları mutluluğu ülkelerine getirebilmek.)* Avucunuzun içinde bir damla suyu tutabilirsiniz ve bu damlaya ne yapmak isterseniz o'nu yaparsınız. Pekiyi ya avucunuzu savurup geçen bir ırmağa da aynı formülü uygulayabilir misiniz. Cezvedeki suyu ısıtarak buharlaştırabilirsiniz ya bir ırmağı... Bir ırmağı da ısıtarak buharlaştırabilir misiniz!..

İşte bu örnekte olduğu gibi kaç kişiyi nereye kadar mutlu edebilirsiniz ki!.. Üstelik toplumsal mutluluk daha çetin ceviz bir sorun iken... Bu nedenle toplumsal mutluluk vaadleri bana bir aldatmaca gibi geliyor. Benim toplumsal mutluluktan anladığım cennet'dir. Daha doğrusu cennetteki insanların duygulanımıdır. Onun da bu dünya ile alakası olmadığına göre tartışmaya bile değmez... *Dolayısıyla mutluluk vaadedilemez... Hiç kimse mutlu olmak için yola çıkamaz. İnsan yaşarken kendi mutluluğunu yaratır. Herkesin kendi gönlü kendi keşfettiği karaya çıkmak ister. Bu nedenle mutluluk yaşamda amaç edinilemez. Mutsuz insan ile amaçsız insanı karıştırıyor olmamızın nedeni mutluluğu yaşamın amacı kabulediyor oluşumuzdur.*

Mutluluk bilincimizin gelişimine -yani nesnelerin bütünsel izlenimlerini kavrayabilme yeti ve yetkinliğimize- bağlı olarak değişir. Bu yüzdendir ki aynı durumlar karşısında bile aynı yoğunlukta mutlu olunamaz. *Bilincimizin nitel değişimi mutluluğumuzun da nitel yanını belirler.* Sözgelimi özgürlükçü bir bilinç kendini özgürlükçü bir ortamda mutlu addedebilir. *Bu nedenle mutluluk zamanda etkinleşmiş insanın yani bir bakıma kendi üstüne yönelebilmiş bir bilincin kılgısıdır.* O 'şimdi'de tasarlanır "gelecek"te elde edilir. Oysa her "gelecek" kendinden sonraki zaman birimi için "geçmiş"tedir. Bu nedenle "şimdi"miz geçmişimizdeki "gelecek"tir. İçinde bulunduğumuz an'da mutlu olma olasılığımız var. Bu olasılık, içinde bulunacağımız gelecek'teki an'da da vardır. Bu nedenle mutluluk zamanda değişmez görünür. Sanki ondan bağımsızmış gibi algılanır. Oysa -birbirine bağlı olarak- mutluluklarımızın ve bilincimizin niteliği değişmeden duramaz. *Fakat değişmeyen şey her an'da mutlu olma olasılığımızdır.*

Sonuç olarak; mutluluk varlıklar dünyasının değil, düşünce dünyamızın bir elemanıdır. Bu nedenle o varlıkbilimin (ontolojinin) ilgi alanına girmez. Mutluluk geniş çerçevede bir düşüncedir. Zihinsel bir edilim'dir. O bir bilgi değildir ve bu nedenle doğrudan doğruya bilgibilimin (epistemolojinin) konusu da yapılamaz. Ancak mutluluk ile bilgililik arasında hiç bir ilginin olmadığı da söylenemez. Nasıl ki yağmur için yaş'lık, kar için beyaz'lık niteliksel bir zorunluluğu ifade ediyorsa bilinebilirlikten beslenen bilgililik için de mutluluk aynı niteliksel zorunluluğu temsil eder. Yani bir bakıma bilen insan mutlu olma yatkınlığında olan insandır. (Buna karşın mutsuzluk ise bilinemezlikten beslenen bilgililiğin niteliksellığini temsil eder. *Yani gerçek anlamda mutsuz olabilmek için bile gerçek anlamda bilen insan olmak gerekir. Bunun dışındaki mutluluk ve mutsuzluk düşüncesi zihnin yanılgısıdır.)*

Mutluluk sanatsal bir çalışmanın konusu edilebilir, buna karşın sanatın amacı olamaz. Sanat güzel ve insan birlikteliğinin yani hem güzelin hem de insanın araştırmasıdır.

Mutluluk ahlaki bir konu gibi görünse de bana göre onu bu alana hapsetmek doğru değildir. Çünkü her ahlak en başta evrenselleşmiş (en azından toplumsallaşmış) yargıların sistemidir. Oysa mutluluk da mutsuzluk da birey'leşmiş insanın düşüncesidir. Bu yanıyla mutluluğa (mutsuzluğa da) ters düşmeyecek tek ahlak öğretisi maddeci ahlak öğretisidir. *İnsan özgür olursa ahlaklı olabilir. Özgür olmayan insan ahlaksızlığa zorlanan insandır. Bu nedenle özgürlük, ahlak ve mutluluk ilişkisi doğru kurulmalıdır.*

Toplumbilimi (sosyoloji) açısından mutluluk bir toplumun özgürlüklerin turnosoludur. Bunun dışında toplumbilimi açısından oldukça soyut bir kavramdır. O felsefe açısından bir inceleme konusu yapılabilir. Ancak mutluluğu öğütleyen felsefe yerine mutsuzluğu yeren felsefeyi tercih etmeli. Çünkü mutluluk felsefe açısından ne öğütlenebilir düzeyde somut bir bilgi ne de yerilebilir eksikli bir durumdur.

Dolayısıyla mutluluğu öğütlemek için yola çıkan her felsefenin gerçeklikten kopma ihtimali daha çoktur. Bu nedenle mutsuzluğun yergisi bizi hem gerçekçi kılar hem de farkına varmadan mutluluk adına harekete geçirir.

doğu'm

"Doğu Timor'a"

ayrılmışsa topraklar
doğu'ya batı'ya
hep doğ(r)udan yanadır şairler
hiç duymadım çünkü
batının battığını acıdan

tek güneş var sanki doğu'da
sancısız doğan
biz de çekiyoruz bir doğu'm sancısı
bizim de bir Dili'miz var
ülkesine uzak

'kolay boşverilir belki de
sancısız doğan çocuklar'
desem de
giyotine göndermek geçiyor usumdan
ırk, renk, dil, rinleri
biliyorum akan kan
kaldırır tüm ayrımları
her renk
kırmızı

A.Tuna ÇÖRDÜK

Mutluluk zihinsel bir edilim olduğuna göre o en başta ruhbilimine (psikolojiye) konu edilmelidir. Kaldı ki bana göre ruhbilimin özü -son tahlilde- mutluluk araştırmasıdır.

Çünkü; MUTLULUK İNSANIN RUHSAL ZAFERİ'DİR.

Yararlanılan Kaynak:

Felsefe Sözlüğü, A. Timuçin, İnsancıl Yayı, Genişletilmiş 2. Baskı, 1998, İstanbul.

1. Mutçuluk: mutluluğa düşünsel yönden yaklaşırken; hazcılık ise duyunsal hazları öngörür tarzda yaklaşır.

2. A. Timuçin - Felsefe Sözlüğü, İnsancıl Yay. 2. Baskı. s.150.

3. Geniş çerçevede düşünce yalnız fikir düzeyindeki çıkarımları değil, zihin tüm etkinliklerini karşılar. Buna göre yalnızca bir usavurmayla ortaya konulan bir yargı değil, bir duygu, bir imge, bir izlenim de düşüncedir. A. Timuçin, a.g.e., s.105.

4. T.D.K. Okul Sözlüğü, Prof. İ. Parlatır, Prof. H. Zülfikar. Prof. N. Gözaydın, 1997, Milliyet yayınları.

FİKİR "YÜRÜTMEK"

Coşkun BÜKTEL

Bu yazı, halen yazmakta olduğum müstakbel bir kitabımdan, güncelliği nedeniyle, derhal yayımlanması tarafımdan uygun görülmüş, kısa bir bölümdür. Basımı Hamdi Alkan tarafından finanse edilecek olan ve yazılması % 90 oranında tamamlanmış bulunan müstakbel kitabımın adını, derginizin okurlarına şimdiden müjdeleyebilirim: **"Yönetmen Tiyatrosuna Karşı".**

"Türkiye'nin düşünce ve tiyatro hayatına" yaptığım katkılardan tiyatro insanlarımızın yararlandığını sevinerek görüyorum. Ama onlar bunu "belli etmekten" pek hoşlanmıyorlar. Yazdığım yazılarda ifade edilen fikirler, tiyatro insanlarımız tarafından, hatta yazılarımda en sert eleştirdiğim insanlar tarafından bile -örneğin, Yücel Erten ve Ahmet Levendoğlu tarafından bile- çeşitli platformlarda, farklı cümlelerle ve daha kötü ifade edilerek de olsa, aynen tekrar ediliyor. Ama beni sevindiren bu gelişmenin, ne yazık ki, kaygı verici bir yanı var. Tiyatro insanlarımıza pek çok şey öğretebildiğim halde, onlara "namuslu aydın tavrını" ve bu tavrın gereklerinden biri olan, "alıntı namusunu" bir türlü öğretemediğim anlaşılıyor. Tiyatro insanlarımız, benim söylediğim şeyleri çeşitli platformlarda -farklı cümlelerle de olsa- tekrar ederken, benim adımı vermeye nedense yanaşmıyorlar. Benim daha yetkin cümlelerle, daha iyi ifade ettiğim şeyleri; onlar, sırf farklı cümlelerle ve daha kötü ifade ettikleri için, benim adımı anmak zorunda olmadıklarını sanıyorlar. Evet, onları buna zorlayan bir kanun, bir dış gereklilik, elbette yok. Tiyatro insanlarımızın, o gerekliliği -bazen "namus" diye de adlandırılan o gerekliliği- kendi bünyelerinde, içlerinde, doğal olarak, "bir kalite olarak", taşıması gerekiyor.

Tiyatro insanlarımızın, benden öğrendiklerini satarken, adımı anmamasıyla ilgili olarak, bu kitaba, çok taze bir örnek daha ilave edebilirim.

Ahmet Levendoğlu'nun, benim bu satırları yazmakta olduğum sırada çıkan, Temmuz/Ağustos 1999 tarihli **Tiyatro Tiyatro** dergisinin 93-94 numaralı son sayısında, *"Tarsus'ta Tiyatro"nun Gündem Sonu* başlıklı bir yazısı var. Levendoğlu'nun bu yazısını, yukarıda sözünü ettiğim olgunun en taze örneği olarak gösterebilirim. Levendoğlu, bu yazısında, kendi yönettiği *'Bağla Şu İşi"* adlı oyunun, Tarsus'ta MHP'li Belediye Başkanınca, tepki ile karşılanmasına değiniyor. Bu oyunu "küfürlü bulduğu için" beğenmeyen ve tepki gösteren Tarsus Belediye Başkanı'na, onun gibi düşünenlere ve diğer dergi okurlarına, Levendoğlu, önemli bir sanatsal ilkeyi aktarmaya çalışıyor. Levendoğlu'nun yeni öğrendiği bu sanatsal ilkeyi, şöyle özetleyebiliriz: **Bir tiyatro eserinin değeri, eserdeki karakterler tarafından söylenen kelimelerin, iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin olmasıyla, belirlenemez; bir tiyatro eserini, karakterlerin kullandığı kelimeler bazında eleştirmek doğru, haklı ya da mantıklı bir davranış olmaz.**

Bu sanatsal ilkeyi, gayet pişkin bir edayla okurlarına açıklarken, *"oyundaki sövgüleri sansür etmeye kalksaydık, doğru yapmış olur muyduk, olmaz mıydık? Olmazdık kuşkusuz"* diyen Levendoğlu, *"çünkü sansürcülük yasakçılıktır, ikiyüzlülüktür, çağdışılıktır"* diye kocaman laflar eden sevgili Levendoğlu; bir zamanlar İstanbul Şehir Tiyatrosu repertuar kurulu üyesi olduğunu; o kurulda benim *"Shakespeare'siz Herifler"* adlı oyunumu reddettiğini; yani oynanmasını engellediğini, yani sansür ettiğini, yani yasakladığını unutmuş görünüyor. Üstelik, unuttuğu tek şey bu değil. Levendoğlu, red, sansür ya da yasaklama gerekçesi olarak, *"Shakespeare'siz Herifler"*de, kendisinin *"sövgü"* diye nitelediği bir takım kelimelerden başka, hiçbir "somut neden" gösteremediğini de, unutmuş görünüyor. Okurlara, sansür, yasak, ikiyüzlülük gibi kavramlar konusunda ahkam kesen Levendoğlu, 50 yaşını çoktan geçmiş koskoca bir adam olduğu halde, asıl ikiyüzlülüğün ne olduğunu, hâlâ öğrenememiş görünüyor. Herhalde vakti olmadı. "Herhalde, çok daha önemli işleri vardı."

"Tarsus'ta Tiyatro"nun Gündem Sonu başlıklı yazısında, benim adımı anmaya hiç gerek duymadan, insanlara bir sanat eserini kelime bazında eleştiremeyeceklerini, kibirli ifadelerle öğretmeye kalkışan Levendoğlu'nun; o sanatsal ilkeyle ilgili olarak o yazıda söylediği şeyler, benim -üstelik de "ona" karşı- yazdığım bir yazıda söylediklerimin, başka ve daha zayıf ifadelerle, tekrarından ibarettir. Yazısında o sanatsal ilkeyle ilgili söylediği her şeyi, Levendoğlu, benden ödünç almıştır; benim -üstelik de "ona" karşı- yazdığım bir yazıdan, ödünç almıştır.

Ben ona öğretmeden önce, Levendoğlu'nun, sözkonusu sanatsal ilke hakkında hiçbir fikre sahip

olmadığı, belgesi de bulunan bir hakikattir. Evet, Levendoğlu, örneğin 1993'te, oyun karakterlerinin söylediği çirkin replikler hakkında, tıpkı, bugün kınadığı MHP'li Tarsus Belediye Başkanı gibi, tutucu ve tepkisel bir yaklaşım gösteriyordu. *"Sövgü"* diye nitelediği bir takım kelimelerden başka hiçbir "somut neden" göstermeksizin, bir oyunun repertuara alınmasını, yani sahnelenmesini, engelliyordu. Yani o oyunu sansür ediyor, oynanmasını yasaklıyordu.

Öyleyse, Ahmet Levendoğlu, Türkiye'de, *"sansür"*, *"yasakçılık"*, *"çağdışılık"* ve *"ikiyüzlülük"* gibi kavramlar hakkında insanlara ders vermesi gereken en sonuncu kişidir. Türkiye'de kimsenin bu kavramlar hakkında Levendoğlu'dan ders almaya ihtiyacı yoktur. Bu kavramlar hakkında asıl ders alması gereken kişi, hâlâ Levnedoğlu'dur. Coşkun Büktel, **Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları** adlı kitabının dört numaralı bölümünde, Levendoğlu'ya gereken dersi vermiştir. Ama Levnedoğlu'nun bu dersi, kaynak belirtmeden "satmaya" çalışması, kendisinin o dersi aslında hâlâ "alamadığını", ya da "iyi kavrayamadığını" kanıtlamaktadır.

Shakespeare'siz Herifler, İstanbul Şehir Tiyatrosu repertuarına, ancak Levendoğlu'nun istifasından sonra, ama "hemen sonra", girebilmiştir. Levendoğlu'nun da üyesi bulunduğu repertuar kurulu istifa ettikten sonra, oluşturulan yeni repertuar kurulu, daha önce reddedilen *Shakespeare'siz Herifler*'i İstanbul Şehir Tiyatrosu repertuarına derhal kabul etmiştir.

Levendoğlu'nun, hangi kelimeleri *"sövgü"* diye niteleyerek *Shekespeare'siz Herifler*'i reddettiğini, yani hangi kelimeler yüzünden *Shakespeare'siz Herifler*'i repertuardan dışladığını, yani hangi kelimeler yüzünden bu oyunun oynanmasını imkansız kıldığını, yani hangi kelimeler yüzünden onu yasakladığını, ya da sansür ettiğini, (benim bir yazıma karşı) Levendoğlu tarafından yazılmış cevap yazısında, okuyabilirsiniz.

Benim o yazımı, Levendoğlu'nun o yazıma karşı söz konusu cevabını ve benim o cevaba karşı cevabımı merak edenler, yani Levendoğlu hakkında burada öne sürdüğüm iddiaların somut kanıtlarını görmek isteyenler, **Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları** adlı kitabıma bakabilirler. Aradıkları kanıtları, Levendoğlu'nun söz konusu cevabını da kapsayan, 4 numaralı bölümde, yani 69-114 no'lu sayfalar arasında ve özellikle sayfa 106'da, kolayca bulabilirler. Levendoğlu, hafıza-i beşerin nisyan ile malul olmasına; yani kamoyunun körlüğüne, sağırlığına ve hafızasızlığına çok fazla güveniyor. Levendoğlugillerin başlıca garantisi olan toplumsal hafızasızlığa karşı, bu tür kanıtların adreslerini sık sık hatırlatmak gerekiyor.

Benim 1998 tarihli **Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları** adlı kitabımın 4. bölümünde, özellikle de 106. sayfasında, ifade ettiğim fikirleri okuduktan sonra; Levendoğlu'nun Ağustos 1999 tarihli **Tiyatro Tiyatro** dergisinde ifade etmeye çalıştığı fikirlerle karşılaştırırsanız; Levendoğlu'nun nasıl fikir "yürüttüğünü" şıp diye fark edeceksiniz. Pişkinliğin ve okurları eşek yerine koymanın, aristokrat bir tavırla ve kibirli bir edayla nasıl vakur biçimde yapılabildiğini; fikir "yürütmenin" allamelik kılığına nasıl sokulabildiğini, ibretle keşfedeceksiniz.

Bir gün, tiyatro insanlarımızın bu konudaki zaafları hakkında topladığım somut örneklerin tümünü sergileyerek, "alıntı namusu" üstüne ayrı bir yazı yazmayı düşünüyorum.

"FİKİR YÜRÜTMEK"E DİPNOT

"Fikir Yürütmek" başlıklı yazımı yayımlamak için doğaldır ki **Tiyatro Tiyatro** dergisini seçmiştim. Çünkü Levendoğlu'ya tiyatral konularda devamlı olarak fikir yürütmesi için iki tam sayfalık devamlı köşe ayıran dergi, **Tiyatro Tiyatro**'ydu. Yürüttüğü fikirlerle bu derginin okurlarını eşek yerine koyan Levendoğlu hakkında, bu derginin okurlarını aydınlatmak zorundaydım. Ayrıca, dergi yöneticilerine de (sahibi Mustafa Demirkanlı ve bu dönemdeki genel yayın yönetmeni Orhan Alkaya) okurlarını aydınlatmak fırsatını tanımalıydım.

Demirkanlı ve Alkaya ile ilgili daha önce bir takım tecrübeler yaşadığım için onların kendilerine tanıdığım fırsatı kullanmak istemeyeceklerini; bu yazıyı yayımlamayı reddedeceklerini, Levendoğlu'nun yürüttüğü fikirlerle ilgili olarak dergi okurlarını aydınlatmayı değil, Levendoğlu'nun aleyhindeki kanıtları okurlardan saklamayı, tercih edeceklerini bal gibi biliyordum. Yine de, önyargılı davranmadım. Levendoğlu'yla işbirliği halinde görünmekten kurtulmaları için, Alkaya ve Demirkanlı'ya şans tanımaktan kaçınmadım. Yazımı, **Tiyatro Tiyatro** dergisine götürüp, derginin sahibi Mustafa Demirkanlı'ya (elden) teslim ettim. Yazıyı reddedeceklerini tahmin ettiğimi söyleyerek, bana bir an önce cevap vermelerini istedim. Bir an önce cevap verirlerse, yazıyı bir başka dergiye yetiştirebilecektim.

Ben, Mustafa Demirkanlı'ya daha önce de (Nisan 1996) yine **Tiyatro Tiyatro**'da yayınlanmak üzere, bir yazı vermiş ve o zaman da reddedilmiştim. İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda yaşanmış berbar bir rezilliği anlatan, *"İstanbul Şehir Tiyatrosu Hangi Akla Hizmet Ediyor"* başlıklı o yazıyı; ben daha sonra önce Evrensel Kültür dergisinde (Nisan 1996) yayımlamış sonra da **Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları** adlı eleştiri kitabıma (Eylül 1998) dahil etmiştim.

Söz konusu yazının içinde bir parantez açıyor ve yazının, daha önce Demirkanlı tarafından reddedildiğini okurlarıma da açıklıyordum:

Biz bu yazıyı, bir tiyatro dergisi olduğunu adıyla iki kez vurgulayan ve diğerlerini yok saymak kendini Türkiye'nin tek tiyatro dergisi ilân eden **Tiyatro Tiyatro** *ad-*

*lı güya tiyatro dergisine de önerdik. İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndan her sayısında bir tam sayfa reklam alan bu derginin, bu yazıyı yayımlamayacağını bilmek için fazla zeka gerekmiyordu. Yine de, bu derginin yöneticilerine bizi yanıltmak fırsatını vermezlik etmedik. Sağolsun, **Tiyatro Tiyatro** dergisinin sahibi Mustafa Demirkanlı bizi yanılmadılar. Yazımız reddedildi. (...)*

(Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları, sayfa 488-489.)

Tiyatro Tiyatro dergisinde, Levendoğlu'ya fikir yürütmesi için iki tam sayfalık devamlı köşe ayıran Demirkanlı ve Alkaya'nın; "Levendoğlu'nun yürüttüğü fikirlerle ilgili yazımızı yayımlayamayacaklarını bilmek için" de, fazla zeka gerekmiyordu. Ama ben, yine de, yazımı önce, **Tiyatro Tiyatro** dergisine götürerek üstüme düşeni yaptım.

Tıpkı, geçen yıl üç kitap birden yayımladığımda da üstüme düşeni yaptığım gibi: **"Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları", "Shakespeare'siz Herifler",** ve **"Eleştiren Oyunlar"** adlı üç kitabımın her birinden birer nüsha götürerek Mustafa Demirkanlı'ya bırakmıştım. Bu kitapların her üçü de, kendi janrında benzersiz özellikler taşıyordu ve ilk ikisi, günümüz Türk tiyatrosunu yapanların iç yüzleri hakkında "gerçekten" bilinçlenmek açısından okurlar için, biricik kaynak olmak vasfını taşıyordu. Özellikle **"Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları"** adlı 550 sayfalık eleştiri kitabı, dünyanın başka hiçbir kaynağında bulunmayan içeriğiyle, biricik ve benzersiz bir başvuru kitabıydı. Demirkanlı ve Alkaya dahil, hiç kimsenin geçerliğine itiraz edemediği ve değerini inkar edemediği bu kyanaklardan, **Tiyatro Tiyatro** okurlarını haberdar etmeye, Demirkanlı ve Alkaya hiç gerek duymamışlardı. Tıpkı, Levendoğlu'nun nasıl fikir yürüttüğünden okurları haberdar etmeye de hiç gerek duymadıkları gibi.

Demirkanlı yazımı yayınlamak konusunu, genel yönetmeni Orhan Alkaya ile görüşeceğini söylemişti bana. Yazımı teslim ettikten beş gün sonra cevap almak üzere tekrar dergiye gittim. Ama Demirkanlı dergide yoktu. Bana dendiğine göre yazıları da alarak Orhan Alkaya ile görüşmeye gitmiş. Oradaki görevliye Demirkanlı'nın beni aramasını tembih ederek dergiden ayrıldım. Sağolsun Demirkanlı birkaç saat sonra beni telefonla evimden aradı. Aklımda kaldığı kadarıyla şöyle konuştuk:

"Coşkun, sen istersen bu yazıyı başka bir yerde yayımla!"

"Neden?"

"Çünkü biz bir özel sayı yapmaya karar verdik."

"Fark etmez ki!.. Benim yazımı isterseniz özel sayıda da yayınlayabilirsiniz. Bütün yazıların özel olması gerekmez. Hem zaten bu sizin derginizle ilgili bir yazı.

"Tabii de, sen acele ediyorsun; oysa biz biraz gecikeceğiz; Eylül-Ekim sayısını bir arada çıkarmayı düşünüyoruz."

"İstediğiniz kadar gecikin! Ona karışamam. Yalnız, bana yazıyı yayımlayacağınızı bildirin, yeter. Sizi beklerim. Çünkü bu yazının, mantık gereği, sizin derginizde çıkması gerek."

"İşte ben yazı için şu an cevap veremiyorum. Çıkacak ya da çıkmayacak diyemiyorum."

"Mustafa, alla'şkına, böyle bir şey olabilir mi? Ben sizden zaten yazıyı yayımlamanızı değil, evet ya da hayır demenizi bekliyorum. Bir yazıyı yayımlayıp yayımlamayacağınıza beş günde karar veremiyor musunuz? Yayımlamayacaksanız, doğru dürüst, yayımlamayacağım deyin!"

"Pekala, yayımlamayacağım!"

"Yayımlamayacak mısın?"

"Yayımlamayacağım!"

"Hah, şöyle!.. Teşekkür ederim."

Görüldüğü üzere, **Tiyatro Tiyatro** dergisi yöneticileri, Levendoğlu'nun yürüttüğü fikirlerle ilgili yazıyı yayımlamıyorlar. Ama yayımlamadıklarının bilinmesini de istemiyorlar. Bu yazıyı reddetmekten, reddettiklerinin bilinmesinden çekiniyorlar. Ama yazıyı kabul etmekten de çekiniyorlar. Ne kabul, ne de red edebiliyorlar. Oğuz Atay'ın deyimiyle *"açıkça, mertçe, Türkçe"* konuşamıyorlar. Benim ödediğim vergileri Kültür Bakanlığı'ndan katkı olarak alıp, kendilerine göre bir tezgah kurmuşlar, dergicilik oynuyorlar. Kimse tekerlerine çomak sokmasın, dalgalarına taş atmasın istiyorlar. Levendoğlu dergilerinde benim fikirlerimi yürütsün ama ben onlara bulaşmayayım istiyorlar.

İçinde bulunduğumuz tiyatro ikliminde, işte ancak "böyle insanlar" tiyatro dergisi çıkarabiliyor. Kültür Bakanlığı ancak "böyle" insanlara dergi çıkarmaları için katkıda bulunuyor. "Böyle" insanların çıkardığı dergi, ancak "böyle" olabiliyor.

"Böyle" bir tiyatro ikliminde ancak yönetmen tiyatrosu yapılabiliyor. Yönetmen tiyatrosu ancak "böyle" insanlar ve "böyle" dergiler tarafından desteklenebiliyor. "Böyle" bir tiyatro ikliminde, gerçeği söyleyenlere karşı, en demokrat geçinen kişiler bile, sansürcü kesiliyorlar. Sansüre karşı en kocaman lafları söyleyenler bile, gerçeği söyleyenlerin karşısında, sansürden başka sığınak, sansürden başka çare bulamıyorlar. En demokrat geçinen kişiler bile, kamuoyunun aydınlanmasından değil, karanlıkta kalmasından medet umuyorlar. İnsanların bilmesini değil, bilmemesini istiyorlar. Kamuoyunun körlüğüne, sağırlığına ve hafızasızlığına güveniyorlar.

Mustafa Demirkanlı ve Orhan Alkaya, Ahmet Levendoğlu'yu (ona Coşkun Büktel'e karşı söz hakkı vererek savunmak yerine) Coşkun Büktel'i sansür ederek savunmuşlardır. Demirkanlı ve Alkaya'nın, Ahmet Levendoğlu'yla dayanışma yöntemi; "böyle" bir iklimde, ilerici(!) demokratların(!) bile, dayanışma kavramını bile, kirletmekten kaçınmadıklarını kanıtlamaktadır.

Tiyatro Tiyatro dergisi okurların bilme hakkını değil, okurları eşek yerine koyanların sansürle korunma hakkını savunmaktadır. Okurların menfaati için değil, okurları eşek yerine koyanların menfaati için yayınlanmaktadır.

Böyle bir dergide fikir yürütmek, gayet kolaydır. Gayet doğaldır.

"MÜZİKSEL FORMASYON" SEMİNERİ ÜZERİNE

Server ACİM

Müziğin nasıl dinlenmesi gerektiğini, iyi müzik kötü müzik arasındaki farkları, tekseslilik-çoksesli farklılıklarını açık bir dille anlatmayı amaçlayan bir seminerler dizisini başlattık 4 Ekim Pazartesi günü. Bu seminerin adının ne olması gerektiği sorulduğunda **"Müziksel Formasyon"** adının amaca uygun düşeceğini belirttim. İlk gün oldukça iyi bir grupla karşılaştım. Meraklı ve ilgili gözlerle beni dinlediler, zaman zaman söze girdiler, sorular sordular. Aralarında sabırsız arkadaşların da var olduğunu gördüm. Bir an önce anlamak istiyorlardı müziği. Bazı şeyleri insanlara sanırım defalarca söyleseniz bile yine dönüp dolaşıp aynı yere geliyorlar. Bir kez daha tekrarlamak isterim: Müzik, bir çırpıda anlaşılacak kadar kolay bir iş değil. Müziği dinlemek en kolay yapılan şey. Dinlediğiniz bir müzik parçasının kasetçalar veya CD çalarınıza gelene kadar hangi aşamalardan geçtiğinin bilincinde miyiz? Hayır. Bu sebeple, müziği öğrenmek gibi müziği kavramak için de belirli bir süreci yaşamak gerekir. Bu süreç boyunca öncelikle size anlatılanları sabırla dinlemeniz gerekir. Sırf soru sormuş olmak için soru sormak yerine, bir süre gözlem yapmalısınız. Müziği öğrenmek büyük bir sabır gerektirir.

Bu seminerlere katılan arkadaşların, sosyokültürel düzeyleri birbirinden farklı olacaktır ister istemez. Kimisinin müzik geçmişinde bir çalgı çalmışlığı ve kendince bir müzik düzeyi varken, kimisinin ise müzikle ilişkisi salt bir dinleyici olmaktan öteye geçmeyecektir. Ancak bu seminerlerde kişiye/kişilerin seviyesine göre değil, genel bir seviyeyi temel alıp oradan başlamak zorunluluğu vardır.

Ülkemizde müzik, çok farklı mozaiklere sahiptir. İnsanlar da öyle. İnsanlar da farklı kişiliklere, farklı algılamalara ve farklı tepkilere sahiptir. Ancak bu farklılıklar içinde ortak paydalar aramak gerekir. İnsanları hiçbir konuda hiçbirzaman memnun edemezsiniz. Çünkü, her insanın beklentisi birbirinden farklıdır. Kimisine çok güzel gelen bir müzik, bir başkasına kötü gelebilir. Kimisi arabesk sever, kimisi pop müzik.

Kimisi lahmacun yer, kimisi patlıcan. Bir deyim vardır "renkler ve zevkler tartışılmaz" diye. İşte tam bu noktada müzik denen olgunun hangi durumlarda bir zevk unsuru ve hangi durumlarda bir düşün unsuru olduğu konusundaki tartışmanın gündeme gelmesi söz konusudur. Basit bir dille sormak gerekirse: Müzik hangi durumlarda sizi düşüncelere ve hayallere sürükler; hangi durumlarda sadece müzik olarak dinlersiniz? İşte bu seminerlerde ele alacağımız konulardan biri de bu olacaktır.

Bir başka tartışma konusu ise iyi müzik-kötü müzik ayrımını yaparken ele aldığınız ölçütler nelerdir? İyi müzik size göre nasıldır? Kötü müzik sizce nedir? Bu tartışmalar sürüp gidecektir. Tartıştıkça da görülecektir ki, insanlar bu soruları kendilerine sormaya başladıkları zaman gelişimin ilk adımları atılmaya başlanmış demektir.

Müzikte bir de **"Müzik Estetiği"** ve **"Müzik Felsefesi"** gibi kavramlar da yer almaktadır ki, bu kavramlar dünyada gelişmiş, ülkemizde ise yeni gelişmekte olan kavramlardır. Müzik ile felsefe arasındaki köprüyü bu iki kavram kurmaktadır. Bu kavramları tartışmak ve üzerinde kafa yormak için ön araştırmalar yapmak lazım gelir. Dünyada bu kavramlar hangi düzeylerde tartışılmaktadır? İleri düzeyde tartışılması gereken bu kavramları uzun süre araştırdıktan sonra kişilerin fikirlerini ortaya koymaları mümkün olabilir. Bu yapılmaz ise, ortaya dökülen fikirler havada uçan temelsiz düşünceler olmaktan öteye geçmezler.

Sözün özü:

Lütfen sabırlı olun. Anlatılanları dinleyip kavramaya çalışın. Söylemeyi düşündüğünüz fikirlerin ayağı yere basan fikirler olduğuna inanırsanız söyleyin.

Bu yolda sağlıklı bir biçimde yürümek için kilometrelerce düşünce katetmeniz gerekir.

HEPİMİİİZ GARDEŞÜÜÜZ!

Ekrem ATAER

Son günlerde dikkatinize çekmiştir; bir Türkiye haritası ve bu haritanın ortasında bir çok yıldızımız hep bir avaza "Hepimiz Kardeşiz" adlı şarkıyı çığırıştırıyorlar. Bu muhteşem müzik ziyafeti bizleri birçok sebeple hayli heyecanlandırdı. Milli birlik ve beraberlik duygularımızı daha da güçlendirecek olan bu ortak üretim umarım diğer şarkıcılarımıza da örnek olur. Bu halisane ve milli duygularla hazırlanan parçanın aynı firma tarafından 3 kasetlik bir albümünün ön hazırlığı olduğunu da öğrenince ayrıca sevindik. Plak şirketinin bütün yıldızları bu demokrasi (!), kardeşlik (!), Hoşgörü (!) adına üretilen şarkıyı daha önce söyledikleri şarkıları ile tekrar gündeme getirip onlara olan hasretlerimizi giderecekler. Aslında hem ticari, hem de milli bir görev yerine getirilmiş oluyor değil mi? Kısacası benim şirketim, benim sanatçım da artık işini biliyor.

Televizyon ekranlarını sıkça dolaşan bu üretim, son yılların yaptığı, transferlerle, döktüğü paralarla adını sıkça duyuran Prestij Müzik tarafından hazırlanmış. Mahsun Kırmızıgül ve şarkıcı arkadaşları ülkemizin birçok sanatçısını, farklı saundlarda olsalar da başarı ile bir araya getirmişler. Barış içinde yaşamak adına yapılmış böylesine içtenlikle üretimler heyecanımızı bir o kadar daha arttırıyor. Bu ortak üretim çok ulusal gibi görünse de evrensel çizgiyi de yakalamış gibi görünüyor. Tıpkı "We are the world" gibi. Artık dosta düşmana karşı bizim de bir "We are the world"ümüz var dedirtiyor adama. Bu gururu ülke olarak paylaşmamız ise ayrı bir heyecan katıyor. İzzet Altınmeşe'nin yerel gırtlağından bir anda Zerrin Özer'in Amerikalı gırtlağına olan geçiş ise ne kadar çağdaşlaştığımızın teknik anlamda karşılığını ifade ediyor. Uzaylı olduğunu iddia eden Mustafa Topaloğlu görünüyor ki artık dünya meselelerine yoğunlaşmış. Bu da ayrı bir kazanım bizim için. Kibariye, Alişan ve Adnan Şenses performanslarının doruklarını zorlarken şirketin son transferleri işe daha farklı bir mutabakat ortamı hazırlamış. Özellikle sol kesim tarafından bu güne kadar kabul gören Ferhat Tunç, eski müzikal yapısına birebir oturan bu parçayı hiç yabancılaşmadan icra etmiş. Türkülerin yılmaz yorumcusu Yavuz Bingöl kardeşimiz ise aynı hararet ve heyecanı haklı olarak yaşamış. Transfer rüzgarının son şarkıcılarından Suavi ise aynı katarın başka bir ağır topu. Bir başka sevindirici unsur da müzik dünyamızın yıldızlarının senelerdir örgütlenememesine karşı da ciddi bir atılımmış. Böylesine yüce değerler adına şarkıcılarımızın birlikte hareket etmesi geleceğimizin daha aydınlık ve paylaşımcı olacağının ayak sesleri gibi. Hele asıl duygulandığımız bölümü ise herkesin eline tutuşturulan beyaz güvercinlerin barış adına havaya salınması. O ne muhteşem bir görüntü... Barış güvercini uçurulacaksa bence böyle olmalı. Zerrin Özer'in parça sonunda verdiği ingilizce mesaj ise konuyu entellektüalizmin doruklarına taşımış... Kısacası her anlamda dilinizin tutulmaması mümkün değil...

Yazımızda bu bölümü bitirmeden küçük bir not düşmek istiyorum. Tamamen uslûbumun dışında farklı bir dille yazdığım için affınıza sığınıyorum. İnanın ben de ilk defa böyle bir uslûp deniyorum. Bunu da heyecanıma verin. Bu kadar değişimi anlatırken, birşeyleri değiştirmek gerekiyordu ben de bu yöntemi belirledim. Yoksa başka türlü anlatmak için kelimeler, şarkıcılarımız kadar kolay yanyana gelemiyor...

Yazımızın bu bölümünde sizlerle yine bir arşiv üretimini paylaşacağız. Arşiv üretimlerine verdiği önemle dikkati çeken bir başka firma ise Yeni Dünya Müzik... Yazılarımızda mümkün olduğu kadar bu firmalara ve üretimlerine özellikle yer veriyoruz. Özellikle bu firmaları ve üretimlerini anlatmaya gayret gösteriyoruz. Niye mi? Müzik adına yapılan bir sürü seviye yoksunu üretim paranın gücü ile kulağımızın dibinden çekilmiyorlar. Onları defetmenin ve bu kulak yoluyla kirletilen kültür ortamının karşısına çıkmanın bir yolu da bu olsa gerek diye düşünüyoruz. Bu memlekette gözü dönmeden, devlet kredileriyle palazlanmadan doğru olanı yaymaya çalışanlar da var diyebilmek için...

Gelelim bu ay tanıtacağımız albüme... Albümün adı "The Athenians" Mikis Thedorakis'in "Z" filminin ve "Canto General" müzikalinin unutulmaz müziklerini The Athenias yorumu ile bu albümde bulabilirsiniz.

Costa Gavras'ın en önemli yapıtlarından kabul edilen ve 1969'da çekilmiş "Z" filmi, Yunanistan'daki Generaller Cuntası'nın iç yüzünü anlatan konusuyla olduğu kadar; Mikis Thedorakis tarafından yapılan film müziğiyle de büyük ilgi görmüştü. Ar-

Kalan

alıp çiçeklerini çiçeklerin
şenliğin tasını tarağını alıp
insanı olmayan gülücükler gibi gittin
gülücüğü olmayan insan gibi kaldı burda
som altından şekiller çizdiğin

hangi yıldıza baksam uzak biryerlerimi kurşuna dizerler
ot tıkarlar derisine bir ceylanın ölüm camekanlarda süslenir
bütün mesafeleri siyaha boyarlar içinde yitik bir çığlık
yüreğim sığmaz iki yakasına bir nehrin sular bileylenmiş kederdir

yel vurur çimenlere saçların birdenbire etimde tutuşur
bütün renkler içi boşaltılmış bir sülünde yalan söylerler
gel desem dişlerini dizlerinde bırakmış kerem im ben
gel desem süpür desem külümü saçların ateşten lalelere benzer

her akşam tuz basar yarama gölgeler ellerim kaybolur
hangi taşı kaldırsam altından bir kentin ölüsü çıkar
bacalarda duman hüznünü anlatır en kuşsuz yuvanın
dağbaşlarında yalnızlık mor bir sessizliği kucaklar

ne zaman güz düşse bağlara gözlerim üşür
alır tirenler dolusu götürürler gözlerinin izini
geride definesi boşaltılmış bir küp gibi kalır şehir
eskimiş paslı bir uluma etime gömer dişlerini

Asım GÖNEN

dından Latin Amerika'daki diktatörlüğü anlatan Costa Gavras'ın "Sıkıyönetim" filmi de aynı ilgi ile karşılanıyordu. Film müziğine yine aynı isim, Yunanlı besteci Thedorakis imzasını atıyordu. Thedorakis, daha sonra bu film için yaptığı müziği, Pablo Neruda'nın en önemli yapıtlarından "Canto General" için yazdığı kompozisyonlarda kullandı.

Yunanlı müzik grubu "The Athenians"ın, Thedorakis'in bu ünlü bestelerini yeniden yorumlayarak sunduğu bu albümde, konuya ait enstrümental parçaların yanında çeşitli Yunan bestecilerin şarkıları da yer alıyor.

Gelelim emeği geçen ekibe. Dimitri Polychronis, gitar ve vokal / Kostas Smirnos, buzuki ve vokal/ Thomas Tsillias, vurmalılar ve Antonis Gialeles bas gitarı ile yapıta omuz vermişler. The Athenias'ın bu albümünde Canto General haricinde tüm şarkılar canlı kaydedilmiş. Stüdyo kaydı olan Canto General de ise The Athenias'ın dışında konuk sanatçılarda yer almış. Bu konuda ilk dikkati çeken "Yerli flütü"nü çalan Joel Peri oluyor. Joel Peri bu özel enstrümanın ustalarından sayılıyor. Albümün sunuşunda bu işbirliği ve ortak üretim için The Athenias şöyle bir not düşmüş... "Thedorakis'in bu müzikal başyapıtını hem yunanlı hem Latin Amerikalı müzisyenlerle birlikte yorumlaması ayrı bir önem taşıyor." Albümün repertuvarnıdan verebileceğimiz örneklere gelince: Tupamaros (Özgürlük Savaşçıları), Paola 11099 (11099 numaralı özgürlük mahkumu Paola), Libertadores (Kurtarıcılar), America Insurecta (Asi Amerika), Chassaposerviko (İstanbul Dansı), Foressa Mavra (Karalar Giyiyorum Çünkü Sevgilimi Yitirdim).

Böylesine bir üretim... Dayanışma adına, Özgürlük adına, Barış adına, Demokrasi adına. Bazıları da yoğurdu böyle yiyor ne diyelim...

GOTİK EDEBİYATTAN KORKU SİNEMASINA BİR DENEME

Kürşad KIZILTUĞ

Doğa üstü olanın, fantastik olanın, gerçekdışı olanın, korkutucu olanın anlatımı, en eski sözlü ve yazılı anlatım biçimlerine kadar geri gider. Bütün halkların dinsel öykülerinde, mitolojilerinde, sözlü olarak aktarılan masal ve öykülerinde, yazılı destanlar gibi anonim yaratılarında, öte yandan da ayrışarak bir sanatsal tür halini amış edebiyat eserlerinin hemen hepsinde doğaüstü yaratıklar; insanüstü yeteneklere sahip kahramanlar; cin, peri, şeytan gibi bir takım yaratıklar; hayaletler ve daha nice -bugün akıldışı olarak kabul ettiğimiz- hayal ürünü varlıklara ve olaylara rastlanır. Ancak bunlar bağımsız bir anlatım türü oluşturmaz. Mevcut anlatım biçimlerinin öğeleridir yalnızca. Halbuki korku edebiyatı, polisiye edebiyat, fantastik edebiyat gibi ayrışmış türler 18. yüzyıldan bu yana modern toplumda görülür.

Doğanın akıl youlyal kavranıp teknik yoluyla denetlenmesinin henüz bugünkü anlamıyla sağlanamadığı arkaik zamanlarda insan kendi dışında bir varlık olan doğa hakkında çoğunlukla kurgusal modeller oluşturuyor, onun da kendisi gibi canlı, ruhu olan bir varlık olduğu sanısına kapılıyordu. Yaşadığı dünyayı yalnızca dış görünümlerle ve ampirik olarak algılayan modern öncesi insan için ne doğayı ne de toplumsal realiteyi derinlemesine kavramasını ve değiştirmesini, onun üzerinde denetim kurmasını sağlayacak bilişsel olanaklar mevcut değildi. Bu nedenle doğadan neyin gelebileceğini kestiremiyor, bugün bize saçma gelecek fantaziler kuruyordu. Korkusunun en önemli kaynağı denetleyemediği doğa gücüydü. Modern çağ öncesinde ortaya çıkan, az önce belirttiğimiz anlatım formlarının gerçeği nesnellikle kavrayamamasının ve tamamen düşsel fantezilerle karşılamasının nedeni budur.

Hiçbir reel temele dayanmayan ancak her toplumda insanların doğadan gelebilecek tehditlere karşı duydukları korkularından kaynaklanan çeşitli kurguların, bilişsel olmayan anlatım formları şeklinde iletilmesi arkaik zamanlarda bir kaçınılmazlıktı. İnsanlar bu anlatılardaki realiteyi, dış realite ile özdeş sanıyorlardı. Böylece bu anlatımlarla doğa karşısında duyduğu korkulardan arınıyordu. Aynı zamanda toplumsal çelişkilerin de üstünü örten, egemenlik sisteminin meşruluğunu sağlayan ve bu dünyada çekilen acıların karşısında daha güzel bir öte dünyaya duyulan inancı pekiştiriyordu.

Modern toplumun en temel belirleyenlerinden biri olan akılcılık, doğanın ve toplumun insan aklına ve örgütlü gücüne dayalı olarak ve teknik yoluyla denetlenmesini sağlamıştır. Bu da doğa hakkındaki bütün dinsel, metafizik kurguların yıkılmasını getirmiştir. Buna karşın modern toplum örgütlenmesinin üretim araçlarının mülkiyetine, başka bir deyişle sınıf eşitsizliğine dayalı yapısı, çağın getirdiği aydınlanma olanaklarından herkesin yararlanmasını sağlamadığı gibi, bilakis engellemektedir. Toplumsal yaşamın işleyişine ilişkin metafizik kurguların varlığını sürdürmesine yol açmıştır. Mülk sahibi sınıflar ve devlet bürokrasisi dışında kalan tüm kitleler toplumsal süreçlerin denetiminden kati olarak uzaklaştırıldıkları -görünürde işleyen bir demokrasiye rağmen- için sıradan insan toplumsal realiteye, tıpkı ilkellerin doğa karşısındaki yabancılığı gibi yabancılaşmıştır. Çünkü insanlar denetlenemeyen bir doğa gücünün karşısındaymış gibi algılarlar toplumu. Bizzat kendi emeklerinin ürünü olan maddi varlıklar dünyası ve kendi eylemlerinin sonucu olan tarih onların karşısında değişmez bir kader, bir doğa yasası gibi görünür.

Toplum hakkındaki tüm (din, astroloji, spiritüalizm, uzak doğu inançları vs.) metafizik kurguların varlığını sürdürmesi, -insanın bilgilendirilmesini sağlaması gerekirken yabancılaşmayı daha da derinleştiren kitle iletişim araçlarının da varlığı koşullarında- modern sanayi toplumunda son derece anlaşılır bir olgudur. Modern çağın yarattığı aydınlanma olanaklarına rağmen, devasa bir anonim süreçler toplamı karşısında kendi kendini denetimden dahi yoksun kitle toplumu insanı, işleyişini anlayamadığı bu süreçleri açıklamaya çalışırken kaçınılmaz olarak arkaik çağlardan beri yaşayan hurafelere inanacaktır. Böylece toplumsal realiteyi algılayışı çağdaş mitoslar yoluyla gerçekleşecektir. Yalnızca eski mitosları sürdürmekle yetinmeyen günümüz insanı modern mitoslar da yaratmıştır.

Modern çağın getirdiği akılcılığın realiteyi nes-

nellikle kavrama olanaklarının edebiyat alanında ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri roman türünün gelişmesidir. Akılcı felsefelerin ve bilimin, doğal ve toplumsal realiteyi araştırmasına paralel biçimde roman da insan realitesini araştıran bir dal olarak gelişir (1). Böylece bilimin ve felsefenin asla erişemeyeceği bir somutlukta insan hayatının tikel bireysel sorunlarından hareket ederek tümel-toplumsal sorunlara ulaşır. Modern çağda roman sanatı bu nedenle özgürleşimci bir nitelik taşır.

Buna zıt yönde bir oluşum ise ticari kitle kültürü içinde yer alan popüler roman türleridir. Popüler roman türleri realitenin mistifiye edilmesini sağlayacak şekilde mitoslar, fantazyalar oluştururlar. 18. yüzyılda ortaya çıkan Gotik roman, 19. yüzyılda ortaya çıkan polisiye roman, korku edebiyatı gibi türler bütünüyle gerçeklikten yabancılaşmış bilincin ürettiği sanrılara denk düşerler.

"İnsanla insan arasındaki ilişkilerin araçsallaştığı; yaşamı sürdürme olanaklarının insanın kendisinin ve yakın yaşam uzamındaki tanıdıklarının yetki alanından çıkıp anonim kimlikli kurumlara geçtiği; insanın kendi varoluşu için bile özün değil fetişleştirilmiş görünüşün egemen olduğu yarışmacı, temellükçü ve yoğun bir yabancılaşmaya dayanan çağdaş topluma geçişin başladığı 19. yüzyılla birlikte ölüm korkusu da yaşamın içinde yayılmaya başlamıştır. Thanataphobia'nın (2) yoğun olarak işlendiği yazın türlerinin yaygınlaşması; giderek, bu türlerin, toplumda geniş kullanım alanlarına kavuşmaya başlayan gazete, roman, sinema, radyo ve televizyon gibi çağdaş kitle iletişimi araçlarında en sevilen ya da tutulan yayın türlerini oluşturması bunun sonucudur." (Oskay, Çağdaş Fantazya, 68)

Modern çağın, yarattığı aydınlanma olanaklarına rağmen eski irrasyonel ideolojileri yıkıp, bu kez modern toplumdan kaynaklanan çağdaş dünyevi irrasyonel ideolojiler koyduğunu belirtmiştik. Şüphesiz çağdaş insan, cinlere, hayaletlere, kurt-adamlara içtenlikle bir inanç beslemiyor ancak bu korkular çağdaş yaşamın ürettiği korkuların tezahürleridir: "Vampirler, kurtlaşmış insanlar, canavarlar ve mumyaların hepsi de, özünde, insanal yaratıklardır. Bunlar, reel toplumda insanın özü sayılan kötülük ve günah potansiyelinin kişileşmiş görünümleridir." (Oskay, Çağdaş Fantazya, 62)

18. yüzyıl sonlarına doğru İngiltere'de doğan (3) Gotik edebiyat, arkaik çağlara ait korkuları yeniden ortaya çıkarmış; folklorik malzeme içinde yer alan pek çok öğeyi modern kent yaşamına uyarlayarak yeniden işlevlendirmiştir. 18. yüzyılda korkunun kaynaklarını hala doğaüstü olana (vampirlere, kurt-adamlara, hayaletlere vb.) dayandıran gotik edebiyata karşılık 19. yüzyıldaki korku edebiyatı bu kez çok daha gerçek ve dünyevi kaynaklara dayanmaya başlamıştır (sapıklar, katiller, hırsızlar ve benzeri insan yaşamını tehdit eden öğeler). 19. yüzyılda korkunun bir diğer kaynağı da denetimsiz bilim ve teknolojinin insanlığı götüreceği sondan duyulan kaygıdır. 19. yüzyılda Frankenstein'la başlayan bu süreç, daha sonra H. G. Wells gibi yazarların bilim kurguyu ayrı bir tür olarak geliştirmesiyle devam etmiştir. Ancak günümüz bilim kurgu sinemasında da korku ayrılmaz bir öğe olarak yer alır.

Modern hayatın yarattığı bir diğer korkuların edebiyattaki ifadesinin bir diğer görünümü de cinayet, polisiye, kara roman gibi türler tarafından işlenen, örgütlü toplumun denetim gücü dışında kalabilmiş "suç odaklarının", mafyanın, kanun kaçkınlarının sapık katillerinin ve bunların peşinde, bozulan adaleti yeniden tesis etmeye çalışan polislerin, dedektiflerin öyküleridir. Büyük metropollerin son derece çetin yaşam koşulları sunduğu, şiddetin yaşamın ayrılmaz bir öğesi haline geldiği 20. yüzyılda polisiye ve cinayet edebiyatı tamamen bağımsız bir edebiyat türü haline gelmiştir, getirilmiştir. Burada tamamen yeni bir anlatım türü ve konu ile karşılaşıyoruz. Bu yalnızca modern toplumda var olabilecek bir edebiyat türüdür.

Modernleşmenin tüm toplumsal süreçleri rasyonel ve adil bir şekilde denetim altına aldığı iddiasını çürüten en önemli kanıt, sürekli olarak artan toplumsal çelişkilerin doğal sonucu olarak hırsızlık, dolandırıcılık, uyuşturucu tacirliği, cinayet vb. gibi bireysel ya da örgütlü suçların (4) geometrik bir hızla artmasıdır. Bu nedenle insanların devlete ve onun polis gücüne olan güveni sarsılmaktadır. Dolayısıyla modern kentler aynı zamanda birer suç, birer tehlike odağı olarak görülmektedir. Artık bu kentlerde yaşamın son derece güvenliksiz olduğu paranoyası giderek yaygınlaşmaktadır. Gece sokağa çıkmamak, fazla para taşımamak, parayı evde dahi biriktirmemek, kapıyı çift kilitle kilitlemek ve hatta ruhsatlı bir silah taşımak bir gereksinim haline gelmiştir. Kuyruğunu yiyen yılan gibi, hayatın son derece tehlikeli olduğu inanışına paralel olarak hayatın tekinsizliği gerçekten de artmaktadır. Bu nedenle hiç kimseye güveni kalmayan insanın kendi kabuğuna çekilerek yalnızlaşması, örgütsüzleşmesi, tamamlanmış olur.

Polisiye, cinayet romanı gibi konuların edebiyatta, sinemada sürekli olarak işlenmesi tam da böyle bir yaşantıyı, yani sürekli suç ve şiddet üreten, can ve mal güvenliliğinin olmadığı bir toplumu normalleştirirken; denetimin de iyice sıkılaştırılması gereğini zihinlere kazır. "Suçlu" olarak gösterilen tiplemeler toplumsal sorunların tek kaynağı haline

getirilirken polisin ve gözetimci bir toplumsal yapının varlığı da meşrulaştırılır. "Polis vatandaşın huzuru ve güvenliği için vardır"; "yasalar suçlulara gereken ceza ne ise onu verirler"! Öyleyse bizler, sahip olmamız gereken toplumsal sorumluluğumuzu unutarak rahat bir uyku uyurken, bu edebiyat/sinema türleri de sınıfsal olarak bölünmüş bir toplumun yarattığı bireysel ya da örgütlü, resmi ya da gayrı resmi şiddeti onaylamamızı sağlar.

19. yüzyılda edebi popüler kültürün başlıca türleri arasında yer alan korku ve polisiye, 20. yüzyılın film sanayisiyle birlikte, yeni görsel tekniklerle etkileme gücünü daha da arttırmış; adeta korkutmak, gerilim yaratmak özel bir uzmanlık halini almıştır. Bugün 19. yy. korku edebiyatı klasiklerini okuduğumuzda bize son derece naif görünür. Çünkü korku, polisiye gibi dehşet sinemasının bugün vardığı düzey, korkma, dehşete düşme "eşiklerimizi" bu derece yükseltmiştir. Bu da korku ve onunla bağıntılı psikolojik bozukluklar üreten bugünkü toplumsal sistemi normal bir olgu gibi algılamamızı sağlar, meşrulaştırır.

1. Modern romanın başlangıcı olan Cervantes'in, Don Kişot'unun Descartes'in rasyonalist felsefesiyle tarihsel olarak eş zamanlı olması tesadüfi değildir.

2. Ölüm korkusu.

3. Dikkat edilirse korku edebiyatının ilk biçimi olan Gotik fantazyalar tam da sanayi devrimi dönemi İngiltere'sinde ortaya çıkmıştır.

4. Burada suç kavramının da göreli olduğunu belirtmek gerekir. Egemen kapitalist sistemin hukukuna göre suç olarak tarif edileni, etik ve insani bakımdan suç olandan ayrı tutmalıdır. Çünkü suçu yalnızca bireysel bir olgu olarak günümüz burjuva hukuku ve sosyal bilimleri gerçekte suçun sistemin doğasından kaynaklanan yanını görmemiz. Asıl "suçlu"nun insanlık dışı yaşama koşulları dayatan kapitalist eşitsizlik sistemi olduğunu mistifiye eder.

Yararlanılan kaynaklar

- Giovanni Scognamilo, **Dehşetin Kapıları,** Kamer yayınları, İstanbul, 1997.
- Ernest Mande, **Hoş Cinayet,** çev. N. Saraçoğlu, İstanbul 1996.
- Ünsal Oskay, **Çağdaş Fantazya,** Der yayınları, İstanbul, 1993.

düzeltme

Dergimizin Ekim ayı 208. sayısındaki Temizlik Kültürü 2 yazımızın kaynakçasında Jeon Boudrillard'ın kitabı yanlış isimle yazılmıştır; doğrusu: "Jean Baudrillard, Tüketim Toplumu, Ayrıntı yayınları" olacak.

Enkaz Altında

Işığın aydınlığı yok
Enkaz altında
Aydınlığın bir anlamı
Ölümü beklemekse
Daha zor ölmekten

Senden Bana Kalan

Gözüyaşlı Ağustos sabahından
Senden bana kalan
Bir deprem yalnızlığı
Duydum eviniz yıkılmış
Resimlerin bir kısmını
Kurtarabilmişsin enkaz altından
Kalanların biri benimkiymiş

Mustafa TABAK

FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'ten

Günel ALTINTAŞ

Hayat

Hayat bir koşudur. Herkes kazanmak için koşar. Kimisi yarısını, kimisi ilk çeyreğini!..

Ağaçlıklı Yol

Bostancı istasyonunda, ulu çınar ağaçlarının altındaki kahvede, 80'lik adamlar görüyorum; sandalyelerine kaykılmış, uyukluyorlar mı, kendilerini mi dinliyorlar, belirsiz.

Tuhaf bir manzara beliriyor kafamda: Servilerin köklerine giden yollardan birinin çınarların gölgesinden geçtiği.

Görmemiş

1999 yılında brüt geliri yedi milyar lirayı geçen sanatçılar defter tutmakla yükümlü kılınmıştı. Sonradan vazgeçildi. Çünkü; bu yedi milyar sayısının ömründe üç kuruşu bir arada **"görmemiş"** memurcuklar tarafından ve intikam hissiyle saptandığı 7'nin yere tek ayakla basmasından bile anlaşılıyordu.

Hatuniye

Turgutlu, Ahmetli, Salihli, Burhanlı, Muratlı, Karaisalı, Burhaniye, Süleymaniye, Osmaniye, Ahmediye, Reşadiye, Osmaneli, Orhaneli, Orhangazi, Osmangazi, Hasanoğlan, Kemalpaşa, Mustafakemalpaşa, Hasankeyf...

Niye hepsi erkek adından türemiş? Niye Ayşeli, Fatmalı yok?

Ben hatuniyeli olmayı tercih ederdim!..

Yumurtalayabilir

Birisini koynuna alırken, dikkat et: kucağına dert yumurtalayabilir!

Vakit

Öğretmene kitap veriyorsun; kâğıt oynamaktan kitabı incelemeye vakit bulamıyor!

İlhan Berk'in Hayatı

İlhan Berk'in hayatı çoğumuzunkine benziyor: O da, yıllarca, gerçek şiirin peşinden koştu ve yakalayamadı!..

Mehmet Fuat

Mehmet Fuat, bir filizkıran fırtınasıdır. Keçinin ormana yaptığını, o, edebiyatta yapıyor!

Vahiy/ler

"Bir gün, Hazreti Muhammet, düşünmek için sık sık gittiği Hira Dağı'ndaki mağarada bir ses duyar: 'Oku!' 'Ben okuma bilmem' diye itiraz ederse de, ses, emri tekrarlar: 'Oku!' O da gözünün önünde beliren yazıyı okur."

Bize okullarda bu kadarı öğretildiği için, biz sanıyorduk ki; bütün Kur'an bu şekilde vahyedilmiştir.

Kaynağını belirtmemiş olmakla birlikte, Sayın Güngör Uras'ın Milliyet'te çıkan Kadir Gecesi adlı yazısında ise, vahyin değişik şekilleri de anlatılıyor:

"1) Olduğu gibi çıkan doğru rüyalar halinde."

"2) Cebrail Aleyhisselâm görünmediği halde, sesinin duyulduğu şekil."

"3) Bazen de Cebrail Aleyhisselâm bir insan kılığına girerek vahiy getirirdi. Böyle durumlarda melek, daha çok, Dihye adındaki sahabenin kılığına girerdi."

"4) Vahiy bazen çan sesine benzer bir ses halinde gelirdi. Cebrail, çan sesine benzeyen ve ürperti veren bir sesle Peygamber efendimize hitap ederdi."

"5) Cebrail Aleyhisselâm, bazen de doğrudan doğruya görünerek vahiy getirirdi."

"6) Peygamber Efendimiz, Miraç gecesinde, hiç bir aracı olmadan Allahü Tealâ'dan doğrudan doğruya vahiy almıştır."

Anladığımız kadarıyla, gördüğü rüyaları ve bazı adamların (daha çok da, sahabesi Dihye'nin) söylediklerini 'Allah söyletiyor' diyerek (Yani vahiy telâkki ederek), Kur'an'a almış.

Bugün, biz de pek çok durumda 'Allah söyletiyor' ya da 'Allah söyletmiş' deriz. Gerçekten *'Allah söyletiyor'*sa, vahiyler inmeye devam ediyor demektir. Hem de Muhammet'ten başka hazretlere!...

Kocanın Zinası

Kadın, zina eden kocasına, başkasıyla yattığı için değil, kendisiyle yatmadığı için kızar.

Kaz

Geçenlerde, bir gazetenin kültür-sanat sayfasında bir yazarın iki ay sonra yayınlanacak olan *yeni* kitabı üzerine kendisiyle yapılan bir konuşmaya rastladım.

Çıkmamış kitabı üzerine...

Bu gazeteciler kazlardan devekuşu yumurtası alacaklarını sanıyorlar galiba!...

O HAYRİS İME...

(Bir kara hümanizma denemesi)

Hayri ERDOĞDU

" Mana mu Ellada..." Yunanca müzikte en çok hoşuma giden bir şarkıda yakaladığım bu sözler beni her zaman derinden sarsardı... İzmir' den Yunanistan' a göç zamanından... " Yunanistan... Anam..." diye çevirebileceğim bu sözler bana çok anlamlı geldiğinden Yunanistan' ı ana bellemek isterdim hep (ama)...

İhsan mı söylemişti bu kötü haberi bana kim... kim?... Söylenen şiddetin azlığı ve oradaki binaların bizden daha sağlam göründüğünü bildiğimden çok kısa süren bir şok yaşadım. Baba tarafından Türkiyeli çocuklar İstanbul depreminden 1 hafta ile yırtarken, ana tarafı Atina' dan yaşadıkları ülkeye gidişleriyle 2 günle sıyrılmışlardı öteki depremden. O coğrafyada tanıdıklarım çoktu. Türkiye' den sonra en çok insan tanıdığım, ama asla rahat edemediğim Yunanistan'da deprem şokuna girmişti.

Son yıllarda seyretme oranımı çok ama çok aza indirdiğim o kutunun karşısına geçtim. Gördüklerime inanamayan gözlerimden tekrar yaşlar akmaya başladı. Son 2 yılda sadece 2 kere ağlamıştım; hep deprem sonrası... Deprem, gerçeklerle yüz yüze gelmenin en acı saati mi?... Acımazlığın, çaresizliğin, doğanın karşısında hiçliğin karşılığı mı deprem? Depreme olduğu gibi başka kavramlara da farklı anlamlar yüklenip; hırsızlığı, yalancılığı, ikiyüzlülüğü evrensel hastalık kavramları olarak görebiliriz. Özellikle onlar için var olan kurumları kullanarak zenginleşen hırsızları evrensel bir gerçek olarak görüp rahatsızlık duymamaya çalışmam ayrı; insanı düşünmeyen hırsızlardan politikadan kusma noktasına geldiğimden beri nefret etmem ayrıydı! Hırsız müteahhit orada da iş başındaydı, tıpkı her yerde olduğu gibi. Orada da her şeyiyle ortada devlet varken, burada da Süleyman Demirel' inden Devlet Bahçelisi' ne kadar devlet gözlerimizin içine batarken Yunanlılar doğadan yana daha şanslıydı.

İ Ellada Mou... Perastika kai se sena... Sana da geçmiş olsun Yunanistan' ım. Ertesi gün çok erken saatlerde bir toplantıda tanıdığım bir avukatın bürosuna gittim. Kapıyı çıtı pıtı, mavi gözlü, çok güzel gülen bir kadın (veya kız) açtı. " N. Bey burada mı?" diye sordum. " Hayır, Ankara' dalar," dedi. N. deprem zamanı nasıl ayakta kaldı, kaç saat uyumuştu, ama hep dinç görünüyordu. " Yunanistan..." sözümü tamamlamadan " 20 kişi bu sabah yola çıktı," dedi. Öylesine mutluydum ki... Bazı nedenlerden dolayı kırgın olduğum bu insanlara geri dönmekten başka seçeneğim olmadığını Nevzat'tan depremin ikinci günü aldığım derse karşı söyleyeceklerimi başka zamana ertelemeyi düşünerek bu kadar hızlı hareket etmelerine sevindim.

İme O Hayris... (1) Kısacası; " Ben Hayri' yim."

Yunanlılar benden bahsederken " O Hayris," dediklerini söylediklerinde gülmüştüm. Evet, ben aynı zamanda bir Yunandım; ama ne Yunanlıları ne de Türkleri öyle pek fazla sevmediğimi gizleme gereği duymadığım ve milliyetler dışına taşmış arkadaşlarımla daha rahattım. Evet, ben önce Türk, sonra Yunan ve daha sonra Lüksembourglu gibi hissederken kendimi; içimde birçok şeyleri çoktan öldürmüştüm: Çoğunu çoktan reddettiğim milli, dini, etnik, ekonomik, siyasi, cinsi kimlikleri yaşamakta olduğumdan dolayı bana acılar çektiren bu dünyada, kavramların çoğunluk karşılığını beynimde katlettiğimden ne aile ne de devleti kabul etmiyordum. Tüm bu kavramların içinin nasıl doldurulduğunu bilerek ya da bilmeyerek yaşarken; bir yerden başka bir yere savrularak var olmaya çabalarken kendimi de sorguladığımı düşünüyordum. Uzun süre bu kavramların görünürde kabul gördüğü varsayılan bir dünyada; dini, milli, ırki, sosyal azınlıkta yaşadığım halde, aynı zamanda bir kimliğim olmadığından evrensel çoğunluk olduğumu Zen çalışmaları zaman(lar)ında sorgulama şansı mı nasıl kullanmıştım?

Hayatın faşist kulvarında; Yunanlı olmak da Türk olmak da sadece en fazla bildiğimi sandığımdan daha rahat konuşabileceğimi düşündüğüm milli kimlikler ötesine taşmayan iki kavram mıydı sadece? İnsanların silahlarla, doğanın nükleer santrallerle, hırsız gökdelenlerle katledildiği bu rezil dünyada kime sığınabilirdim?

Karanlıkta göğe baktım, yıldızları seyrettim ve tanrılarıma dualar okudum. A..... dualarımı kabul eyledi (ve...)

Sevgili acılı (Yunanlı) insanlar... Geçmiş olsun diyemiyorum; çünkü biliyorum ki hiç geçmeyecek, yaralarımız ölene kadar sarılmayacak; ama, adına yaşam denilen şu rezil(i) dünyada sonuna kadar yaşama sarılıp dersler alıp ilerlersek doğanın emrini yerine getireceğiz. Doğa buyuruyor! Birbirimize muhtacız, çünkü aynı toprakları paylaşıyoruz.

Atina; İzmir iklimli Ankara ve Caddebostan kokan deniz mahalleleriyle beton beyaz kent... Daha çok İstanbul kokan bir İzmir; Theselaniki... Kavala... Santorini... Rodos...

Deprem... Depremler yaşadık sevgili fili mu... (arkadaşım)

Çocuklar... yayalar... analar... papular... babalar... (Orada burada ve maalesef sonra da güzel Taiçung' da...) İnsanı sevelim önce insanı...

Türkiye-Yunanistan arasında esmekte olan rüzgarlardan olduğunu sanmıyorum; ama pek tarzım olmayan Pop-Sav' ın konserini gecenin ilerleyen saatlerinde TV seyredilen bir evde izlerken yine ağladım. Deprem en azından içimde de üçüncü depreme yol açıp ruhsal dengelerimi de sarstığından, hayata artık o kadar yumuşak bakamıyordum. Güzel Aliki' nin filmlerin çok sevildiği bir çocukluktan geçmiştim; ama rahmetli Aliki Vuyuklaki ile Hülya filmleri etrafı saramayacağı için nasıl düşünsek?... Kosta' yı, Mary' i (böyle İngilizvari kısaltmayı ben yapmadığımdan Maria daha düzgün olur) Ahmet' i Ayşe' yi nasıl kandırmasak?

Evet, Ce Ge!... Haklısın!!!...

Ce Ge... Ce Ge... Bana dergi çevresinde ' Yunan Hayri' adını taktığınızı duyduğum zaman bana çok koymuştu. Ellerimle boğazına sarılıp, seni pek özlediğini söylediğin öteki dünyaya göndereceğime; burada kalsın da bana ilk öğretmen olsun diye egoistçe düşündüğümden sesimi çıkarmadım Ce Ge...

" Aristo kafalı sevgili Ce Ge... sana sesleniyorum sana!...

Her acı olay gerçekleri gözümüze daha fazla mı sokuyor? Sahtelikler, çiğlikler, bayağılıklar, aptal romantizmler bu süreçte daha fazla mı sırıtır? Herkes her konuda diğerlerinden özgür düşüneceğinden ben kendi adıma konuşabilir miyim? Milliyetleri sevmemeyi belki öncelikle İngilizlerden, İtalyanlardan, Almanlardan öğrendim; ama milli kimliğimi reddetmem Türkler, Kürtler ve Yunanlılarla başladığı için bu 3 milli kimliği daha az sevdiğimi itiraf etsem ne olur Ce Ge?

Evet, barış olsun... " Çiftetelli turkika sinanam yavrum sinanam" la karşılıklı göbekler atalım bre... Ama Atina' da bir konserde " Çadırımun üstüne şıp dedii damladi" türküsü söylendi diye, süre gelen bazı eski şeyleri yeniymiş gibi ortalara döküp dostluk mesajları çekmeyelim. Bazı aklı kısaların hülyalarına dalıp Aliki değil de, Akut' la AB hayallerine dalıp, AKUT' tan yakışıklı 2 Türkiyeli genci 2 Yunanlı gençle hiç evlendirmeyelim! Birilerinin iyice rezilleşen ününü kurtarmak için, yine Yunanlı dostlarına sığınıp bize popumsu entellik taslamasına asla izin vermeyelim. İki halkın kalıcı dostluğuna evet derken, memleketlerimizi şöyle iyice bir görelim.

Af

Ölmüşler geliyor ikindiden
az konuş bana çok söyle
yeniden derildi ten

yıkımım cesaret
boş ver göklerde uçmaya
huruçla kanatlarını

bulutlar yalan söylemez
aç gözlerinle masmavi
yanık görüntüleri karşıla

Öğrendim ölmemeyi ben.

Fikret TUNCER

Dede gördü, kızı gördü, kızın oğlu gördü, oğlun kızı hâlâ görmekte ve biz hâlâ cumhurbaşkanlığı seçimiyle uğraşırken sana en çok ne acı veriyor ey Türk halkı NE?...

Sokaklarda binlerce insan kışa hazırlanırken, sahte mesut gülüşlerin bile kurtaramadığı politikacıların hâlâ başta olduğu devletin neyle uğraşıyor ey Türkiyeli insanlar NEYLE?...

Depremin yaraları sarılmadan insanları kendi rezilliklerine çeken insanlardan uzaklaşarak kopup gelen sıradan insan sevgi fırtınasına evet derken...

Hocam... Yaşasın insanlık... Yaşasın komşuluk... Ama... Ama...

Kahrolsun ne hocam?... (Aslında A... tarafından bakılırsa...)

Devlet... devlet... geldiysen kapıyı tıklatma...

1: Yunanca erkek isimlerin çoğu ' s' ile biter; Yorgos, Yannis, Kostas. Dilimizde bulunmayan direk hitap halinde ' s' ortadan kalkar. Yunanca' da dişil ön ek (diyelim) H yazılıp i okunurken erkek ön ek ' o' dur. " İme" olmak fiilinin mastar eki olduğu gibi, birinci tekil şahısın şimdiki zaman çekimi de olur.

SÖYLEŞİ (II)

NİHAT BEHRAM; "Ben yüreğinde isyan duygusu taşıyan bir insanım"

Mehmet AKKAYA

Banda alınan söyleşi, konuşma özelliği değiştirilmeden yazıya aktarılmıştır.

- Sanat, toplumsal gerçekliklerin soyutlanarak estetik araçlarla yansıtılmasıdır dersek siz "Lanetli Ömrün Kırlangıçları" isimli romanınızda hangi gerçeklikleri soyutladınız. Gendaş yayıncılığın "Kız Ali" olarak yayınladığı bu eserden söz eder misiniz?

- Tabii. Çok değişik sanatçı arkadaşların toplumsal gerçeklere değişik yaklaşım yöntemleri vardır. Ben varolan yaşanmış bir hikayeyi, yaşadığım bir durumu, tanığı olduğum bir şeyi ya da birden fazla şeyi onu sanat kabına dökme sürecinde kafamın içerisinde yoğuruyorum. Bende şekillenmesini sağlıyorum. Şimdi "Kız Ali"yi ele alırsak tek tek her sayfasında, her bölümünde, anlattığım her olayın bu toplumda karşılığı var. Orada imamın kararıyla komşu kadının evine baktığı için gözleri oyulup köpeklere atılan bir adam var. Mesela gazetelerde böyle bir haber çıkmıştır. Yani şeriat yasaları gereği komşu eve baktığı için adamın gözleri oyulmuştur ve köpeklere atılmıştır. Mesela din kitaplarında bir çocuk biyolojik olarak sakat doğduğu zaman, çift cinsiyetli doğduğu zaman, böyle ocukların "içlerinde şeytan taşıdığı" varsayılır. Bu yüzden kimi insanlar çocuklarını boğabilmişler, öldürebilmişlerdir. Ben "Kız Ali" adlı kitabımda tanığı olduğum bir olayı, bir kan davası yüzünden babasını ve kardeşlerini yitirmiş bir çocuğun benim de tanıdığım bir çocuğun geçmişi ve çocukluğuna ilişkin anlatımlarından hareket ettim. Aynı dönemlerde Türkiye'de buna benzer olaylar oluyordu ve gazeteler yazıyordu. Mesela Diyarbakır'da "Güzel Hasan" diye bir çocuğun homoseksüel olduğu için aile meclisi kararıyla öldürüldüğünü gazeteler yazıyordu. Buna benzer başka haberler de çıkıyordu. "Kız Ali"nin o kısmını özetlersek; kadın kocası vurulduğu anda hamiledir. Kanlar içindeki kocasına töreler gereği sarılır ve karnındaki çocuğu erkek olmasını istemektedir. Bu yüzden çocuk erkek doğduğu halde çocuğu çevresinden gizlemekte, kız doğurduğunu söylemektedir. Yedi, sekiz yaşına kadar ona Aliye demektedir ve onu kız gibi büyütmektedir. Dolayısıyla bu yaşanmış bir olaydır, toplumun bir gerçeğidir. Araştırırsanız toplumda bu olaya benzer binlerce olayla karşılaşırsınız. Daha sonraki dönemde o bölgelerdeki baskılar, köy boşaltmalar, insanlar üzerindeki kötü uygulamalar sırasında bu olay da ortaya çıkıyor. Hayat çok acımasız, kadının o süreçte ailesi tarafından da dışlanması, geneleve düşmesi görülecektir. Kimse kendi isteğiyle, ah ne güzel gidip genelevde çalışayım demez. Genelevlere düşen bütün kadınların ekonomik, toplumsal sorunlar nedeniyle düşmüş olduklarını görürsünüz. Hepsinin hayatlarının içinde çeşitli toplumsal dramlar vardır. Ve bu toplumsal trajedilerle genelevlerde bulunan kadınların çocukları da vardır. Bu çocukların bir kısmı sokaklara düşüyor, bir kısmı kötü alışkanlıklara bulaşıyor, mafyanın elinde oyuncak oluyor v.s. Ben bu tür binlerce olayın canlı tanığıyım. Fakat sanat apayrı birşey. Sanat bütün bunları alıp öylesine yazma değildir. O gazete röportajı olur. Sanat bu toplumsal gerçekleri alıp, acı gerçeğini alıp toplumun aydınlık geleceğine doğru yeni bir yorumlamala yeniden varetme olayıdır.

- Sizin bir de "Gurbet" isimli romanınız var. Bu romanın bir bölümünde avrupalı aydınlarla hesaplaşmaya giriyorsunuz ve bizim ülkemiz aydınlarına da gönderme yapıyorsunuz. Belliki aydınlar konusunda farklı görüşleriniz var. Bunları anlatır mısınız? Romanda aydınlara yönelik bir siteminiz söz konusu.

- Bir kere sitemim yok, daha da ağır nefretim var. Türkiye'de ve başka yerlerde de "aydın kimdir" diye tartışılıyor. Lafı eveleyip gevelemeye gerek yoktur. Yazarlık tıpkı şoförlük gibi bir meslektir. Şoförün de aydını vardır, faşisti vardır. Yazarın da aydını vardır, faşisti vardır. Erbakan'da bir üniversite mezunu olarak bilinir. Bakarsanız polis şefleri ve bürokrasinin başındakiler üniversite bitirmişlerdir. Üniversite okumak, aydın olmanın ölçüsü değildir. Ayrıca illâ da birşey okumak ya da yazmak da aydın olmak değildir. Faşistler de gazete çıkartıyorlar, onların da köşe yazarları var. Aksine toplumda hiç okumamış bir insan da aydın olabilir. Aydınlık düşünceler taşıyorsa, toplumun geleceğine yönelik aydınlık düşünceler taşıyorsa. Yani aydın olmak, aydınlık bir düşünceyle doğru orantılıdır. Yazar olmakla, üniversite bitirmek-

le, gazeteci olmakla aydın olunmaz. Üniversite bitiren bir faşist vardır, üniversite bitiren bir devrimci vardır. Toplumun geleceğine yönelik duygularla yüklü insanlar aydındır. Aydın olabilmek için insan o toplumun karanlığından nefret edip, o toplumun karanlığından acı duyup, kendi toplumunun insanlarının içine düştüğü kötü durumlardan azap duyup bunlardan kurtulmanın yollarını gösteren insan olabilmektir. Aydın insanın bunu sadece görmesi, göstermesi yetmez, harekete geçmesi gerekir. "Ah toplum ne acı içerisinde, toplum ne yoksulluk çekiyor" demekle de yetinmemelidir. Aydın toplumun değişmesi için birşeyler yapıyor olmalıdır. Günümüzde topluma sırtını dönmüş, zevk ve sefa içerisinde yaşayan yazarlar, sanatçılar da var. Yazar ve sanatçılarda aydın olma durumu biraz öne çıkıyor. Onun da sebebi şu. Çünkü yazar ve sanatçı olmanın özü aydınlık bir fikir taşıyıp bunu ilerletmenin çabasına girmektir. Sanatı sanat yapan şeydir bu. Bu yüzden yazar ve sanatçılarda aydın oranı daha büyük oluyor. Zaten yazar aydın olamıyorsa iyi bir sanat ürünü de veremez. Kendi çağıyla ve toplumuyla hesaplaşmayan, kendi çağının ve toplumunun sorunlarını aşma doğrultusunda bir çaba içerisinde bulunmayan insan zaten ciddi bir sanat ürünü ortaya koyamaz. Sizin sözünü ettiğiniz "Gurbet" romanındaki süreç 1980-1990 arasıdır. Bu dönemde ülkemizde çok sayıda halk önderinin cezaevlerine doldurulduğunu görüyoruz, büyük baskılar olduğunu görüyoruz. İnsanlar ard arda katledilmekteydi. Toplumda acıların her tarafta yükseldiği bir dönemde konuşma olanakları olduğu halde susan insanlar da vardı. Bunlar durduk yere '80 kuşağı, '70 kuşağı gibi tartışmalar çıkardılar, haksız yere devrimcilere hakeret eden, eleştiren tartışmalar yürüttüler. Bu paralelde devrimci mücadeleye sırt çeviren bir sanatçı, aydın takımı türedi. Benim romandaki esas göndermem bu kesimdeki insanlaradır ve bir kırgınlık değil bir nefrettir.

- Sanat eserlerinin toplumları değiştirip geliştirmedeki fonksiyonu nedir?

- İnsanın gelişmesinin sonu yoktur. Sanatın en iyi fonksiyonu insanı bilemesi olayıdır. Hayat var olduğu sürece insan kendini derinleştiren bir varlıktır. İnsanın hayvandan, bitkiden, cansız doğadan, dağdan taştan ayrılıyor olmasının sebebi budur. Çünkü insan beyni ve yüreğiyle yaşayan, sürekli kendini derinleştiren, geliştiren, maymundan insana döndüğü zamanden beri kendini zenginleştiren, kendini zenginleştirdikçe hayatı zenginleştiren bir varlıktır. Bunun için de sanat insanın insanileşme sürecinin en ciddi yapı taşlarından birisidir. Ne kadar çok ciddi, değerli kültür ürünleri varsa o toplumun insanları o ölçüde zengindir. İnsanlar zenginliklerini ceplerindeki, bankalardaki senetler ve paralarla değil, o toplumda sahip oldukları kültür ürünleriyle tartarlar. Güzel olan şey budur. Güzel kalıcı olandır. Güzel olan şey geleceğin toplumlarına sıçrama tahtalarıdır. Yani bizim kuşağımız güzel ürünler verirlerse bu bizden sonraki kuşağın ileriye yönelik sıçrama tahtaları olacaktır. Eğer güzel ürünler bırakmazsak bizden sonrakiler daha geriden başlamak durumunda kalırlar.

- Bilimsel, sanatsal ve felsefi etkinliklerin alanında etkin olabimek için okuma eyleminde bulunmak gerekiyor. Oysa bugün toplumumuzda okumaya gereken ilgi gösterilmiyor. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

- Elbette okumak çok önemli bir konudur. İnsanların okumasını istemeyen kesimler var. Veya onu okumayın şunu okuyun diyen kesimler var. Bu toplumun bir perspektifidir. Örneğin İsmail Beşikçi diye bir yazarımız var. Adamın kitaplarının tümü yasak edilmiş ve kendisi hapsedilmiş. Şimdi siz onu okuyamayınca o insanın bakış açısını da öğrenemiyorsunuz. Yasak her zaman çok kötü bir olaydır. Biz başkalarının düşüncelerini özgürce söylemelerinden yanayız, insanlar düşüncelerini özgürce söylemeli, onların yaratma ve üretme özgürlükleri olmalı. O zaman o toplum daha zengin bir toplum olur. Çünkü daha sonra insanlar çıkar bu görüşlerin sentezlerini yaparlar. Zararlı olanlar zaten yaşamaz, yararlı olanlar kalır, insanlar zenginleşir. Bütün kültürler özgür olmalı. Her ulus kendi kültürünü özgürce dile getirmelidir. Şunun kültürü şu politik sebepten ötürü yasak olsun, şunun dili başka sebeple yasak olsun anlayışı toplumu kısırlaştıran, o toplumun güzel ve renkli mozaik yapısını bölen, parçalayan, giderek tek seslilliğe zorluyan şeylerdir. Mesela Almanya'da Türkiye'lilerin kültürel yönlerini geliştirmeleri büyük bir baskı altında. Adamlar "Alman Alman'dır" diyorlar. Hâlâ çifte pasaportu kabullenmiyorlar. Ya Alman'sındır ya da başka ulustan olursun. Alman olduğu halde bir başka ülkenin pasaportunu alacağı zaman onu Alman'lıktan atıyor. Burada bir faşizm var. Bütün uluslar kendi kültürlerini kardeşçe yan yana koydukları zaman o toplum içinde çok güzel bir mozaik ortaya çıkar. Siz kitap niçin okunmuyor diyorsunuz. Bunun çeşitli sebepleri var. Kitap pahalılığı var, okuma alışkanlığının olmayışı var, devlet politikasının yazar çizer üzerindeki baskısı var, korsan kitapçılık olayı var, devletin "benim sanatçım benim olmayan sanatçı" perspektifi var, kültür yaratıcılarının karşılaştıkları korkunç ekonomik zorluklar var. Mesela ben 53 yaşındayım bedenimle yurtdışındayım, beynimle yüreğimle ülkemde olduğum halde buraya gelemiyorum. 18 yıl sürgünde yaşadım, ömrümün iki yılı cezaevinde geçti. Buraya gelebilmem için çocuğumu okula gönderebilmem gerekir. Yurtdışında sürgünde doğmuş bir çocuğu burada ancak özel bir okula göndermem gerekir. Özel okullara gidip fiyat soru-

yorum, birkaç milyar aylık almam gerekir ki çocuğumu okutabileyim. İş aramaya çıkıyorum, kendimi, duygumu, yüreğimi, ruhumu satmadan çalışabileceğim işlerin ücreti benim bir ev kirama bile yetmeyecek durumdadır. Elimden yazarlık dışında bir şey gelmiyor. Öbür taraftan önüme kart açıyorlar. "Bizim istediğimiz gazeteciliği, yazarlığı yapacaksan şu kadar ücret veririz, kendi kafana göre gazetecilik, yazarlık yapacaksan gel şu kadarına talim et" diyorlar. Bu yönlü baskılar var. Dolayısıyla ürün de azalıyor. Benim belirli olanaklarım olsa bu sene romanımı bitirecektim. Üç senedir yazamıyorum. Çünkü günlük acil gereksinimler ortaya çıkınca, çocuğuna süt alma gereksinimi kapıya dayanıyorsa "çocuğum bugün aç dursun ben de şu şiiri bitireyim" diyemiyorsun.

- Gerek "Darağacında Üç Fidan" gerekse "Ser Verip Sır Vermeyen Yiğit" isimli eserlerde aşartırmalarınızda ortaya çıkardığınız, belgelediğiniz kimi olayları çeşitli nedenlerden dolayı yazmadığınız oldu mu? Böyle örnekler varsa bize anlatır mısınız?

- O iki kitabım da gerek yazılma süreci, gerek yazılma biçimi, içerikleri normal bir gazetecilik gibi olmadı. Normal bir gazetecilik gibi olsa, bir makale türünde çalışma olsa sen o makaleyi yazıyorsun ama ilerleyen zaman içerisinde yeni bilgiler ediniyorsun ve o makaleyi tekrar zenginleştirmek istiyorsun. Mesela Türkiye'nin sosyo-politik yapısı ya da güncel bir örnek vermek gerekirse aranan bir kişiyle ilgili bir yazı yazıyorsun. Belli bir süre sonra yeni bilgiler ediniyorsun, o yazını geliştirebilirsin. Ama şiirde bu olmaz. Diyelim Ahmet Arif "Otuzüç Kurşunu" yazdı. Nazım Hikmet "İnsan Manzaraları"nı yazdı. Altı sene sonra "yeni bilgiler edindim, önceki şiiri değiştireceğim" diyemez. Bir türkü yapmışsanız altı ay sonra ben bunu değiştireceğim diyemezsiniz. Demek istediğim o ilk iki kitabım bir şiir gibi, bir şarkı gibi yazıldı. Ben o kitapları yazarken ana bir konu var: Zalimlik, zulüm, mazlumun üstünde kan içiyor. Bu bir cümle benim için yeterlidir. Onları belgesel nitelikte fakat şarkı yazar gibi yazdım. Bu yüzden onlar değişmez. Örneğin Denizlerin ve İbrahimlerin katledilmeleriyle ilgili bir tartışmada veya makalede söylenenler yeni bilgilere ulaştıkça değişir, zenginleşir. Ama ben onları bir şarkı yapar gibi, şiir yazar gibi yazdım. O yüzden değişmezler.

- Topladığınız bütün materyalleri aktardınız mı?

- Evet aktardım. Sadece ufak tefek konular vardı. Bunlar o dönemde politik hareketler arasında gereksiz tartışmalara yol açacak durumlar söz konusuydu. İkisinide yazma sürecinde benim üstümde baskılar yoğundu. Çünkü diyelim İbrahim'in hayatını yazarken İbrahim'in çizgisinden gelen hareketlerden herbiri tepemde durup işte "İbo yaşıyor olsaydı şöyle düşünürdü" türünden etkilemeye çalışıyorlardı, "sen bunu yaz" diyorlardı. Diğerleri "hayır şu şekilde yaz" diyorlardı. Bir sanatçının üzerine bu türden kıstaslarla giderseniz gerçek sanat ürünleri ortaya çıkmaz. Ben bunu yapmam, önceden de yapmadım. İyiki de yapmamışım. O siyasetlerin bir çoğu silindi veya eski görüşlerini savunmuyorlar. Oysa kitabım kaldı. Bu kitaplarımla ilgili isimlerini de değiştirme girişimleri oldu. Bu bir sanat eseri için son derece yanlıştır. Tabii bazı arkadaşlar da Mahir'in veya bir başkasının hayatını yazacağım derken gazeteleri tarıyorlar, kupürleri topluyorlar. O insan nerede doğdu, nerede büyüdü, nerede öldü gibisinden yazılar yazıyorlar. Tabii bu sanat olmaz. Sanatta hayal gücü vardır. Bir gerçekten hareket eden hayal gücü. Hayal gücünün tabanları gerçeğe basıyorsa bu güzel bir hayal gücüdür. Yani Nazım'ın "Bana mutluluğun resmini çizebilir misin Abidin" dediğindeki gibi. O kitapların da özü budur. Deniz'leri yazalı 23-25 yıl olmuş, İbrahim'i yazalı 23-25 yıl olmuş, hâlâ aynı tazelikte yaşıyorlar. Ben o kitapları o günkü politik çevrelerin perspektifleriyle yazsaydım hiçbiri şimdi kalmazdı. Zira o günkü politik çevrelerin çoğu o günkü görüşlerini savunmuyorlar.

- Sizle daha önceki konuşmalarımızda da dikkatimi çeken bir konu var. Devrimci çevreleri sıkça eleştiri bombardımanına tutuyorsunuz. Bu eleştirme yönteminde kendinizi devrimci çevrelerde görerek mi eleştiriyorsunuz. Yoksa devrim hareketinin dışında mısınız?

- Güzel kardeşim, ben yüreğinde isyan duygusu taşıyan, gerilla duyarlılığı taşıyan, onu hiçbir zaman kaybetmemiş hiçbir zaman da kaybetmeyecek bir insanım. Zulmün olduğu her yerde zulme karşı olmayı bir insani görev sayan birisiyim. Yazdığım şiirler de (sana önce okumuştum) bu sözü taşımaktadır. Bu yaşıma kadar böyle yaşadım, bundan sonra da böyle yaşayacağım. Bu konuşmada söylediklerimle de bunu anlatıyorum. Görüşlerimi her yerde sakınmadan açıklarım. Tabii devrimci arkadaşlar müsaade etsinler, onları içerden eleştirmemiz onları zenginleştirir. Sonra devrimcilik kimsenin tekelinde değildir. Zorbalığa karşı mazlumun yanında yer alan herkes devrimin sahibidir. Benim arzularımdan birisi var olan devrimci hareketlerin asgari ortak müşterekler de biraraya gelebilmeleridir. İkincisi ortak düşmana karşı bir ortak karşı koyuş örgütleyebilmektir. Hayatım boyunca bunu gözettim. Var olan bütün siyasi hareketlerin toplantılarına, konserlerine katılıyorum, şiirlerimi okuyorum. Şiirlerim mücadeleye ne kadar hizmet ediyorsa ben de o kadar ediyorum. Kaldı ki başka yeteneğim varsa o yeteneğimi talep ediyorlarsa o yeteneğimi de kullanayım. Benim eleştirim sahiplenerek eleştirmedir, dışlama değildir.

- Bize zaman ayırdığınız için teşekkür ediyoruz.

- Ben teşekkür ederim.

ÖYKÜ

BEN NE DEDİĞİMİ BİLİYOR MUYUM?

Özgürel ÖZDEMİR

Cabbar Şahin işten döndü. Karısıyla kızı evdeydiler. Her zaman yaptığı gibi, yemek hazırlanırken koltuğuna oturup televizyon kanalları arasında gezinmeye başladı. Karısı mutfaktan çıkıp masayı hazırlamaya koyuldu. Cabbar'a şöyle bir bakıp,

"Hoş geldin." dedi. Her zaman ki kuru, bıkkın karşılama cümlesi...

Kızı odaya girdi, hemen yanına sokuldu. Herhalde para isteyecekti.

"Hoş geldin baba. Günün nasıl geçti?" diye sordu.

"Nasıl olsun kızım. Bir kaç kişiyi ıslatıp dövdük, birine elektrik verdik... Bir tanesi çok uğraştırdı ama en sonunda imzalattık dürzüye." dedi Cabbar. **"Ne bileyim işte, her zaman ki işler."**

Söylediklerinde bir gariplik olduğunu kızının irkilmesinden, karısının aniden dönüp yüzüne tuhaf tuhaf bakmasından sezdi. Ama ne demişti ki şimdi? O da aynı bakışlarla karşılık verdi.

"Ne diyorsun sen Cabbar?"

"Ne dedim?"

"?"

"!"

"Eeee amaaan gelmeyin üstüme bee! Ben ne dediğimi biliyor muyum?"

***

Doktor Zehra Yücel, düşünceli bir yüzle arkasına yaslandı:

"Evet Cabbar Bey, bu çok garip doğrusu, son günlerde sizin şikayelerinizle bana gelen o kadar çok hastam oldu ki... Bulaşıcı bir hastalık olduğunu sanıyorum. Fakat, aslında size bir teşhis şey edemeyeceğim, açıkçası anlamadım derdinizin ne olduğunu. Bu yüzden, önce bir sürü tıbbi terimle aklınızı karıştırmayı düşünüyorum. Ardından size bol miktarda ilaç yazacağım. Hatta bir kaç ahbap çavuş meslekdaşımın ismini verebilirim size, biraz da onlar yolunu bulsun, malum, meslekdaş dayanışması..."

"..."

"Öyle bakmayın suratıma Cabbar Bey, hastalığınızın bulaşıcı olduğunu söylemiştim."

***

Cabbar, ağlamaklı, dert yanıyordu:

"İşte böyle kardeş. Bana bir akıl ver, ne yapayım? Her şeyimi kaybeteceğim bu gidişle. İşimi, ailemi, metresimi... Karım, kızımı alıp evi terketmeye hazırlanıyor. Beni hiçbir zaman sevmediğini, ayının teki olduğumu, benimle birlikte geçirdiği her güne lanet okuduğunu söyledi. Üstelik, 'Başka birini seviyorum.' demez mi! Tabii çılgına döndüm, az daha elimde kalacaktı. Ama bunun sebebi yine benim. Hastalığımı ona da bulaştırdım. Doktorlardan çare bulamadım. Bir medyuma ya da hocaya falan gideyim diyorum."

Arkadaşını başını salladı:

"Başka ne bekliyordun ki." dedi, **"Karının seni terketmesinin sebebi yalnızca hastalığın değil. Sen zaten öteden beri dengesiz bir insandın. Vara yoğa bağırıp çağırıp, dövüyordun kadını. Senin yüzünden canından bezmişti. Mutluluğu başka birinde araması onun en doğal hakkıdır."**

Cabbar şaşkınlıkla gözlerini açtı:

"Sen nereden biliyorsun benim karımla özel hayatımı? Tamam, evimize geldiğin olmuştu ama, biz hiç senin yanında kavga etmedik. Sana böyle şeylerden sözettiğimi de sanmıyorum."

"Bana her şeyi karın anlattı. Evet, duy da öğren. Onun sevdiği adam benim."

"Ne? Arkadaş bildiğim adama bak! Ulan ben seni..."

Cabbar arkadaşının üstüne yürüyecek oldu. Sonra durdu.

"Ne yararı var," diye düşündü, **"Ona da bulaştı. Her şeyi korkmadan, açıkça yüzüme söylüyor.**

Böyle Biline

Hocam Yalçın Küçük'e

Bir ışığın ardına düşercesine
Ortak sevdaya harlanan yürüyüş
Doğruya, gerçeğe tutku sürdükçe
Bilinci yüreğimizde çarpan
Sorumluluğu diri tutan eylem
Nerde olursak olalım
Bezgin değiliz

Duvarlar ve telörgülerin ötesinde
Sese sarılan gözlerin
Bir avuç ışık sırtlarımızda
Sorulara dönüşüp
Bizimle çıkıyor
Özgürsün
Özgürüz

Mustafa GÖKSOY

Şehrin sosyetik bir semtindeki apartmanda, dairelerden birinin kapısındaki tabelada, **"Tantra Astroloji Yorumu Limited Şirketi"** yazıyordu. Cabbar Şahin kapıyı çaldı. Kendisini karşılayan sekretere adını yazdırdı. Sabırla sırasını bekledi. Bir süre sonra medyum onu odasına kabul etti.

Medyum, kırmızı saçlı, Hint giysilerine bürünmüş genç bir kadındı. Gözlerini, dudaklarını acayip renklere boyamıştı. Parmaklarında iri taşlı, simgelerle bezeli yüzükler vardı. Cabbar Şahin ona durumunu anlattı. Medyum, dinledi, dinledi, birden yüzü çarpıldı, ayağa kalkıp geriledi.

"Hemen çekip gidin buradan!" diye bağırdı. **"Hastalığınız bana bulaşırsa, meslek hayatım biter. Müşterilerime birer salak olduklarını, onlara bir sürü palavra sıkıp uyutarak kaz gibi yolduğumu söylersem ne olur, düşünebiliyor musunuz? Bu noktaya gelmek için az çabalamadım. Bürom, vergi levham, internette sayfam var. Bir sürü sosyetik, ünlü kişi, politikacılar, iş adamları, şarkıcılar, futbolcular geliyor bana. Bütün bunları kaybetmemi mi istiyorsunuz? Çabuk, defolun gidin!"**

Cabbar Şahin, kaçarcasına uzaklaştı medyumun bürosundan. Demek, bundan böyle hastalığını kime anlatsa, bir vebalı muamelesi görecekti. Belki, kimseye mikrop bulaştırmasın diye onu karantina altına almaya, hatta itlaf etmeye kalkışacaklardı. Ayakları birbirine dolaşarak, nereye gittiğinin bilincinde olmadan yürüyor, içinden herkese, her şeye küfürler, lanetler yağdırıyordu. Emin olduğu bir tek şey vardı: Artık bu ülkede yaşaması imkansızdı.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Eylül Cuma

Bilim ve Ütopya dergisinin kampındayım. Kamp, İzmir-Kuşadası yolu üstünde Ürkmez bölgesinde. Hakiki Koç otobüsüyle gelmemi istediler. Otobüsler kampın önünde duruyormuş. İstanbul'dan dün 23.30'da hareket ettik, bugün 10.30 dolayında kampa indim.

Ender Helvacıoğlu, Şule Perinçek, Hasan Yalçın, Doğu Perinçek, Ali Esin burda.

Kahvaltıdan sonra azıcık uyudum. Şimdi yazıyorum... Daha yola çıkmadan tedirginlik başladı. Saatler süren bu yolculukta yanıma kim düşecek. Ama bu sorun olmadı. Yer sarsıntısı yüzünden gezip tozanlar azalmış. Otobüs yarı yarıya boştu. Benim yanıma biri geldi. Harem'den sonra, arkada boş bir yere oturdum.

Yalova'dan geçerken içim acıdı. Işıl ışıl kıyılar kararmış. Halk çadırlarda... Yalova-Çınarcık-Esenköy... Bu bölgeleri iyi bilirim. Yıllarca cumartesi, pazarları oralarda geçirdim. Yıllar önce, kırık ayağının iyileşmesini bekleyen bir leylekle kahvaltı etmiştim.

Esenköy'de sevgili Çınar Ağacı'm vardı... Esenköy'de dağla ayın sevişmesini seyrederdim... Rüzgar eser, deniz kabarır... ben gecenin ileri saatinde düşümdeki kadınla konuşurdum. Sonra Özal'la birlikte vahşet dönemi başladı. Toprak rantı, eşi dostu birbirine düşürdü. Silahlar patladı. Bütün bağlar... bahçeler tarumar edildi. Bir gidişimde sevgili Çınar Ağacı'nın kökünden söküldüğünü... paramparça edildiğini öğrendim. Hiçbir zaman para hesabı yapmayan dostlar değişmişti. Para hırsından gözler kararmıştı.

Anladım. Bana yer kalmamıştı oralarda. Bir daha ayak basmadım... Sonunda olan oldu... doğa bir hışımla kalktı... vahşetin üstüne yürüdü.

Yol boyu bunları düşündüm. İçim ezildi durdu.

Şimdi kamptayım. İlk izlenimim şu. Kamp güzel bir yer. Gece saat 21.00'de söyleşim var.

6 Eylül Pazartesi

İstanbul'dayım. Pazar sabahı indim İstanbul'a...

Bilim ve Ütopya'nın kampına geldikte... Cuma günü akşam sularında yalnız otururken, bir hanım geldi masama. "Siz Cengiz Gündoğdu'sunuz değil mi" dedi. "Evet" dedim. "Ben Hasan beyin eşiyim, oturabilir miyim" dedi. "Reca ederim, buyurun" dedim.

Hanımefendi otururken, adını da söyledi. "Ben Ayfer" dedi. Şurdan burdan konuşmaya başladık. Tabii ben Hasan beyin kim olduğunu çıkarmaya çalışıyorum. Derken Ayfer hanımın Ayvalık'ta oturduğunu öğrendim. O zaman Ayfer hanımın, bizim pek sevdiğimiz arkadaşımız Hasan Attila'nın eşi olduğunu öğrendim. Hasan Attila, her zaman *İnsancıl*'a emek vermiştir. Samimi, ciddi bir yol arkadaşımızdır.

Hasan bey, çok istemesine karşın, işlerinden dolayı gelememiş.

Daha sonra Ayşe hanımla tanıştım. Ayşe hanım Kamil Kırıkoğlu'nun kızı. Kamil Kırıkoğlu, bugünlerde ciddi bir şekilde gereksinmemiz olan dürüst, sorumlu, insansever bir siyaset emekçisiydi.

Benim söyleşiye geldikte... Felsefenin, insanı bilinçlendirmek... insanı aydınlatmada etkisini anlattım. Konuşmam bittikten sonra gelen soruları yanıtladım.

Güzel bir söyleşi oldu. Suphi Karaman, "Konuşmanız çok güzeldi. Sorunları net bir şekilde ortaya koydunuz." dedi.

Tabii buna pek sevindim.

Ertesi gün... cumartesi günü, büyük bir kaptıkaçtıyla Burçay Angen'in yönetiminde yola düştük. Önce Klaros'u, sonra Efes'i, Selçuk'u, Şirinyer'i gezdik.

Burçay Angen'in bilgisi... anlatımı hepimizi büyüledi. Her gittiğimiz yeri... özellikle Efes'i santim santim anlattı bize.

Akşam kampa dönerken hepimiz yorgunduk ama, güzel bir günün esenliği, bilgilenmenin doygunluğuyla gülümsüyorduk.

Akşam yemeğini Sema hanım, Ayşe hanım, Ayfer hanımla birlikte yedik. Yola çıkacağım için ne yazık ki Suphi Karaman'ın konuşmasını dinleyemedim.

Saat 22.00'de otobüsümüz hareket etti.

Kamp müdürü Hasan bey, benle ilgilenen Nalan hanım ince ilgilerini hiç esirgemediler benden.

Cuma günü saat 10.00'da kampa girdim. Cumartesi günü saat 21.50'de kamptam ayrıldım. Bu süre içinde canımı sıkan... beni sinirlendiren hiçbir şey olmadı.

Başta Ender Helvacıoğlu olmak üzere *Bilim ve Ütopya*'nın bütün emekçilerine teşekkür ediyorum.

8 Eylül Çarşamba

Atina'da yersarsıntısı... 10 saniye sürmüş... derecesi 5.9. Otuz kişi ölmüş. Yirmi dolayında bina yıkılmış.

İsmail Cem, "Yardıma hazırız." demiş. Buna güldüm. Sen önce halkına yardım et, sonra dışarıyı düşün.

Karakterimiz bu herhalde. Her olayda acıklı-güldürü yaratırız. Türkiye'de yaşamak kolay mı. Yer sarsıntısından kurtulan bir aile, bu kez bir trafik kazasında dört ölü vermiş.

Yer sarsıntısını milat ilan edip, Türkiye'de herşeyin baştan başa değişeceğini söyleyenler de sustular.

Anlıyorum onları... Bir umuttu... bir beklentiydi onların düşünceleri... Yöneticilerin durup düşüneceklerini... "Biz nerede hata yaptık." diyeceklerini sandılar. Gerçekçi değildi beklentileri. Çünkü bilinci dumura uğramış kişi değişemez.

Peki halk yöneticileri değişime zorlayamaz mı. Hayır. Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş denir buna. Halkın bilinci dumura uğratıldığı için yöneticiler işbaşında.

İşte böylesine zorlu bir ikilem var karşımızda. Yöneticilere... milletvekillerine sorunu kavratamıyoruz. Söz gelimi, Türkiye'de bütün yapılar tek tek elden geçirilmeli... bu iş en fazla bu hafta sonu bitirilmeliydi.

Halka geldikte... "Türkiye'de bütün yapılanmalar elden geçirilmeden... gerekli önlemler alınmadan... suçlular cezalandırılmadan hiçbir iş yapmıyoruz" diyerek genel bir direnişin milimi yok halkta. Bu bir yana, "Çadırkentlerde hayat devam ediyor" diye uyutuluyor halk.

Ama çözüm yine halkta... Disiplinli... özverili... milimetrik bir çalışmayla halk kıpırdatılmalı.

10 Eylül Cuma

İtalyan gazeteci Stefano Chiarini, çarşamba günü, *İnsancıl*'da benle bir söyleşi yaptı. Asude Aydın arkadaşımız çevirmenliği üstlendi. İtalyan gazetecinin ilk sorusu şuydu. "Yer sarsıntısından sonra Türkiye'de herşeyin değişeceği söyleniyor. Türkiye değişecek mi." Hayır, diye başladım. Türkiye'nin niye değişemeyeceğini anlattım.

Stefano Chiarini de bizim değişeceğimize inanmış. "Halkın tepkisi" dedi. Halkın tepkisi niye bilimsel yöntemleri uygulamadınız... bundan böyle bilimsel yöntemlerle yaşamak istiyoruz biçiminde değil. Halkın tepkisi günlük sıkıntılarının ötesine geçmiyor. Günlük sıkıntıları giderildikten, başını sokacak bir ev bulduktan sonra allahına şükr eder bizim halkımız.

Sonra sıra *İnsancıl*'a... *İnsancıl*'ın işlevine geldi. Bu, bir anlamda sorunun çözümü. Bunu uzun uzun anlattım. Ama anlamakta güçlük çekti. Haklıdır. Türkiye'de bile zor anlaşılıyoruz.

İnsancıl aydınlanma dendikte şunu anlıyor. Tarsus'u örnek verdim. Tarsus'ta halk kutsal mağaranın taşlarında sağlığına çözüm arıyor. Oysa, iki-üç kilometre uzaklıkta hastane var, hekim var. İnsancıl, halkı zorla hastaneye götürmek istemiyor. *İnsancıl*, halkı doğrudan doğruya hastaneye gidebilecek bir bilinç durumuna getirmek istiyor. İş bununla da bitmiyor. Türkiye insanı sürekli soru soracak. Herkese. Bu ilacı niye verdin... niye burdan gidiyorsun... bu taşıtlar niye tıklım tıklım dolu. *İnsancıl*, insanın, hayatıyla ilgili bütün konularda sorular sormasını... etkin bir özne olmasını istiyor.

Bunu söyledikte anladı.

Peki bu ne zaman olacak.

Bizim için herhangi bir zaman sorunu yok. *İnsancıl* bu mücadeleyi sürdürmek zorunda. Bu öyle beş yılda, on yılda, elli yılda olacak iş değil diye köşeye çekilemeyiz. Çünkü bizim varlık nedenimizdir... bizi hayata bağlayan idealdir bu.

Buna pek şaşırdı. Yine aynı soru... Ne zaman. Şöyle yanıtladım. Kapitalizm, insanın önüne bir duvar dikti. Bilincini dumura uğrattı. İnsanı tüketici bir zavallı durumuna düşürdü. Bu duvarı bizden önce yumruklayanlar var. Şimdi sıra bizde. Biz boyuna yumruk atıyoruz. Bizden sonra da bu devam edecek.

Duvar bir gün yıkılacak... Bu, milimetrik mücadeledir.

Daha sonra Mehmet Esatoğlu'yla görüştü. Esatoğlu *İnsancıl Atölyesi*'nin işlevini anlattı.

Söyleşi bitti. Atölye'ye indik.

İnsancıl'ın çalışmalarını merak etti. Tek tek sordu. Kitaplarımızla ilgilendi.

Yeniden görüşebilmek umuduyla ayrıldık.

Şu işe bakın. Adam İtalya'dan geliyor. Dilini bilmediği *İnsancıl*'ın sayfalarına tek tek bakıyor. Bıkmadan usanmadan *İnsancıl*'ı irdeliyor. Bizim basına geldikte... *İnsancıl*, hiçbirinin umurunda değil. Çoğunun *İnsancıl*'dan haberi bile yok.

Söyleşinin sonunda şunu da söyledim. Türkiye, binlerce yıllık kültür birikimiyle bütün dünyada, aydınlanmayı başlatacak bir ülkedir. Yöneticilere bakıp da yanlış bir hesap yapılmasın. Sözgelimi bizler bugün Türkiye'yi yönetiyor olsak, değil bizi kapı dışarı etmek, bizi gördükte ceketlerini iliklerler.

Avrupa çürümüştür. Avrupa uygarlığının insani yanı bitmiştir. Geleceği yoktur. Anadolu'da başlayacak aydınlanma hareketi Avrupa'yı da kurtaracaktır.

Tepkisini belli etmeden dikkatle dinledi beni. Bunu hiç kabalık yapmadan söylemem gerekiyordu. Türkiye, yıllardır, dalaşmayı... ayak oyunlarını politika sanan... insanlığa yalnızca çıkar açısından bakan tasarımsız... ülküsüz kişilerin elinde.

Oysa bizler bütün insanlığa kuşatan... bin yıl sonrasını tasarlayan insani bir ülküyle yaşıyoruz.

13 Eylül Pazartesi

Dün *Cumhuriyet*'de Üner Kırdar şöyle diyor, "Türkiye B.M.'nin 46 kurucu üyesinden biri. B.M.'nin kuruluşunun 53. yılı bu yıl. Türkiye bu 53 yıl içinde kendi başına hiçbir konuda kanun tasarısı vermedi. Türkiye artık evrensel toplumun saygın bir üyesi haline gelmelidir. Belki bunu yapmamamız nedeniyle Türkiye 53 yıl içinde B.M.'nin hiçbir organına seçilememiştir."

Kırdar'ın söylediklerinden şu çıkıyor. Türkiye 53 yıldır evrensel toplumun saygın bir üyesi değil. Tabii bunu biliyordum ben. Hayatında tek bir ciddi tiyatro seyretmemiş... ciddi tek bir roman okumamış... Aristoteles'i... Farabi'yi hiç merak etmemiş, çapacul, dangıl dungul kişilerin yönetici olduğu bir ülke Türkiye. Bunlar nasıl olur da herhangi bir sorunun çözümü için tasarı verebilir. Bunlar herhangi bir sorunu, kırımla çözmekten başka birşey bilmezler. En yalın istekleri bile copla, panzerle karşılar bunlar. Çete kurar, insan katlederler... İşte Yalova'da olanlar. Yıkılan okulları, yıkılan yapıların üstlenicileri yapacakmış yine.

Bu önlenemez mi... Hayır, önlenemez. Biri önlemeye kalktıkta, onu derhal kurşuna dizerler. Çünkü milyar el değiştirecek bu işte... Daha sırada Adapazarı, İzmit, Gölcük, Değirmendere, Avcılar var. Neler neler dönecek... halkın gözyaşına kimse aldırmayacak. Onlar, yıkıntılar arasında dolaşan... belirsiz geleceğinde bunalan insanı değil, milyarlara nasıl el koyacaklarını... demiri, çimentoyu nasıl eksik kullanacaklarını düşünür.

İnsani bir yönetim için köklü... çok köklü bir değişim gerekiyor.

14 Eylül Salı

Dün, 15.00 suları... Balkonda Ayhan Ergün'le yer sarsıntısını konuşuyoruz. Derken, dipten bir vuruş... sonra sallantı. Ayhan, kalkmak istedi... "Kıpırdama" dedim. Neyse... geçti sonra.

Her sallantı, yöneticilerin beceriksizliğini... sorumsuzluğunu belgeliyor... Günlerdir, okullar açılmasın dendi... Okula yeni başlamış bir çocuğu düşünün... anneleri, babaları düşünün... Hayır, dinlemediler. "Hayat devam ediyor" numarasıyla okulları açtılar.

Şimdi n'oldu... sallantılı bölgelerde okullar kapatıldı... İyi ama size söylenmedi mi... açmayın okulları denmedi mi... Üstelik doğru söylemiyorlar. Bütün okullar elden geçirilmişmiş.

Doğru değil bu. En fazla şudur yaptıkları. İş bilmez... beceriksiz kişiler şöyle bir bakıp geçmiştir... o kadar.

15 Eylül Çarşamba

Halk ciddi bir korku içinde. Alışılmadık bir ses, deprem olacak söylentisi halkı sokağa döküyor. Okulların açılması... sonra kapatılması halkı ciddi bir biçimde tedirgin etti. Okullar kapatıldığına göre, ciddi bir yer sarsıntısı olacak söylentisi ürküntüye yol açtı.

Hiç kimse yöneticilere güvenmiyor. Güvenmemekte haklı. "Yarın ya da şu kadar yıl içinde büyük bir sarsıntı olacak" deniyor ama buna karşı hiçbir önlem alınmıyor. Bu işi bilenler... gazetelerde hergün konuşmalarını okuduğum kişiler örgütlenip bu iş el atmıyor.

Halk, ölüm korkusuyla yaşıyor.

16 Eylül Perşembe

Halk yine sokaklarda geceliyor. Bu geceleme işlemi şöyle başlıyor. Biri, "CNN'de alt yazı geçmiş. Bu gece şu saatde deprem olacakmış" diyor. Bu, ışık hızıyla kenti dolaşıyor. Hadi, yataklar, yorganlar, battaniyeler, daha ne varsa sokaklara taşınıyor.

Yetkili kişilerin uyarılarını halk dinlemiyor. Çünkü halk, haklı olarak güvenmiyor yetkili kişilere. Hiçbir yetkili güvenilir değil. Yetkili kişilerin doğru söylemediğini... doğruları sakladığını biliyor halk.

Seyretmediğim için bilmiyorum. Kimi televizyonlar da halkın korkusunu "şok haberlerle" dürtüklüyormuş.

Bizim halkımız ticaret erbabıdır. Ömer Seyfettin kalksa gelse ne kadar sevinirdi. 1900 yıllarda halkın ticareti bilmediğinden acı acı yakınır Ömer Seyfettin.

Geceleri halk parklarda, bahçelerde sabahlıyor ya, simitçiler, sucular, çaycılar, sandviççiler, kağıt helvacılar, minderciler, pilavcılar, turşucular... ne varsa hepsi de ticaret yapıyor.

Bir hengamedir gidiyor.

23 Eylül Perşembe

Salvador Dali'nin resimleri sergileniyor. Giriş 1 milyon lira. Bu sergiden elde edilen gelir yersarsıntısından zarar görenlere verilecek. Dün, bu sergiye iki kişi gelmiş, "Burada neden baş örtülü kimse yok" demişler, sonra bunlardan biri, "Burada niye çıplak kadın resimleri var" deyip iki tabloya yumruk atmış.

Kimi gazetelere göre tablo zarar görmüş, kimilerine göre görmemiş. Bu arada nasıl olduysa, bu iki kişi yakalanmış.

Tabii yazarlarımızda ciddi bir kızgınlık... bir şaşkınlık. Ben kızmadım da şaşırdım.

Kızmadım. Şunun için. Bu ülkenin cumhurbaşkanı... Kenan Evren... bir sergiden müstehcen diye resim kaldırttı. "Böyle sanatın içine tükürürüm" diyen belediye başkanımız var. Üstelik halkımız, sanatın içine tüküren kişiyi ikinci kez seçti. Gittikleri oyunlarda, birden sinirlenip, "böyle oyun mu olur, içine ederim ben bu oyunun" diyen kaymakamlarımız, belediye başkanlarımız var.

Savcılarımız her yazarın eserini didikleye didikliye okur, bir tek cümle için dava açar.

Sivas'ta 37 sanatçı yakıldı.

Böyle bir ülkede, biri de çıkar Dali'nin resimlerini yumruklar.

Ama bizde soyutlama olmadığı için tekil olguda kalırız. Tekil olguya kızarız. Bu tekili oluşturan ilişkileri göremeyiz.

İlişkileri gören Samir Amir, bugün *Cumhuriyet*'de şöyle diyor, "*Mc Donald's* eğer onun gerisinde F-15'leri imal eden olmazsa kâr edemez."

Dali'nin resimlerine atılan yumruğun arkasında altıyüzyıllık kırım kültürü var.

Şaşkınlığıma geldikte... "Çıplak karı"lı bu sergiyi hükümet neden yasaklamıyor, bu bir. Yumrukçu nasıl, neden yakalandı, bu iki.

Yer sarsıntısından sonra milat milat deyip duruyorlardı.

Milat mı başladı yoksa.

Yalnız bir sorun var. Önceki gün Bayrampaşa cezaevinde mafya çatışmasında 6 kişi tabancayla öldürüldü. *Hürriyet*'te Enis Berberoğlu şöyle diyor. "Bayrampaşa eski savcısı Necati Özdemir bu cezaevinde yasadışı mal ve işlemlerden kazanılan paranın 50 trilyon lirayı bulduğunu söylüyor." Peki bu 50 trilyon n'oluyor. *Radikal*'de Tuncay Özkan, başbakan bile cezaevleriyle ilgili doğru bir şey açıklayamaz dedikten sonra şöyle devam ediyor, "Bu düzende cezaevleri başlı başına bir rant kapısı çünkü. Bundan bürokratı, gardiyanı, tutuklusu, hükümlüsü yararlanıyor. Çarka çomak sokturmazlar."

Tuncay Özkan şunu da söylüyor, "Türkiye'de arkasında devlet gücü olmadan ne mafya olunabilir ne de 'baba'"

Milatçılar bu işlere ne der acaba.

24 Eylül Cuma

Kimi gençler, Şeytana Tapanlar diye bir küme oluşturmuş. İşte bu Şeytana Tapanlardan üç genç, geçen gün bir kızı öldürdü.

Tabii şimdi her kafadan bir ses çıkıyor... Bizim halkımız duruma göre davranmasını bilir. Kızı öldüren gençlerin anneleri babaları, "Oğlum hemen idam edilmeli. Onun ipini ben çekeceğim" diye konuşurlar. Böylece kendilerine yönelik oluşabilecek nefret dalgasını önlerler.

Bu arada polis, ne kadar uzun saçlı, dövmeli, kara giysili... evet kara giysili genç varsa bir gecede toparlamış. Mehmet Y. Yılmaz, Radikal'de, bu işin "insan haklarına ve demokrasiye aykırı" olduğunu söylüyor.

Türkiye'de insan hakları... demokrası var mı. Bu arada şunu da söyleyeyim. Dali'nin resimlerini yumruklayan genç, akıl hastasıymış... akıl hastanesine gönderilmiş... Şimdi oldu. Polis yakalayınca şaşırmıştım. Çünkü islamcılardan suçlu çıkmaz. Çıkarsa, o akıl hastası sayılır.

Gençlere geldikte... Türkiye'de gençlere hep suçlu diye bakılır. Yöneticiler suç düzeyinde ilgilenir gençlerle. Bunun dışında gençlerin spor, okuma... yaratıcılığını geliştirme olanakları yoktur Türkiye'de.

Türkiye'de genç, ciddi bir felsefi tasarımla değil, el yordamıyla yaşar. Çevresine göre islamcı, solcu, faşist, şeytancı ya da punkçu olur. Tabii yarım yamalak... Sonra bir gün böyle bir olay çıkar... polis, gençlerin üstüne yürür. Bir iki yazı yazılır... olay unutulur.

Devlet, gençlerin hiç soru sormadan suskun yaşamısını ister. Soru soran... azıcık aykırı yaşayan suçludur.

Hem yer... hem toplum, böyle sarsıla sarsıla yaşıyoruz.

25 Eylül Cumartesi

Bugün *Radikal*'de İsmet Berkan, Değirmendere'de yaşayan Sinan Berkdemir'in görüşlerini aktarıyor. Sinan Berkdemir yer sarsıntısına uğrayan yerler için bir tasarı öneriyor. Bilimsel bir tasarı bu. Tabii İsmet Berkan da bu tasarıyı destekliyor.

Burda bir sorun var. İsmet Berkan da, Sinan Berkdemir de Türkiye'nin gerçeğini bilmiyor. Türkiye'nin gerçekliği bilgi eksikliği ya da bilimsel tasarı değil. Türkiye'nin eksikliği dünyaya bakışı... yaşayış... algılayış kültürü. Türkiye insanı dünyaya kaderci... mitoscu bakar. Yaşayış... algılayış kültürü de bilimsel değildir. Bu nedenle bilgiyi hayata sokmaz.

Bugün *Cumhuriyet*'de okudum. İller Bankası, yıllar önce Adapazarı, Gölcük, Avcılar için, jeologlara rapor hazırlatmış. Bu raporlar belediyelere gönderilmiş. Raporlardan bölümler yayınlamış Cumhuriyet. Bu raporlarda, jeologların yapılmasın dedikleri ne varsa yapılmış.

İşte. Türkiye'nin gerçeği bu. Bir araştırılsın şu bile çıkar ortaya. Çok katlı bina yapılmasın dediği yerde yapılmış çok katlı binada jeolog bile oturmaktadır.

Bu neden böyledir. Bu, şunun için böyledir. Betül Çotuksöken'in deyişiyle, bütün bu bilgiler, bütün o raporlar "ses çıkarmadır" Bu "dilin söylemin ardında" kavram bilgisi... felsefi birikim yoktur.

Jeolog, buraya bina yapmayın derken ses çıkarıyor... Okuma ya da dinleme çıkan sesi duyma oluyor.

Sesi, kavram bilgisine dönüştürme ancak felsefi birikimle mümkün.

28 Eylül Salı

Bugün *Hürriyet*'de, Nazire Dedeman ve ailesinin bir duyurusunu okudum. "Kamuoyuna" diye

başlayan duyuru, "Bu ülkenin bir yurttaşı olarak adalet ve hukuk devleti arayışımız, her ne pahasına olursa olsun umutla sürecektir"le bitiyor.

Altı yıl önce Dedeman Ailesinden Umut Önül, arkadaşının kaza kurşunuyla öldü dendi. Aile bunun kaza değil, cinayet olduğunu ileri sürdü hep. Bugün yayınlanan duyuru da aile, cinayet kanıtlarını sıralıyor.

İşin gerçeği şu. Adalet arayanların parası pulu olsa, gazetelerin sayfaları yetmezdi duyuruları yayınlamaya.

Daha dün Ankara Ulucanlar Cezaevi'nde onbir kişi katledildi... Cumartesi Anneleri, yıllarca soğuk, sıcak demeden, yağmurun, karın, güneşin altında adalet aradılar.

Hep söyledim. Bugün bir adaletsizliğe uğramamış olabiliriz... esenlik içinde yaşayabiliriz, ama, bir toplumda tek bir kişi bile adaletsizliğe uğramışsa, tek bir kişi bile esenlik içinde değilse, o toplum ciddi bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Bu tehlikeden kurtulmanın tek yolu şudur. Bütün görüşlerine... yaşama biçimine karşı olsak bile birine haksızlık yapıldı mı, hemen bu haksızlığa karşı çıkmak gerekir.

Türkiye'de bu yapılmadı. Tabii bunun sorumlusu sermaye sınıfıdır. Sınıfının adaletini gerçekleştirmek için bile kılını kıpırdatmadı sermaye sınıfı. Bir tek Abdi İpekçi'nin katilleri için ağırlığını koysaydı bugün Türkiye böyle kim vurduya gitmezdi.

Adaletin hurdahaş edildiği bir ülkede yaşıyoruz şimdi.

30 Eylül Perşembe

İnsancıl'a bir canlı daha katıldı... bir kedi. Bu, şöyle oldu. Balkonda birgün otururken, bir de ne göreyim, ortalıkta bir fare dolaşıyor. Minik bir fare... İlk akla gelen zehir oldu. Fare zehiri alınsın dendi.

Bu zehir önerisi bana hiç doğru gelmedi. Bir canlının önüne yem diye zehir koyuyorsun. Bir canlıyı kandırmaca... bir kalleşlik bu.

Daha önce de söylemiştim. Ben, hayatımda hiç kuş avlamadım. Hayvanlara eziyet edilmesini, hayvanların katledilmesini hiç doğru bulmadım. Bunun için *İnsancıl*'da koşturup duran fareye karşı doğanın işleyişine başvurdum. Sokakta dolaşıp duran kedilerden birini *İnsancıl*'a alıştırdım. Önce yabancılık çekti... alışmaz dediler ama ben bu işi başardım. Nasıl bu işi başardın diyenlere "sevgiyle" diyorum.

İçten bir sevginin karşısında kim durabilir. Şimdi bir kedimiz var. Adıyla ilgili anlaşmazlık çıktı... Bizim buralarda iki adımda bir bar var. Kedi şimdiye kadar barlarda dolaşmış. Masaların dibinde kimbilir ne "görkemli, felsefi, ekonomik, sosyolojik, pisikolojik" tartışmaları dinlemek zorunda kalmıştır. İşte bütün bu nedenlerden ötürü ben kediye entel dedim.

Başka yerde olsa, genel yayın yönetmenin önerisi tartışmasız kabul edi!". Ama bizde durum böyle değil. Şadiye Güle "minnoş" demeye başladı kediye. Berrin Taş'a göre kedinin adı Entoş olmalı...

Ne de olsa bizler de eleştirdiğimiz kültürün etkisindeyiz. Şimdi kedimizin adı konusunda her kafadan bir ses çıkıyor... tıpkı Türkiye. Bir ara ben köktenci tutumla "Duman" diye çağırmaya başladım kediyi. Olmadı.

Biz böyle "Gel Duman, gel Entel, gel Entoş, gel minnoş" diye çağırırken, kedi mırıldanarak bize bakıyor. Berrin Taş, "Bu kedi bize bakıp bakıp ne mırıldanıyor" dedikte, "Herhalde" dedim. "şöyle düşünüyor. Bu insanlar ne tuhaf. Yaşanası dünyayı cehenneme çevirdiler, vuruşa vuruşa. Şimdi de benim adımda bile birleşemediler."

Şimdi ben bunları yazarken çok adlı kedimiz masanın üstünde bana bakıyor... bir yandan da mırıldanıyor. Belki de sevgideğer okurlarıma selam gönderiyor.

Fareye geldikte... ortalıkta görünmüyor.

2 Ekim Cumartesi

Aylar süren hazırlıktan sonra, dün gece *İnsancıl Atölyesi* açıldı. Coşkulu... güzel bir gece yaşadık. Tıklım tıklım denir ya... işte o kadar kalabalıktık.

İlkin *İnsancıl Atölyesi*'nin yönetmeni, *İnsancıl* dergisinin sanat danışmanı Mehmet Esatoğlu konuştu. *İnsancıl*'ın on yılını anlattı. Sonra *İnsancıl Atölyesi*'nin hedeflerini sıraladı.

Mehmet Esatoğlu konuşurken gözlerim yaşardı. Berrin Taş, coşkudan bembeyaz kesilmişti. İnsan iradesini aşan katlanılmazı zor koşulları aşarak bugünlere gelmiştik.

Konuşmasını bitirdikten sonra beni çağırdı Esatoğlu. Kısa konuştum. Esatoğlu da belirtti. Bu süreç benim "İnsancıl okuru kıpırda" yazımla başladı. Bu yazımla, yazarlık hayatımın tamamını teraziye koyuyordum... Ya kıpırdamazsa dendi.

Kıpırdamasaydı okur, bu, benim yazarlık hayatımın sonu olacaktı. Yıllarca yaz... ordan oraya koştur... mücadele et... sesin yankısız kalsın.

Kalemi kırıp, çekip gidecektim yankısız kalsaydım. Benim için tehlikenin ta kendisiydi "İnsancıl okuru kıpırda" çağrısı.

İnsancıl okuru kıpırdadı. Bu kıpırdamayı da Mehmet Esatoğlu örgütledi.

Benim konuşmamdan sonra *Özgür Sahne*, arkadaşımız Filiz Sönmez'in yazdığı oyunu oynadı.

Daha sonra sevgideğer Bilgesu Erenus... sesiyle gitarıyla... insani yaratıcılığıyla güzellik yarattı.

Tiyatro Simurg'un Çehov'dan sergilediği oyunlarla geceyi bitirdik.

Pazartesi günü seminerler başlıyor... Aydınlanma mücadelesinde yeni bir süreç bu.

YORDAM KİTAPLARI

YENİ ÇIKANLAR

şiir

ONLARIN SESLERİYLE BİR KEZ DAHA

Kemal Özer'in yeni şiirleri, 1980'den sonra susturulmak istenen emekçilerin sesleriyle konuşuyor. Yaşamın nerelerden geçip geldiğine, hangi engelleri aşıp nerelere yöneldiğine tanıklık ediyor. Yaşamı emeğiyle üretenlerin şarkıları yürüyüşe, yürüyüşleri şarkıya dönüştüren soluğunu duyuran şiirler. *(64 sayfa, 600.000 TL)*

öykü

BABA *ile* KIZ

Kemal Özer'in ilk ve son öykülerini bir araya getiren bu kitap, bir baba ile kızı arasındaki yazışma olarak da okunabilir. Neden ayrı düştüklerini açıklamak için babanın öykülerle verdiği yanıt. *(104 sayfa, 750.000 TL)*

deneme

"BENİM ELLERİMİ AL, BENİM GÖZLERİMİ KULLAN"

Kemal Özer'in ölüm ve öldürümlerle yaşamdan kopartılmış dört sanatçıya (Ergin Günçe, Fahri Erdinç, Asım Bezirci, Onat Kutlar) seslendiği mektuplar.Onların yarım kalan üretimlerini başka bir boyutta sürdürme direnişi. Duygu yoğunluğundan çok, yaşamın savunulması adına bir başkaldırı. *(88 sayfa, 750.000 TL)*

günlük

GÖLGEDEN GÜNEŞE

Kemal Özer'in sanat yolculuğuna kendi kaleminden 1994-1998 arası küçük gözlemler, ayrıntılar yoluyla yapılan tanıklık. Sanata ve yaşama doğru bir iç yolculuğu da gölgeden güneşe çıkarıyor. *(1.000.000 TL)*

anı

İKİNCİ YENİ'DEN TOPLUMCU ŞİİRE

Kemal Özer'in şiire başladığı yıllardan İkinci Yeni'ye, İkinci Yeni'den toplumcu şiire yönelmesine yol açan koşullarla hesaplaşma serüvenini içeren anılar. Bir dönemin nesnel değerlendirmesi, toplumcu şiire kapsamlı bir bakış. *(72 sayfa, 750.000 TL)*

çeviri

BİR YILDIZDI TAŞIDIĞIM

Çağdaş Bulgar ozanı Lubomir Levçev'in 1986'dan sonra girilen sosyalizme ihanet döneminde yazdığı, onurlu ve dirençli bir hesaplaşmanın şiirleri. *Türkçesi: Kemal Özer - Gülşah Özer. (600.000 TL)*

derleme **ELEŞTİRİLERİN GÜNDEMİNDE** Kemal Özer'in sanatını 40 yıl içinde değerlendiren 51 imzadan 71 yazı. *(296 sayfa, 1.250.000 TL)*

derleme **SANATÇILARLA YAZIŞMALAR 1** Adnan Özyalçıner, Cemal Süreya, Orhan Duru, Bilge Karasu, Ece Ayhan, Onat Kutlar, Ülkü Tamer, Afşar Timuçin, Hilmi Yavuz, Ergin Günçe, Erdal Öz'den Kemal Özer'e ve Kemal Özer'den Erdal Öz'e mektuplar. *(352 sayfa, 1.500.000 TL)*

çocuk **SORULARDAN BİR GÖKKUŞAĞI** Kemal Özer'in çocukları sorularla tanıştırmak için yazdığı şiirler. Resimleyen: Mehmet Gölebatmaz. *(500.000 TL)*

gençlik **BİR TANEM** Avrupa'nın en çok beğenilen, en çok satılan gençlik romanı. Klára Jarunková'dan çeviren: Gülşah Özer. *(280 sayfa, 1.000.000 TL)*

- **Ödemeli isteme adresi:** İstanbul Evleri 27/1 Bahçelievler-İstanbul, Tel ve fax: (212) 502 16 90
- **Genel dağıtım:** Artı Dağıtım, Mühürdar Cad. No: 77 Kadıköy-İstanbul, Tel ve fax: (216) 349 81 86

YORDAM KİTAPLARI, 5-14 KASIM GÜNLERİNDE TÜYAP A SALONU 2. SOKAKTA

İNSANCIL KİTAP
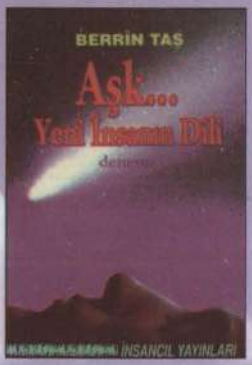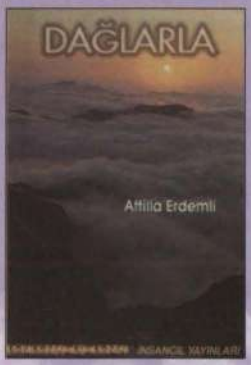
"Aydınlanmanın yolu"